

**МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ
КОНФЕРЕНЦІЙ ЧОРНОМОРСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

№ 1(1), 2025

**Матеріали XXII Міжнародної наукової конференції
«ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2025: стратегії країн
Причорноморського регіону в геополітичному просторі»**

16-22 червня 2025 р., м. Миколаїв, Україна

**СЕРІЇ: ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ,
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ**

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК

Заснований у 2025 році

Виходить 2 рази на рік

Миколаїв-2025

Засновано у 2025 році. Виходить 2 рази на рік.

Засновник і видавець:

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Голова редакційної ради:

Леонід Клименко – доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор, в.о. ректора університету, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна).

Заступники голови:

Юрій Котляр – доктор історичних наук, професор, перший проректор, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна);

Роман Дінжос – доктор технічних наук, професор, проректор з наукової роботи, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна);

Володимир Ємельянов – доктор наук з державного управління, заслужений діяч науки і техніки України, професор, директор Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна).

Члени редакційної ради:

Світлана Белінська – доктор економічних наук, професор, декан факультету економічних наук, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна);

Ангела Бойко – кандидат технічних наук, доцент кафедри комп'ютерної інженерії, декан факультету комп'ютерних наук, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна);

Віталій Вербицький – кандидат історичних наук, доцент, в.о. декана факультету фізичного виховання і спорту, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна);

Олена Кузнецова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки, в.о. директора Навчально-наукового медичного інституту, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна);

Ганна Норд – доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту післядипломної освіти, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна);

Дмитро Січко – кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна);

Анастасія Хмель – кандидат історичних наук, доцент, декан факультету політичних наук, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна);

Людмила Шерстюк – кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. декана факультету філології, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна).

**Свідцтво про реєстрацію
друкованого засобу масової
інформації:**

Серія, номер R30-05946
від 27.03.2025 року

*Рекомендовано до друку та
поширення мережею
рішенням Вченої ради ЧНУ
№ 5 від 29.05.2025 р.*

Мови видання:
українська, англійська, мови
ЄС

Електронна версія:
[//mspc.mk.ua](https://mspc.mk.ua)

Адреса редакції:
м. Миколаїв,
вул. 68 Десантників, 10,
54003
Тел.: 8 (0512) 76-55-99,
8 (0512) 76-55-81.
факс 50-00-69, 50-03-33
E-mail: rvv@chmnu.edu.ua

М 32 Матеріали науково-практичних конференцій Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Серії : Історія та археологія, Політичні науки : Ольвійський форум – 2025 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XXII Міжнар. наук. конф. 16-22 черв. 2025 р., м. Миколаїв : наук. зб. / М-во освіти і науки України ; ЧНУ імені Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. – № 1 (1). – 116 с.

УДК 004+3+62+7/9]:001.891](477)(06)

**MATERIALS OF THE SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE
OF PETRO MOHYLA BLACK SEA
NATIONAL UNIVERSITY**

№ 1(1), 2025

**Materials of the XXII International Scientific Conference
«Olbia Forum – 2025: strategies of the countries of the
Black Sea region in the geopolitical space»**

June 16-22, 2025, Mykolaiv, Ukraine

**SERIES: HISTORY AND ARCHEOLOGY,
POLITICAL SCIENCES**

SCIENTIFIC COLLECTION

Founded in 2025

Published 2 times a year

Mykolaiv-2025

Founded in 2025. It is published 2 times a year.

Founder and publisher:

Petro Mohyla Black Sea National University

EDITORIAL COUNCIL

Chairman of the Editorial Board:

Leonid Klymenko - Doctor of Technical Sciences, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Professor, Acting Rector of the University, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine).

Deputy Chairmen:

Yurii Kotliar - Doctor of History, Professor, First Vice-Rector, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine);

Roman Dinzhos - Doctor of Technical Sciences, Professor, Vice-Rector for Research, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine);

Volodymyr Yemelianov - Doctor of Science in Public Administration, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Professor, Director of the Educational and Research Institute of Public Administration and Management, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine).

Members of the Editorial Board:

Svitlana Belinska - Doctor of Economics, Professor, Dean of the Faculty of Economics, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine);

Anzhela Boyko - PhD in Engineering, Associate Professor of the Department of Computer Engineering, Dean of the Faculty of Computer Science, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine);

Vitalii Verbytskyi - PhD in History, Associate Professor, Acting Dean of the Faculty of Physical Education and Sports, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine);

Olena Kuznetsova - PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Social Work, Management and Pedagogy, Acting Director of the Educational and Research Medical Institute, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine);

Hanna Nord - Doctor of Economics, Professor, Director of the Educational and Research Institute of Postgraduate Education, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine);

Dmytro Sichko - PhD in Law, Associate Professor, Dean of the Faculty of Law, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine);

Anastasiia Khmel - PhD in History, Associate Professor, Dean of the Faculty of Political Sciences, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine);

Liudmyla Sherstiuk - PhD in Pedagogy, Associate Professor, Acting Dean of the Faculty of Philology, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine).

The conference is registered in the catalog of international conferences in Academic Resource Index / Research Bib.

The conference is registered in UkrNTI №358 dated April 07, 2025.

Identifier in the Register of Subjects in the Media Sector:
R30-05946 (Decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting No. 656 dated March 27, 2025).

Recommended for publication by the decision of the Academic Council of Petro Mohyla Black Sea National University (protocol № 5, 29.05.2025).

Languages of the publication:
Ukrainian, English,
EU languages

Electronic version:
[//mspc.mk.ua](https://mspc.mk.ua)

Editorial address:
Mykolaiv,
10 Desantnykov St., 68, 54003
tel.: 8 (0512) 76-55-99,
8 (0512) 76-55-81.
fax: 50-00-69, 50-03-33
e-mail: rvv@chmnu.edu.ua

M 32 Materials of scientific and practical conferences of Petro Mohyla Black Sea National University. Series : History and archeology, Political sciences : Olbia Forum – 2025 : strategies of the countries of the Black Sea region in the geopolitical space : XXII int. scientific conf. June 16-22, 2025, Mykolaiv : scientific col. / Ministry of Education and Science of Ukraine ; Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv : Publishing house of Petro Mohyla Black Sea National University, 2025. – № 1 (1). – 116 p.

UDC 004+3+62+7/9]:001.891](477)(06)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ
СЕРІЇ: ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ, ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Головний редактор:

Анастасія Хмель

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики, декан факультету політичних наук, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, (м. Миколаїв, Україна)

Заступники головного редактора:

Ірина Міронова

доктор історичних наук, професор, завідувачка кафедри історії, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна)

Тетяна Лушагіна

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціології та політології, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна)

Члени редакційної колегії:

Микола Іванов

доктор політичних наук, професор, професор кафедри соціології та політології, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна)

Інна Підберезних

доктор історичних наук, професор, кафедра історії, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна)

Наталя Громадська

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціології та політології, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна)

Лариса Броннікова

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології та політології, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна)

Відповідальний секретар:

Артур Фесенко

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціології та політології, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна)

EDITORIAL BOARD
SERIES: HISTORY AND ARCHEOLOGY, POLITICAL SCIENCES

Editor-in-Chief:

Anastasiia Khmel

PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Relations and Foreign Policy, Dean of the Faculty of Political Sciences, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

Deputy editors-in-chief:

Iryna Mironova

Doctor of History, Professor, Head of the Department of History, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

Tetiana Lushahina

Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Sociology and Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

Members of the editorial board:

Mykola Ivanov

Doctor of Political Science, Professor, Professor of the Department of Sociology and Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

Inna Pidbereznykh

Doctor of History, Professor, Department of History, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

Natalia Hromadska

Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Sociology and Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

Larysa Bronnikova

Candidate of Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of Sociology and Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

Executive Secretary:

Artur Fesenko

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Sociology and Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ	12
Бондар Юлія ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ РСР У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1946–1965 РР.): КОНЦЕПЦІЇ ЗАХІДНОЇ РАДЯНОЛОГІЇ	13
Євген Гомонюк МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОГРАМИ USAID DOBRE НА МИКОЛАЇВЩИНІ У 2016-2021 РОКАХ.....	17
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	21
Віталій Алейник, Віктор Каневський ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ ВИМІР ВПЛИВУ ЗМК НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ.	22
Роман Базик НОВІ ФОРМИ ПОЛІТИЧНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ ПІД ЧАС ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	27
Богдан Бондарець ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ ПОГЛЯДИ КАРЛА КОРША, ЯК ОДНОГО ІЗ ЗАСНОВНИКІВ «ЗАХІДНОГО МАРКСИЗМУ»	30
Євгеній Гончаренко ВІДСУТНІСТЬ ГРАНТОВОЇ ПІДТРИМКИ ЯК ЗАГРОЗА НЕЗАЛЕЖНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА ВІД МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ	33
Ірина Грабовець, Людмила Калашнікова, Людмила Черноус ПРОЄКТ «ТРИМОР'Я» ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНИ В ЄС.....	37
Дмитро Григор'єв ПРОБЛЕМАТИКА ЗАЛУЧЕННЯ ДЕРЖАВИ-ПОКРОВИТЕЛЬКИ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ.....	42

Наталя Громадська ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІАЛОГУ ВЛАДИ ТА БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	45
Микола Іванов СУЧАСНИЙ ЕТАП ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЇ	49
Андрій Каркач СПОЖИВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ПОСТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ	53
Віталій Кулик МІЖНАРОДНІ МЕРЕЖІ ГРОМАДЯНСЬКИХ ІНІЦІАТИВ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ	57
Володимир Логвиненко ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТРАМПА 2.0: ПЕРЕДВИБОРЧІ ОБЦЯНКИ ТА РЕАЛЬНІСТЬ ПЕРШИХ 100 ДНІВ	61
Тетяна Лушагіна, Євгенія Богуславська ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН	65
Тетяна Лушагіна, Ксенія Давиденко МІЛІТАРНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОЇ ПІДТРИМКИ	68
Тетяна Лушагіна, Ольга Діська ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ І ЕВОЛЮЦІЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЛІТИЦІ	73
Тетяна Лушагіна, Владислав Кобюк КІНЕМАТОГРАФ ЯК КАНАЛ ПОЛІТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ І МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ	77
Тетяна Лушагіна, Богдан Столярчук ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ З ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИМ ЗАГРОЗАМ	81
Ілля Рязанцев КОМАНДНА РОБОТА КОМПАНІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	85
Михайло Салтовський, Дмитро Смелов ЧОРНОМОРСЬКІ НІМЦІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ РЕГІОНУ	88
Олександр Санін БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В ЕПОХУ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	91

Геннадій Ткаленко

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: ПОНЯТТЯ І ОЗНАКИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ95

Артур Фесенко, Лариса Броннікова

**СОЦІАЛЬНА НАПРУЖЕНОСТЬ ТА ЇЇ ПЕРЕРОСТАННЯ У СОЦІАЛЬНО-ПРОТЕСТНІ
ПОЛІТИЧНІ ДІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ.....98**

Вікторія Чорна

**«ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ» У ПЛОЩИНІ АНАЛІЗУ ПСИХОСОЦІАЛЬНИХ
ФАКТОРІВ103**

Вячеслав Шпаков

**ПЕРСПЕКТИВА ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ БАЗОВИХ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ
ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ107**

Дмитро Щоголев

**РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ
ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН.....112**

CONTENTS

HISTORY AND ARCHEOLOGY 12

Yuliia Bondar

II THE INDUSTRIAL DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN SSR DURING THE POSTWAR PERIOD (1946-1965): THEORIES OF THE WESTERN SOVIETOLOGY.....13

Evgen Gonomjuk

INTERNATIONAL SUPPORT FOR DECENTRALIZATION REFORM IN UKRAINE: ACTIVITIES OF THE USAID DOBRE PROGRAM IN THE NIKOLAIV REGION IN 2016-202117

POLITICAL SCIENCES 21

Vitalii Alieinyk, Viktor Kanevskyi

THE PSYCHO-EMOTIONAL DIMENSION OF MASS MEDIA INFLUENCE ON THE SHAPING OF POLITICAL CONSCIOUSNESS IN CONTEMPORARY UKRAINIAN SOCIETY: THREATS AND CHALLENGES22

Roman Bazyk

NEW FORMS OF POLITICAL MOBILIZATION DURING POLITICAL INSTABILITY27

Bogdan Bondarets

PHILOSOPHICAL AND SOCIOLOGICAL VIEWS OF KARL KORSCH AS ONE OF THE FOUNDERS OF «WESTERN MARXISM».....30

Yevhenii Honcharenko

LACK OF GRANT SUPPORT AS A THREAT TO THE INDEPENDENCE OF REGIONAL MEDIA FROM LOCAL AUTHORITIES.....33

Iryna Hrabovets, Liudmyla Kalashnikova, Liudmyla Chernous

THE THREE SEAS PROJECT AS A POLITICAL TOOL FOR STRENGTHENING UKRAINE'S POSITION IN THE EU37

Dmytro Hryhoriev

THE PROBLEMS OF INVOLVING THE PATRON-STATE IN THE MODERN REALITIES OF WAGING WAR.....42

Natalia Hromadska	
DIGITAL PLATFORMS AS INSTRUMENTS FOR DIALOGUE BETWEEN GOVERNMENT AND BUSINESS IN UKRAINE	45
Mykola Ivanov	
THE CURRENT STAGE OF UKRAINE'S EUROPEANIZATION: PROBLEMS AND STRATEGIES	49
Andrii Karkach	
CONSUMPTION OF SOCIAL SERVICES IN THE CONDITIONS OF POPULATION AGING IN UKRAINE	53
Vitalii Kulyk	
INTERNATIONAL NETWORKS OF CIVIC INITIATIVES IN THE CONTEXT OF GLOBAL CIVIL SOCIETY AND THEIR IMPACT ON THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE	57
Volodymyr Lohvynenko	
TRUMP'S FOREIGN POLICY 2.0: ELECTION PROMISES AND THE REALITY IF THE FIRST 100 DAYS	61
Tetiana Lushahina, Yevhenia Bohuslavska	
PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF INFORMATION WARFARE	65
Tetiana Lushahina, Kseniia Davydenko	
THE MILITARY IMAGE OF UKRAINE AS A TOOL OF INTERNATIONAL SUPPORT	68
Tetiana Lushahina, Olha Diska	
HISTORICAL CONTEXT AND EVOLUTION OF MANIPULATIVE TECHNOLOGIES IN POLITICS	73
Tetiana Lushahina, Vladyslav Kobiuk	
CINEMATOGRAPHY AS A CHANNEL OF POLITICAL PROPAGANDA AND MASS COMMUNICATION	77
Tetiana Lushahina, Bohdan Stoliarchuk	
STATE POLICY OF UKRAINE TO COUNTERACT INFORMATION AND PSYCHOLOGICAL THREATS	81
Ilya Ryazantsev	
TEAMWORK OF THE COMPANY IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR	85
Mykhailo Saltovskyi, Dmytro Smielov	
ЧОРНОМОРСЬКІ НІМЦІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ РЕГІОНУ	88

Oleksandr Sanin	
SECURITY POLICY OF THE REPUBLIC OF TURKISH IN AN ERA OF GEOPOLITICAL UNCERTAINTY: CHALLENGES AND PROSPECTS	91
Gennady Tkalenko	
WAR CRIMES: CONCEPTS AND SIGNS IN INTERNATIONAL LAW.....	95
Arthur Fesenko, Larisa Bronnikova	
SOCIAL TENSION AND ITS DEVELOPMENT INTO SOCIAL-PROTEST POLITICAL ACTIONS: CONCEPTUAL MODELING	98
Viktoriia Chorna	
INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN THE CONTEXT OF PSYCHOSOCIAL FACTOR ANALYSIS.....	103
Viacheslav Shpakov	
THE PROSPECT OF STUDYING THE PHENOMENON OF BASIC POLITICAL VALUES FOR MODERN UKRAINIAN POLITICAL SCIENCE	107
Dmytro Shchoholev	
THE ROLE OF CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN COUNTERACTING VIOLATIONS OF CITIZENS' VOTING RIGHTS.....	112

Розділ
ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

Section
HISTORY AND
ARCHEOLOGY

ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ РСР У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1946–1965 РР.): КОНЦЕПЦІЇ ЗАХІДНОЇ РАДЯНОЛОГІЇ

Тези присвячені аналізу особливостей західної радянології у повоєнну добу. З'ясовано, що становлення радянології як науки відбувалося в умовах крайнього загострення відносин між СРСР і США, розгуду антикомунізму на Заході, «холодної війни». Це позначилося максимально на характері тодішньої радянології, надавши їй яскраво виражену антикомуністичну спрямованість. Проте цей період, за визнанням самих радянологів, був найкращим, відзначеним максимальним її фінансуванням, як з урядових, так і приватних фондів, заснуванням найбільших радянологічних центрів, наукових періодичних видань, підготовкою десятків та сотень фахівців-радянологів. Встановлено, що вивчення на Заході колишнього союзника з антигітлерівської коаліції почалося як вивчення екзистенційного ворога та суперника і тематика дослідження промисловості республік СРСР – в першу чергу Української РСР – стала однією з ключових.

Ключові слова: виробництво, економіка, індустрія, історіографія, історіописання, машинобудування, підприємство, повоєнна відбудова, промисловість, робітництво, техніка, УРСР

Поразка фашистської Італії та нацистської Німеччини у другій світовій війні поставила крапку в історії цих двох антилюдських, тоталітарних режимів. Водночас Радянський Союз не тільки залишився на міжнародній арені, але й значно зміцнив свої позиції. Але оскільки СРСР був зарахований до однієї з Італією та Німеччиною, протилежної західним демократіям групи для наукових досліджень, то ідеологія та методологія тоталітарного спрямування сфокусувалася переважно на вивченні Радянського Союзу. Американська радянологія у свій перший період становлення формувалася саме як тоталітарна радянологія. Далі до майбутньої схеми тоталітарної школи додався пункт про ленінські джерела сталінізму як прояви тоталітаризму. До рівності фашизм – націонал-соціалізм – сталінізм додалася рівність ленінізм – сталінізм – тоталітаризм.

Вже наприкінці 1940-х-початку 1950-х рр. паралелі між сталінізмом та фашизмом знову активно використовуються в рамках теорії «тоталітарних режимів». Класичне визначення тоталітаризму дано у книзі З. Бжезинського та К. Фрідріха «Тоталітарна диктатура та автократія», вперше опублікованій 1956 р., а обґрунтування тоталітарності радянського режиму з історичної точки зору – у книзі професора М. Фейнсода «Як керують Росією» (перше видання – 1953 р.). М. Фейнсод, зокрема, порівнюючи СРСР і нацистську Німеччину зазначав, що вибори у Радянському Союзі, «як і плебісцити при Наполеоні та Гітлері», покликані продемонструвати, що «радянський народ і режим становлять єдине ціле» [1, с. 78]. Подібним чином оцінювали природу радянського режиму А. Улам, Ф. Боркенау, Б. Вольф, Р. Деніелс та інші радянологи тоталітарної школи.

В умовах розгортання «холодної війни», до слів та робіт радянологів прислухалися на найвищому рівні державного управління. Насамперед це стосувалося питань зовнішньої політики. Так у 1960 р. Гарвардський центр з міжнародних відносин під керівництвом Роберта Бові, у минулому керівника групи планування політики Державного департаменту, у складі Збігнева Бжезинського, Вільяма Еліота, Раперта Емерсона, Мерла Фейнсода, Карла Фрідріха, Бенджаміна Шварца, Стенлі Хофмана та деяких інших підготував для сенатської комісії з міжнародних зв'язків 82-сторінкову доповідь «Ідеологія та міжнародні справи». Рекомендації радянологів зводилися до необхідності розширювати «людський обмін» з країнами «комуністичного табору», що мало «підштовхнути еволюцію радянської системи зсередини». Але для цього потрібні були інтенсивні контакти не на рівні простих радянських людей, а з «інтелектуалами та політиками середньої та вищої ланки», щоб вплинути «насамперед на їхні ідеологічні установки» [2, с. 2].

Вперше радянологів як експертів для вироблення політики стали використовувати президенти США Вільсон і Рузвельт. Це особливо посилювалося у роки другої світової війни і стало певною традицією у післявоєнні десятиліття. Сферою практичного застосування знань про Радянський Союз для радянологів ставали блискучі

політичні кар'єри у вигляді високих посад у державних органах – насамперед консулів та дипломатів, включаючи американське посольство у Москві.

Американська радянологія, взявши на озброєння поняття «тоталітаризм», так і не виробила чіткого трактування його змісту. Звідси така багатовекторність у створенні різних поєднань з урахуванням невизначеної термінології: тоталітарний синдром, тоталітарна модель, теорія тоталітаризму, логіка тоталітаризму та інші. І всі вони з різним змістом.

З цієї причини – тому, що так і не було вироблено загального методологічного підходу до «тоталітаризму», навіть до 1960-х років не було досягнуто консенсусу в характеристиці радянського суспільства.

Радянської лад розвивався і зміну сталінському тоталітаризму прийшов хрущовський авторитаризм. Називаючи складові тоталітарної системи, що склалася в американській радянології «карикатурою», оскільки жодне суспільство точно підігнати під ці жорсткі рамки неможливо, Альфред Мейер прийшов до висновків наприкінці 1960-х років: «Я приєднуюся до критиків тоталітарної концепції» [3, с. 130]. Для нього радянське суспільство було не тоталітарним, а лише бюрократичним, тобто можна констатувати, що даний радянолог розгледів всі метаморфози змін, які відбувалися після смерті Сталіна у всіх сферах життя радянського суспільства і держави.

Загалом концепція післявоєнної американської радянології визначалася не стільки істориками, як політологами. Останні були дуже тісно пов'язані із прикладною політикою. Як фахівці з Радянського Союзу їх намагалися активно залучити до безпосередньої політики чи щонайменше залучити до вироблення політики щодо СРСР. І в таких геополітичних умовах історикам та політологам було надзвичайно важко залишитись політично нейтральними у своїх наукових дослідженнях. Отже, радянологія 1950-1960-х рр. виявилася заручницею політики, а самі радянологи – її «тіньовими політиками».

Основною причиною такої надмірної політизації науки стало те, що в США в цілому для радянологів існував на той час своєрідний «політичний ринок», а сама сфера радянських досліджень визначалася як «ідеологічна», в якій на той момент панувала тоталітарна концепція історії СРСР.

Вихідною точкою початку дослідження тоталітаризму як методології науки стало фундаментальне дослідження Фредеріка Флерона «Вивчення комунізму та суспільні науки», опубліковане в 1967 р. Визначивши методологію як «філософію науки або логіку дослідження: правила, відповідно до яких проводиться дослідження» [4, с. 197], автор показав, що саме цього й не було вироблено радянологами тоталітарної школи, і тому кожен із них йшов своїм власним шляхом, а над усіма ними тяжіла лише «логіка тоталітаризму».

Відсутність міцної методологічної основи різко виявилася відразу після смерті Сталіна, коли на тлі перших, вкрай обмежених і строго дозованих, але в той же час все-таки демократичних перетворень радянологія стала наповнюватися новою термінологією: неофеодалізм, державний авторитаризм, збанкрутілий тоталітаризм, інституційний плюралізм, екстремальний комуністичний консерватизм, російський національний більшовизм [5, с. 108] та іншими.

Центральним питанням у суперечках перших критиків тоталітарної радянології зі своїми колегами стало їхнє неприйняття трактування попередниками природи сталінізму як безпосереднього породження та продовження ленінізму та більшовизму. Критики тоталітарної концепції з-поміж американських радянологів, насамперед Роберт Такер і Стівен Коен, пояснювали це не стільки об'єктивними, скільки суб'єктивними чинниками. «Що зробило тенденцію історичної реальності – то це не характер СССР і не природа більшовизму, – писав професор Такер в 1963 р., – то була природа Сталіна. Його особистість стала найбільш важливим фактором, який визначив історію сталінського періоду» [6, с. 47].

Професор Ноув виводив сталінізм із «нового покоління практичних партійних секретарів», які не тільки «служили Сталіну», але також і «створили його» [7, с. 301]. У питанні вивчення сталінізму він виробив як би власну методологічну концепцію, що укладається в дві нерівності: пояснювати – не означає виправдовувати, і необхідність не є неминучість. Причому перше, спроба пояснити – це не спроба виправдати – стала основною відмінністю британської радянології від американської, де між цими двома поняттями нерідко ставився знак рівності внаслідок її надмірної політизації.

Відсутність єдності в американській радянології показали вже 1960–1970-ті роки. Представники першого покоління американської радянології висловлювали сумнів у дослідницьких здібностях своїх молодих колег, за якими незабаром закріпиться поняття «ревізіоністи» та які стануть їх науковими опонентами.

У західній радянології ревізіонізм як методологічна платформа почав складатися паралельно із затвердженням у ній позицій саме історичної науки та самих принципів науковості, які відвойовували собі гідне місце у боротьбі з політологією, що панувала у радянології з перших повоєнних років. Починаючи з 1970-х років молоде покоління професійних істориків звернулося до методології своєї дисципліни для того, щоб досліджувати СРСР з наукової точки зору, без політичних надбудов. Спільність підходів до радянської історії об'єднала

професійних істориків Шейлу Фіцпатрік, Роберта Маннінга, Арча Гетті, Габора Ріттерспорна, Роберта Серстона, Девіда Хоффмана, Хіроакі Куромія, Вільяма Чейза, Ліні Віолу, Пітера Соломона та інших. Поступово склалася ціла школа істориків, чиє ставлення до Радянського Союзу було набагато симпатизуючим, ніж їхніх попередників.

Ревізіоністи 1980-х, як і їхні попередники так званого «в'єтнамського покоління», заперечували основний постулат, сформований радянологами періоду «холодної війни» – про тоталітарний характер радянського суспільства. Але одночасно вони були набагато радикальнішими, ніж їхні попередники. І не лише в самій критиці тоталітаризму, а й у висуненні нових, на перший погляд, здавалося б, абсолютно неприйнятних підходів. Їхні роботи помітно, як вважає Роберта Маннінг, відрізняються від робіт «першого покоління ревізіоністів» (Коен, Левін, Такер), тому що останні стали займатися радянськими дослідженнями в той час, коли тоталітарна модель «панувала незаперечно» на десятиліття вперед поставивши всі питання, запропонувавши методи і [8, с. 407].

Безсумнівною заслугою радянологів першого покоління було те, що вони «ретельно описали» тоталітаризм. Але за цим не було іншого, більш важливого, – пояснення. Тоталітаризм, будучи всебічно описаний, виявився «погано пояснений». Що справедливо навіть щодо таких корифеїв тоталітарної школи, як Фрідріх і Бжезинський, які наголошували в описі режимів на їхньому «простому ідеологічному фанатизмі». Але недоліки і навіть глибинні прорахунки тоталітарної американської радянології, на які вказують ревізіоністи, зовсім не означають того, що тоталітарна модель прогала у боротьбі з ревізіонізмом. У зіткненні з тоталітарною школою ревізіоністи програли чи принаймні не виграли. Але це не виключає їхнього позитивного впливу всю американську радянологію у частині вироблення нових методологічних підходів і звернення переважно до соціальної історії, тоді як їхні попередники концентрували свою увагу лише на політиці та ідеології.

Таким чином, становлення радянології як науки відбувалося в умовах крайнього загострення відносин між СРСР і США, розгулу антикомунізму на Заході, «холодної війни». Це, безумовно, позначилося максимально на характері тодішньої радянології, надавши їй яскраво виражену антикомуністичну спрямованість. Проте цей період, за визнанням самих радянологів, був найкращим, відзначеним максимальним її фінансуванням, як з урядових, так і приватних фондів, заснуванням найбільших радянологічних центрів, наукових періодичних видань, підготовкою десятків та сотень фахівців-радянологів.

References

1. Fainsod, M. (1963). *How Russia Is Ruled*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 411 p.
2. The New York Times. 1960. January 17.
3. Meyer, A. (1991). Politics and Methodology in Soviet Studies. *Studies in Comparative Communism*. Vol. 24, No. 2 (June). P. 127–136.
4. Communist studies and the social sciences: essays on methodology and empirical theory, ed. by Frederic J. Fleron, Chicago: RandMcNally, 1969. 481 p.
5. Tucker, R. (1977). *Stalinism as Revolution from Above: essays in historical interpretation*. Ed. by Robert C. Tucker. New York: Norton. 286 p.
6. Tucker R. (1963). *The Soviet political mind; Stalinism and post-Stalin change*. New York: Frederick A. Praeger. 304 p.
7. *Economic Rationality and Soviet Politics or Was Stalin Really Necessary?* By Alec Nove. Frederick A. Praeger: New York, 1964. 316 p.
8. Manning, R. (1987). State and society in Stalinist Russia. *The Russian Review*. Vol.46. № 4. P. 407–408.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.01

Yuliia Bondar

THE INDUSTRIAL DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN SSR DURING THE POSTWAR PERIOD (1946-1965): THEORIES OF THE WESTERN SOVIETOLOGY

The paper focuses on the analysis of the features of Western Sovietology in the postwar period. The emergence of Sovietology as a science occurred amid a significant decline in diplomatic relations between the USSR and the United States, rampant anti-communism in the West and the Cold War. This substantially affected the nature of Sovietology during that time, giving it a pronounced anti-communist orientation. Nevertheless, this period, as recognized by the Sovietologists themselves, was the most favourable, characterized by substantial financial support from both

governmental and private entities, the establishment of the most prominent centres of Sovietology, scientific periodicals, and the training of numerous professionals in the field of Sovietology. It has been noted that the research on the former ally of the anti-Hitler coalition in the West initially commenced as an examination of an existential adversary and competitor, and the industry of the USSR republics – primarily the Ukrainian SSR – became one of the key areas of focus.

Keywords: *production, economy, industry, historiography, machine building, enterprise, post-war reconstruction, industry, workforce, technology, Ukrainian SSR*

Відомості про автора / Information about the Author

Юлія Бондар, аспірантка кафедри історії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна, E-mail: advocate.bondar@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4411-0012>

Yuliia Bondar, PhD student at the Department of History of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding, E-mail: advocate.bondar@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4411-0012>

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.02

Євген Гомонюк

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОГРАМИ USAID DOBRE НА МИКОЛАЇВЩИНІ У 2016-2021 РОКАХ

Тези представляють теоретико-методологічний аналіз діяльності Програми USAID DOBRE у Миколаївській області у 2016–2021 роках, зосереджуючись на її впливі на зміцнення спроможності органів місцевого самоврядування, розвиток громад та підвищення громадянської участі. DOBRE розглядається як інструмент підтримки демократичного врядування та сталого розвитку в умовах децентралізації. Акцентовано, що співпраця між міжнародними організаціями, місцевою владою та громадськістю сприяла зростанню прозорості, ефективності управління, впровадженню нових моделей розвитку на місцевому рівні. Програма слугувала моделлю взаємодії, що забезпечує сталість і результативність трансформаційних процесів.

Ключові слова: DOBRE, USAID, Агентство США з міжнародного розвитку, Глобал Ком'юнітіз, Український Кризовий Медіа Центр, територіальна громада, місцеве самоврядування, Миколаївська область, децентралізація, сталий розвиток.

Одразу після Революції Гідності Україна розпочала масштабний процес децентралізації, передавши значну частину державних повноважень на рівень місцевого самоврядування. Поштовхом до проведення реформ став перехід країни до нового демократичного врядування після глибокої політичної кризи.

1 квітня 2014 року Кабінетом Міністрів України була схвалена Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [6], яка мала на меті децентралізацію влади, посилення громад та покращення якості публічних послуг. Це рішення стало знаковим, оскільки означувало відхід від централізованої моделі управління, успадкованої з радянських часів, яка передбачала концентрацію повноважень і ресурсів у центрі.

Але фактично відлік реформи почався пізніше, 5 лютого 2015 року, коли були прийняті два базових закони для цієї реформи, а саме Закон України «Про засади державної регіональної політики» та Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

В результаті новостворені громади отримали більше фінансових ресурсів, прямі відносини з Державним бюджетом, та, одночасно, ширші повноваження і обов'язки. На цьому ж етапі з широкою підтримкою трансформації системи органів місцевого самоврядування (далі - ОМС) долучається міжнародна спільнота, яка виділяє значні ресурси на впровадження реформи децентралізації по всій території України. Тож на виконання завдань реформи в цей час працювало 15 міжнародних програм і проєктів [8, с. 20].

Так, завдяки міжнародному досвіду і підтримці у період 2016-2021 років, новостворені територіальні громади (далі - ТГ), зокрема на півдні України, в Миколаївській області, отримали додаткові ресурси аби остаточно позбутися радянської психології і більше ніколи не чекати, що держава за них вирішуватиме їхні місцеві проблеми. Перед цими ТГ постало нове завдання – показати іншим громадам країни, як в умовах децентралізації ефективно використовувати нові можливості, самостійно опікуватися своїм майбутнім, приймати складні рішення і бути готовими нести за них відповідальність [5].

Значний вплив на реформування територіальної організації влади на Миколаївщині мала Програма USAID «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (Decentralization Offering Better Results and Efficiency – DOBRE), що виконувалась американською організацією Глобал Ком'юнітіз (Global Communities) та фінансувалась Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) в обсязі до 50 млн. доларів США. На першому етапі, протягом перших шести років (з 8 червня 2016 року по 7 червня 2021 року), DOBRE тісно співпрацювала зі 100 ТГ з десяти цільових областей України, зокрема з Миколаївщиною, виконуючи дві основні мети – по-перше, допомогти ТГ урядувати дієво, відкрито та підзвітно, і по-друге, сприяти активному і ефективному залученню громадян до прийняття рішень та виробленню місцевих політик.

Протягом наступних шести років програма надавала повний спектр допомоги 11 ТГ в Миколаївській області – від стратегічного планування, питань місцевого економічного розвитку до надання адміністративних послуг населенню, співпраці з громадянами та громадськими організаціями. Крім того, важливу роль відводили комунікаціям та інформуванню населення [5].

Відбір ТГ до участі у програмі відбувався у три етапи. Перша черга: 25 жовтня 2016 року провели відбір перших 25 громад-партнерок, з них три на Миколаївщині (Баштанська, Олександрівська та Прибужанівська ТГ). Друга черга: 25 квітня 2017 року обрали ще 25 ТГ, з яких п'ять з Миколаївської області (Доманівська, Кам'яномостівська, Мостівська, Галицинівська та Бузька ТГ). Третя черга: у жовтні 2017 року до програму долучились ще 25 ТГ. Зокрема, ще три миколаївські громади: Арбузинська, Шевченківська та Вознесенська ТГ.

Всі вони отримали технічну і матеріальну підтримку DOBRE на реалізацію 59 мікро проєктів за такими напрямками: стратегічне планування, управління фінансами та бюджетом, управління комунальним майном та просторове планування, публічні послуги, місцевий економічний розвиток, гендерно орієнтоване врядування та можливості для молоді.

Так, за підтримки DOBRE польська Фундація розвитку місцевої демократії імені Єжи Регульського (FSLD/FRDL) надавала експертизу та рекомендації миколаївським ТГ щодо стратегічного планування, щоб допомогти громадам рухатися вперед. Зокрема, для кожної з них експерти розробили Стратегії розвитку громад на 2018-2026 роки, використовуючи дослідження громадської думки та широке обговорення стратегічного плану. Фонд використовував польський досвід децентралізації, адаптований для України.

В межах програми в Баштанській ТГ запрацював «бюджетний симулятор» – онлайн-інструмент бюджетної прозорості, за допомогою якого можна було наочно продемонструвати, які фінансові ресурси доступні в громаді, звідки ці кошти беруться та на що вони витрачаються [9]. Інструмент був розроблений Центром соціально-економічних досліджень CASE Україна, який є частиною міжнародної мережі CASE, до якої входять аналітичні центри шести країн.

Малопольська школа державного управління при Краківському університеті економіки (MSAP/UEK) та миколаївський благодійний фонд «ЛАСКА», як партнери DOBRE, провели для посадових осіб та співробітників миколаївських ОМС серію навчань з ефективного публічного адміністрування, організували ознайомчі візити в Польщу та здійснили вимірювання Індексу спроможності місцевої влади.

Український Кризовий Медіа Центр (УКМЦ) надавав медіа підтримку реалізації програми. Його експерти розробили комунікаційні стратегії для миколаївських ТГ, провели дослідження громадської думки в громадах, тематичні прес-брифінги та кругли столи, прес-тури для журналістів. У партнерстві зі студією DocNoteFilms зняли промоційні ролики для Баштанської та Вознесенської ТГ, які розповідають про інвестиційний та туристичний потенціал громади. Та у співпраці з телеканалом «1+1» відзняли телевізійний проєкт «Громада на мільйон» за участі ТГ-партнерок. Створено туристичні путівники для 8 громад області [4].

За кошти DOBRE організація SocialBoost створила IT-інструменти для покращення роботи ОМС, запровадила в миколаївських ТГ систему електронного опитування думки громадян DOBRE.Pytannia щодо якості надання послуг на місцевому рівні та створила для них нові веб-сайти на платформі DOSVIT.

Американський Національний Демократичний Інститут (NDI) в межах програми просував ідеї гендерної рівності та посилення ролі жінок у громадах. Завдяки цьому в миколаївських ТГ були створені депутатські групи з гендерних питань, а представниці бізнесу, медіа, ОМС, місцевих осередків політичних партій та громадянського суспільства пройшли навчання в Академії жіночого лідерства.

Програма DOBRE надавала підтримку проєктам з розвитку бізнесу у громадах на суму від 90 до 180 тис. доларів США. На ці кошти громади, відповідно до своїх стратегічних пріоритетів, купували верстати, швейні машинки, обладнання для кухонь, гончарні пічі та багато іншого, що в майбутньому мало би стати засобом для розвитку місцевого бізнесу та людського капіталу. Усі проєкти спрямовувалися на те, щоб створити сприятливе економічне середовище в громадах і щоб результатами міг скористатися будь-який місцевий бізнес на конкурентних і договірних засадах.

Так, в Галицинівській ТГ започаткували бізнес-інкубатор на базі новоствореного Центру освіти дорослих. Це три швейних та одна гончарна майстерні, офісне та медійне обладнання, які підприємці-початківці могли використовувати безоплатно або за символічну плату. Швейні майстерні дуже виручили громаду на початку пандемії COVID-19, виготовивши три тисячі захисних масок для місцевих жителів [10].

Доманівська та Мостівська ТГ за підтримки DOBRE створили нові ярмаркові площі. Баштанська ТГ отримала 2,9 млн грн. на облаштування ярмарково-фестивальної площі-трансформера у центрі міста. Проєкт передбачав створення необхідної інфраструктури для ведення торгівельно-ярмаркової діяльності, створення умови для самозайнятості населення, задля розвитку внутрішнього споживчого та туристичного ринків, поліпшення умови культурного та творчого розвитку для населення [7].

Програма надала технічну підтримку громадам на Миколаївщині для поліпшення якості надання комунальних послуг на місцевому рівні. DOBRE профінансувала проєкти з розвитку освіти, культури і спорту: у Бузькій ТГ відкрили новий інформаційний простір «TarasHub» на базі Таборівської сільської бібліотеки й створили рекреаційну зону на березі річки «На скелях»; у Доманівській ТГ на базі старого кінотеатру відкрили сучасний коворкінг-центр з міні-кав'ярнею і залом для фітнесом «ПораДій» для проведення культурних подій, тренінгів та майстер-класів, відпочинку і перегляду 3D-фільмів [2]; у Прибужанівській ТГ запрацювали чотири дитячих майданчики, п'ять центрів дозвілля та спортмайданчик з вуличного воркауту; у Шевченківській ТГ з'явився скелетром в спортзалі Котляревської ЗОШ та було обладнано туристичний клуб «МАЯК»; у чотирьох школах

Мостівської громади відкрили інформаційно-освітні простори «STEMkids» з інтерактивними дошками, ноутбуками, 3D-принтерами, ламінаторами й принтерами, де діти мали змогу збирати та програмувати роботів [1], а ще облаштували два стадіони; у Кам'яномостівській ТГ концертний зал облаштували необхідним технічним обладнанням, провели ремонтні роботи на сцені та двох прилеглих кімнат, також оновили простір навколо будинку – встановили лавки та невелику сцену; у Галицинівській ТГ створили медіацентри «NOVA» на базі навчальних закладів у селах Галицинове, Лупареве, Прибузьке та Новоукраїнка, облаштували Клуб кіномистецтва та Молодіжний ресурсний центр, тренажерну залу, встановили вісім воркаутських майданчиків, трибуни на футбольних полях; в Баштанській ТГ за 114 тис. грн. коштів DOBRE створили пересувний кінотеатр просто неба – купили каримати, ноутбук, проектор, мікшерний пульт, екран та акустичну систему [3].

Також програма виділила кошти на управління твердими побутовими відходами - придбали контейнери для сортування сміття та сміттевози для вивозу відходів. За підтримки донорів майданчик для роздільного збору вторсировини з'явився у Шевченківській ТГ; у селі Трикрати Олександрівської ТГ облаштували шість станцій для роздільного збирання сміття; у Прибужанівській ТГ провели інформаційну кампанію та екологічні заходи з сортування відходів.

Отримали додаткове фінансування від донорів проекти: з покращення водопостачання (Баштанська ТГ отримала 3 млн грн. на встановлення нових труб та водоочисних систем для покращення якості води); з утримання доріг та тротуарів – придбали спеціальну техніку (міні-навантажувач Bobcat для ремонту та обслуговування доріг в Баштанській ТГ); з облаштування тротуарів для безпечного руху громадян (встановлення «лежачих поліцейських», дорожніх знаків та автобусних зупинок у Бузькій ТГ); зі зміцнення місцевого самоврядування (Баштанська ТГ отримала 585 тис. грн на закупівлю системи електронного голосування та ремонт зали засідань) тощо.

Окрему увагу було приділено молоді. DOBRE розробила спеціалізовану програму «Молодіжний працівник» для ТГ, яка дозволила громадам-учасникам отримати кваліфікованих молодіжних працівників та дієву молодь – волонтерів та членів молодіжних рад. Також юні представники із кожної громади брали участь у молодіжному форумі «ДОБРЕ ДІЙ», домашнім завданням для учасників якого було акумулювання ідей кількох розвиткових проєктів. На їх реалізацію Програма виділила по 10 тис. доларів США кожній партнерській громаді. Корисним була участь молодіжних громадських рад Баштанської, Галицинівської, Олександрівської, Арбузинської та Прибужанської ТГ у проведенні акції «Секретний агент», метою яких було здійснення аналізу та підготовка пропозицій з покращення якості послуг, що надаються ОМС та їх структурними підрозділами.

Таким чином, старт програми DOBRE був доброю справою для України. Протягом шести років програма USAID надавала фінансову та організаційну підтримку 11 територіальним громадам Миколаївської області для розробки стратегічних планів й реалізації конкретних проєктів. Завдяки міжнародній підтримці ці громади змогли запровадити систематичні, відкриті та інклюзивні процеси і практики та вмотивували й надали можливості місцевим мешканцям активно й ефективно долучатись до процесів прийняття рішень і вироблення політик місцевого самоврядування. Участь у програмі допомогла громадам поліпшити якість комунальних послуг, пожвавити місцеву економіку, а також покращити можливості для участі людей у житті громади. За результатами такої співпраці миколаївські громади стали обличчям децентралізації, а їхні представники – агентами змін на місцях. Їхній приклад показав всій Україні, як можна будувати у сільській місцевості амбітні проєкти розвитку та докорінно змінювати систему управління в державі.

References

1. Informatsiyno-osvitni prostory STEMkids u Mostivskiy OTH. Yak u shkolakh hromady dosyahayut novitnikh uspihiv? [STEMkids information and educational spaces in the Mostivska AH. How do hromada schools achieve the latest successes?]. *Detsentralizatsiya - Decentralization*. May 22, 2020. Retrieved from: <https://decentralization.ua/news/12474?page=36> [in Ukrainian].
2. Istoriyi uspihku 14 hromad-partneriv prohramy USAID DOBRE [Success stories of 14 USAID DOBRE partner communities]. *Detsentralizatsiya - Decentralization*. August 27, 2018. Retrieved from: <https://decentralization.ua/news/9766?page=8> [in Ukrainian].
3. Kinoray prasto neba. Nou-khau Bashtanskoyi OTH [Open-air movie paradise. Know-how of the Bashtanska AH]. *Detsentralizatsiya - Decentralization*. November 01, 2018. Retrieved from: <https://decentralization.ua/news/9994> [in Ukrainian].
4. Malyk, I., & Chumak, V. (2018) Istoriyi uspihku [Success Stories]. 45 p. [in Ukrainian].
5. Mizhnarodnyy proekt DOBRE spriyatyme rozvytku 75 obyednanykh hromad z 7 oblastey Ukrayiny. [The international project DOBRE will contribute to the development of 75 amalgamated hromadas from 7 regions of Ukraine]. *Uryadovyy portal - Government portal*. July 15, 2016. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/249191786> [in Ukrainian].
6. Pro skhvalennya Kontseptsiiy reformuvannya mistsevoho samovryaduvannya ta terytorialnoyi orhanizatsiiy vlady v Ukraini. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 01.04.2014 r. №333-r. [On Approval of the Concept

- of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 01, 2014, No. 333-r]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
7. Realizatsiya proyecktu Yarmarkova ploshcha v Bashtantsi tryvaye. [The implementation of the Yarmarka Square project in Bashtanka continues]. *Bashtanska TH - Bashtanka TG*. November 09, 2020. Retrieved from: <https://bashtanskaotg.gov.ua/news/realizatsiya-proktu-yarmarkova-ploscha-v-bashtantsi-triva-2020-11-09> [in Ukrainian].
8. Shadow report. Stvorennnya obyednanykh terytorialnykh hromad v Ukrayini 2015-2017 rr. *Laboratoriya zakonodavchykh initsiatyv - Laboratory of Legislative Initiatives*. [Shadow report. Establishment of Amalgamated Territorial Communities in Ukraine in 2015-2017]. 38 p. Retrieved from: <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/40954.pdf> [in Ukrainian].
9. U Bashtanskiy TH zavyetsya byudzhetnyy symulyator [Bashtanskaya TG will have a budget simulator]. *Bashtanska TH - Bashtanka TG*. April 06, 2021. Retrieved from: <https://bashtanskaotg.gov.ua/news/u-bashtanski-tg-zyavitsya-byudzhetni-simulyator--2021-04-06> [in Ukrainian].
10. Yak stvoryty tochky ekonomichnoho zrostantnya u seli? [How to create economic growth points in rural areas?]. *Bashtanska TH - Bashtanka TG*. June 25, 2021. Retrieved from: <https://decentralization.ua/news/13720?page=33> [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.02

Evgen Gonomjuk

**INTERNATIONAL SUPPORT FOR DECENTRALIZATION REFORM IN UKRAINE: ACTIVITIES OF THE
USAID DOBRE PROGRAM IN THE NIKOLAIV REGION IN 2016-2021**

The theses present a theoretical and methodological analysis of the USAID DOBRE Program's activities in Mykolaiv Oblast in 2016-2021, focusing on its impact on strengthening the capacity of local governments, community development, and civic engagement. DOBRE is seen as a tool to support democratic governance and sustainable development in the context of decentralization. It is emphasized that cooperation between international organizations, local authorities, and the public has contributed to increased transparency, effective governance, and the introduction of new models of development at the local level. The program served as a model of interaction that ensures the sustainability and effectiveness of transformation processes.

Key words: DOBRE, USAID, United States Agency for International Development, Global Communities, Ukraine Crisis Media Center, territorial community, local government, Mykolaiv region, decentralization, sustainable development.

Відомості про автора / Information about the Author

Євген Гомонюк, аспірант кафедри історії Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: eugen.gonomiuk@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0000-1736-4650>

Evgen Gonomjuk, PhD student at the Department of History, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: eugen.gonomiuk@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0000-1736-4650>

Розділ
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Section
POLITICAL SCIENCES

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.03

Віталій Алєйник
Віктор Канєвський

ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ ВИМІР ВПЛИВУ ЗМК НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ

Засоби масової комунікації (ЗМК) відіграють одну з визначальних ролей у формуванні політичної свідомості сучасного українського суспільства та суттєво впливають на психоемоційний стан населення, особливо в умовах продовження повномасштабної війни, а також загострення соціально-політичних протиріч, стратегічної та візійної невизначеності стосовно ефективного державобудування й подолання демографічної та економічної криз.

Інтенсивне споживання медіаконтенту, часто поданого в емоційній та екзальтованій формі, може сприяти підвищенню рівня стресу та тривожності, що підтверджується дослідженням «Медіа стресори та психологічне самопочуття населення України» (2023-2024), яке визначає медіаспоживання як один із провідних факторів психологічного напруження. Водночас, ЗМК, безперечно, здатні консолідувати суспільство й підтримувати громадянську резильєнтність (зокрема через підтримку громадських і волонтерських ініціатив або збалансоване й послідовне висвітлення позитивних і негативних внутрішньополітичних аспектів тощо), що має позитивний вплив на суспільну довіру та згуртованість, працездатність і вмотивованість населення, соціальний капітал і потенціал суспільного діалогу та демократичної участі. Це робить аналіз зазначеного вище психоемоційного впливу особливо актуальним для розуміння цього багатоаспектного феномену з політологічної та політико-психологічної точки зору.

Метою роботи є проаналізувати, як психоемоційний вплив ЗМК позначається на політичній свідомості українців, зокрема через виявлення загроз для ментального здоров'я та їхніх потенційних наслідків у соціально-політичній площині. Дослідження цих процесів важливе для оцінки стійкості політичної системи, ефективності державних інституцій сучасної України та прогнозування майбутніх трендів розвитку держави й громадянського суспільства.

Ключові слова: політична свідомість, психоемоційний стан, емоційно-психологічний вплив, засоби масової комунікації, масмедіа.

Аналіз психоемоційного виміру впливу ЗМК на політичну свідомість українців в умовах війни та підвищеної суспільної напруги виявляє низку потенційних загроз і викликів, які потребують детального розгляду та осмислення з боку як наукової спільноти і громадянського суспільства, так і державних інституцій.

По-перше, слід звернути увагу на такі феномени як інформаційне перевантаження, інформаційні травми та емоційне вигорання як ймовірні чинники політичної апатії та аномії.

Сучасний медіапростір характеризується безпрецедентною щільністю інформаційних потоків. В українському контексті це посилюється постійною трансляцією новин із фронту, повідомлень про обстріли та руйнування, численні людські втрати, а також гострі внутрішньополітичні дискусії та журналістські розслідування. Тривале перебування в такому специфічному інформаційному полі, як свідчать дані соціологічних досліджень, корелює з підвищеним рівнем стресу, тривоги та загального психологічного дискомфорту населення.

За даними дослідження «Як змінилося медіаспоживання в Україні у 2024?» [3], що було проведене Gradus Research у жовтні 2024 року, своїм місцем новинний контент поступається розважальному – основною категорією контенту для українського населення, яку обирають 79% опитаних, стають кінофільми та серіали. Однак варто відзначити, що надзвичайно важливим для сучасного українського суспільства залишається спостереження за новинами. За даними наведеного дослідження перегляд новинного контенту та соціально-політичних програм є важливим для 68% опитаних. На думку Gradus Research такі результати корелюють зі

змінami у настроях громадян на третьому році повномасштабної війни в Україні: люди в меншій мірі очікують на швидке завершення бойових дій, накопичується загальна втома від новин, відповідно зменшується й інтенсивність відслідковування подій у режимі реального часу.

Хоча новини в даному дослідженні поступаються у відсотках розважальному контенту, те, що 68% опитаних переглядають новинний контент і програми соціально-політичного спрямування, свідчить про збереження високого рівня політизації всіх сфер життя українського суспільства. В цьому контексті важливими для аналізу є результати дослідження «Медіа стресори та психологічне самопочуття населення України» [1]. За даними дослідження, 79,4% українців зазначають, що новини та інформація з масмедіа викликають у них негативні переживання. Це найвищий показник серед усіх стресових факторів воєнного часу. Примітно, що цей показник практично не змінився з 2023 року (тоді він становив 80,8%). Хоча відсоток людей, які відчувають стрес від масмедіа, залишається майже незмінним, сила впливу цього стресу значно зросла. Якщо у 2023 році медіастрес пояснював 1,5% загального психологічного дистресу українців, то у 2024 році цей показник зріс майже втричі – до 4% [2].

Можна припустити, що одним із наслідків перебування в описаному специфічному медіапросторі й новій соціально-політичній реальності можуть стати інформаційне перевантаження, емоційне вигорання, психологічні розлади, інформаційні травми тощо. З точки зору аналізу детермінант формування політичної свідомості, ці стани є доволі небезпечними. Вони можуть стимулювати захисну психологічну реакцію – свідоме або несвідоме уникнення новин та повідомлень політичної тематики, зниження інтересу до суспільно-політичних процесів. В цьому контексті варто зазначити, що поступове заміщення у власному фокусі населення контенту соціально-політичної тематики розважальним, своєю чергою, засвідчує наявність сприятливого підґрунтя для зростання політичної апатії, відчуження громадян від держави та її інституцій, аномії. Більше того, постійне зіткнення з негативною інформацією (про нецільове використання бюджетних коштів, неефективність інституцій, політичні конфлікти) на тлі загальної втоми може посилювати цинічне ставлення до політики як такої, підриваючи довіру не лише до конкретних політичних акторів або партій, а й до демократичних процедур та інститутів загалом.

Не можна недооцінювати й таку загрозу як поляризація суспільної думки через емоційно заряджений контент.

Боротьба за увагу аудиторії в умовах високої конкуренції в медіасередовищі часто спонукає ЗМК, особливо у відестрімінгових платформах і соцмережах, до використання контенту, що викликає сильний емоційний відгук і резонанс. Апеляція до почуттів страху, гніву, обурення, патріотичного піднесення чи, навпаки, зневіри та апатії, часто виявляється більш ефективною для залучення та утримання аудиторії, ніж зважений і багатосторонній аналіз. Алгоритми соцмереж, що формують персоналізовані стрічки новин та можуть сприяти створенню ефекту ехокамери, додатково посилюють цей ефект, пропонуючи користувачам переважно той контент, який відповідає їхнім попереднім уподобанням і емоційним реакціям.

Наслідком домінування емоційно зарядженого контенту стає посилення афективного компоненту політичної свідомості на противагу раціональному. Формуються стійкі емоційні прив'язки до певних політичних символів, слоганів, ідей, лідерів чи, навпаки, стійке емоційне відторгнення та несприйняття. Це ускладнює об'єктивне сприйняття актуальної політичної реальності, звужує простір для критичного мислення, конструктивної дискусії, а отже й для прийняття зважених рішень. У політичному вимірі це проявляється у поглибленні ідеологічної та політичної поляризації суспільства, зростанні нетерпимості до опонентів, фрагментації публічної сфери та ускладненні процесу вироблення суспільного консенсусу щодо ключових питань державного розвитку у внутрішньополітичній і зовнішньополітичній площині.

Водночас, вивчаючи психоемоційний вимір впливу ЗМК на політичну свідомість, є доцільним розглядати емоційну апеляцію до реципієнтів як невід'ємний компонент комунікації. Це зумовлено тим, що для досягнення ефекту переконання суттєвим є забезпечення емоційного залучення реципієнтів і формування рапорту, що сприяє прийняттю та інтеграції соціально-політичних повідомлень.

Також, безумовно, варто враховувати ймовірність зниження критичного мислення та підвищення вразливості до різноманітних маніпуляцій, спрощених пояснень політичної дійсності та формування необхідних ключовим комунікаторам настроїв і переконань.

Психологічні дослідження свідчать, що стан стресу, тривоги, втоми або сильного емоційного збудження негативно впливає на когнітивні процеси, зокрема на побудову причинно-наслідкових зв'язків, здатність до глибокої обробки інформації, критичного аналізу й розпізнавання застосування в комунікації різнопланових маніпулятивних технік. В умовах, коли значна частина українського суспільства перебуває під постійним психологічним тиском через війну та її наслідки, а також інтенсивно споживає емоційно насичений медіаконтент, ризик зниження загального рівня критичного мислення аудиторії зростає.

Це безпосередньо впливає на сприйняття соціально-політичної сфери, а отже й на політичну свідомість та поведінку. Громадяни зі зниженою здатністю до критичного аналізу стають більш вразливими до різноманітних

інформаційно-психологічних маніпуляцій, дезінформації та поширення пропагандистських наративів. Це стосується як зовнішніх інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на дестабілізацію суспільства та підірив довіри до держави, так і внутрішньополітичних маніпуляцій, що використовуються різними групами інтересів і політичними акторами у боротьбі за владу (або її збереження), легітимацію наявного політичного режиму чи поширення впливу на інші сфери суспільного життя. Нездатність відрізнити достовірну інформацію від фейків, аналітичний контент від пропаганди, може призводити до формування викривленої картини політичної реальності, прийняття нерациональних електоральних рішень і підтримки деструктивних політичних сил чи ініціатив.

В умовах зростання інформаційного та емоційного навантаження особливо актуалізується роль когнітивних механізмів, що впливають на формування політичних атитюдів. Зокрема, діяльність ЗМК часто спрямована на конструювання позитивних ставлень до певних політичних акторів, груп або кейсів, і цей процес значною мірою спирається на використання когнітивних евристик – механізмів швидкої, менш ресурсозатратної обробки інформації. Ці механізми є ефективним інструментом для зниження когнітивного навантаження, полегшуючи формування суджень. Хоча еволюційно ця здатність до оперативної оцінки середовища є адаптивною, в контексті сприйняття масової політичної комунікації вона робить індивідів більш вразливими до спрощених наративів і маніпулятивного впливу, що опосередковує процес формування ставлень.

Однак, незважаючи на вищезазначені ризики, при розгляді психоемоційного виміру впливу ЗМК на політичну свідомість слід зазначити, що вони, безумовно, виконують і важливі конструктивні функції в цьому напрямі, що реалізуються як через апеляцію до емоцій і настроїв суспільства, так і через зважену, послідовну й об'єктивну подачу контенту. Однак реалізація цього потенціалу значною мірою залежить від достовірності, збалансованості й об'єктивності комунікації. Незбалансоване, надмірно оптимістичне або відверто пропагандистське висвітлення, що може суттєво суперечити реальному досвіду громадян, здатне призвести до зворотного ефекту – посилення недовіри, цинізму та відчуття маніпуляції, нівелюючи будь-які позитивні наміри. Таким чином, позитивний психоемоційний вплив ЗМК досягається не стільки через замовчування проблем і дотримання наявного порядку денного, скільки через дотримання професійних стандартів і відкритий інклюзивний діалог. За цих умов, ЗМК можуть позитивно впливати через низку механізмів.

По-перше, ЗМК відіграють значну роль у формуванні та підтримці почуття національної солідарності. Трансляція спільних символів, наративів національної історії, прикладів взаємодопомоги цивільних і військових, успіхів СОУ, візії майбутнього та механізмів її реалізації тощо (коли такі повідомлення сприймаються як автентичні й позбавлені надмірної патетики чи маніпулятивності) здатна викликати сильні позитивні емоції (гордість, співчуття, надію, залученість). Це може сприяти суспільній згуртованості та консолідації громадян навколо спільних цінностей і цілей, що є критично важливим для стійкості держави в умовах екзистенційних загроз.

По-друге, масмедіа можуть сприяти підтримці громадянської стійкості. За умови довіри до джерела та збалансованої подачі інформації, поширення конструктивних моделей подолання труднощів, даних про доступну психологічну та соціальну допомогу, демонстрація прикладів успішної адаптації індивідів і громад до нових реалій можуть мати значний терапевтичний ефект. Це допомагає знижувати рівень суспільної тривоги, підтримувати віру громадян у власні сили та майбутнє країни, що, своєю чергою, є важливим чинником збереження активної та відповідальної громадянської позиції, запобігаючи масовій апатії чи соціальній аномії.

По-третє, ЗМК здатні каналізувати емоційний відгук аудиторії у конструктивну громадську та політичну дію. Репортажі та аналітичні матеріали, що викликають довіру своєю об'єктивністю та фактологічною насиченістю і водночас провають емпатію до постраждалих, обурення несправедливістю чи некомпетентністю, можуть стати потужним стимулом для волонтерської діяльності, збору коштів, участі в мирних акціях протесту чи підтримки, адвокації або навпаки критики певних законодавчих ініціатив. Таким чином, масмедіа потенційно сприяють трансформації емоційного відгуку та отриманих знань в активну, свідому участь громадян у суспільно-політичному житті країни.

Важливо розуміти, що адаптація суспільства та окремого індивіда до життєвих умов відбувається не тільки на основі набутого досвіду, що зберігається в інстанції актуальної пам'яті, але включає можливості передбачення цих ситуацій, які знаходяться в ситуаціях майбутнього часу [4]. З огляду на це, на думку авторів, інтегральною складовою формування конструктивного публічного дискурсу в ЗМК є, окрім забезпечення платформи для суспільного діалогу та демократичної участі, конструювання візії майбутнього та наративів, орієнтованих на цінності спільного блага. Такі конструкти мають слугувати психологічним орієнтиром для індивідів та суспільства, яке пережило глибоку травматизацію внаслідок війни, руйнувань, втрат і хронічного стресу, сприяючи відновленню їхньої темпоральної орієнтації та навігації на майбутнє. Інтегрування цих візій і концентрація зусиль на реалістичних, стратегічно визначених цілях, досяжних у середньостроковій перспективі,

потенційно може мати значний психотерапевтичний ефект, сприяючи стабілізації та покращенню психоемоційного стану на індивідуальному та суспільному рівнях.

Отже, проведений аналіз психоемоційного виміру впливу ЗМК на політичну свідомість сучасного українського суспільства дозволяє констатувати його складний та амбівалентний характер. З одного боку, інтенсивне споживання емоційно насиченого контенту в умовах війни та соціальної напруги несе значні ризики: сприяє інформаційному перевантаженню та вигоранню, що може призводити до політичної апатії та аномії, посилює емоційну поляризацію суспільства, потенційно знижує здатність до критичного мислення та підвищує вразливість до інформаційних маніпуляцій. Ці загрози потребують системної уваги з боку як дослідників, громадянського суспільства, представників ЗМК, так і державних інституцій, відповідальних за інформаційну політику та безпеку.

З іншого боку, психоемоційний вплив ЗМК має і виразний конструктивний потенціал, сприяючи національній консолідації, підтримці громадянської стійкості та мобілізації суспільства на конструктивні дії. Ефективність медіавпливу залежить від багатьох факторів, включаючи формат, послідовність і об'єктивність контенту, тип медіаплатформи, рівень медіаграмотності і аналітичних здібностей аудиторії та наявний соціально-політичний контекст.

Розуміння цих складних взаємозв'язків між медіаспоживанням, психоемоційним станом і політичною свідомістю громадян є критично важливим для оцінки стійкості української політичної системи, ефективності державної комунікаційної політики та розробки дієвих стратегій підвищення медіаграмотності населення та протидії деструктивним інформаційно-психологічним впливам.

References

1. Dembitskiy, S. (2023–2024). Media stresory ta psykholohichne samopochuttia naselennia Ukrainy [Media stressors and psychological well-being of the population of Ukraine]. Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy. Retrieved from: https://isnasu.org.ua/analytics/003_Dembitskiy_-_Media_stresory_ta_psyhologichne_samopohuttia.php [in Ukrainian].
2. Stres vid spozhyvannia media – naisylnishyi faktor psykholohichnoho napruzhenia dla ukraintsiv pid chas viiny [Stress from media consumption is the strongest factor of psychological tension for Ukrainians during the war]. (2024). Natsionalna rada Ukrainy z pytan telebachennia i radiomovlennia. Retrieved from: https://webportal.nrada.gov.ua/stres-vid-spozhyvannya-media-naisylnishyj-faktor-psyhologichnogo-napruzheniya-dlia-ukrayintsiv-pid-chas_vijny/ [in Ukrainian].
3. Yak zminylosia mediaspozhyvannia v Ukraini u 2024? [How did media consumption change in Ukraine in 2024?]. (2024). Gradus Research. Retrieved from: <https://gradus.app/uk/open-reports/changes-media-consumption-ukraine-2024/> [in Ukrainian].
4. Kanevskyi, V. (2024). Problema PTSR z tochky zoru futurrealnoho pidkhodu [The problem of PTSD from the point of view of the futurereal approach]. // Hromadske zdorovia: problemy sohodennia ta perspektyvy rozvytku : zbirnyk materialiv III Rehionalnoi nauково-praktychnoi konferentsii (m. Mykolaiv, 28 chervnia 2024 r.) / za red. M. A. Volkov, N. V. Bashmakova, O. S. Akymova, I. L. Shpachynskyi, N. A. Volodka et al. Mykolaiv: PVNZ «MPU», (pp. 110–112) [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.03

Vitalii Alieinyk
Viktor Kanevskyi

THE PSYCHO-EMOTIONAL DIMENSION OF MASS MEDIA INFLUENCE ON THE SHAPING OF POLITICAL CONSCIOUSNESS IN CONTEMPORARY UKRAINIAN SOCIETY: THREATS AND CHALLENGES

Mass media play one of the defining roles in the formation of political consciousness of contemporary Ukrainian society and significantly influence the psycho-emotional state of the population, especially in the context of the ongoing full-scale war, as well as the exacerbation of socio-political contradictions, strategic and visionary uncertainty regarding effective state-building, and overcoming demographic and economic crises.

Intensive consumption of media content, often presented in a highly emotional and intense form, can contribute to increased levels of stress and anxiety, which is confirmed by the study «Media Stressors and Psychological Well-being of

the Ukrainian Population» (2023-2024), which identifies media consumption as one of the leading factors of psychological tension. At the same time, mass media are undoubtedly capable of consolidating society and supporting civic resilience (particularly through supporting public and volunteer initiatives or through balanced and consistent coverage of positive and negative domestic political aspects, etc.), which has a positive impact on public trust and cohesion, the productivity and motivation of the population, social capital, and the potential for public dialogue and democratic participation. This makes the analysis of the aforementioned psycho-emotional impact particularly relevant for understanding this multifaceted phenomenon from a political science and political psychology perspective.

The aim of the work is to analyze how the psycho-emotional impact of mass media affects the political consciousness of Ukrainians, specifically by identifying threats to mental health and their potential consequences in the socio-political sphere. Research into these processes is important for assessing the stability of the political system, the effectiveness of state institutions in contemporary Ukraine, and predicting future trends in the development of the state and civil society.

Keywords: *Political consciousness, psycho-emotional state, emotional and psychological impact.*

Відомості про авторів / Information about the Authors

Алєйник Віталій Геннадійович, аспірант спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: vitalii.alieinyk@chmnu.edu.ua, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5319-7212>.

Vitalii Alieinyk, PhD Student in Political Science of the Department of Sociology and Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: vitalii.alieinyk@chmnu.edu.ua, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5319-7212>.

Каневський Віктор Іонович, кандидат психологічних наук, доцент. E-mail: 2528kan@gmail.com.

Viktor Kanevskyi, PhD in Psychology, Associate Professor. E-mail: 2528kan@gmail.com.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.04

Роман Базик

НОВІ ФОРМИ ПОЛІТИЧНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ ПІД ЧАС ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У тезах досліджуються нові форми політичної мобілізації, які виникають в умовах політичної нестабільності та цифрової трансформації суспільства. Автор аналізує приклади використання соціальних мереж, месенджерів, краудфандингу, алгоритмічного таргетингу та штучного інтелекту для координації протестних рухів, залучення нових учасників і організацій громадських ініціатив у різних країнах світу. Особливу увагу приділено кейсам України, М'янми, Франції, Судану та Ірану, що демонструють, як цифрові інструменти змінюють механізми взаємодії громадян із владою та між собою.

У роботі окреслено потенціал і ризики цифрової мобілізації, включаючи загрози дезінформації, цифрового стеження, алгоритмічної маніпуляції та потребу в розвитку цифрової безпеки й критичного мислення. Автор наголошує, що сучасна політична активність дедалі більше набуває гібридного характеру – поєднуючи онлайн-платформи з офлайн-присутністю, і що лише через поєднання інституційних гарантій та цифрових навичок можлива ефективна та безпечна громадянська участь у нестабільному світі.

Ключові слова: цифрова мобілізація, гібридний активізм, краудфандинг, децентралізовані рухи, інформаційні технології в протестах, цифрова безпека, алгоритмічний вплив, політична мобілізація.

Нове сприйняття політичної мобілізації в умовах нестабільності демонструє, що традиційні канали активізації громадян доповнюються та іноді замінюються цифровими інструментами, які дозволяють оперативно залучати різні соціальні групи без централізації структури або ієрархії. У сучасних умовах політичної та соціальної нестабільності спостерігається суттєве переосмислення механізмів громадянської мобілізації, що дедалі частіше спираються на цифрові технології як на основний інструмент організації, координації та інформаційного забезпечення протестної та волонтерської діяльності. Традиційні форми мобілізації, які передбачали централізовану структуру, наявність лідерів та формальних організацій, нині поступово витісняються або принаймні доповнюються гнучкішими, горизонтальними, технологічно опосередкованими моделями залучення. У цьому контексті цифрові платформи виступають не лише засобами комунікації, а й каталізаторами соціальної взаємодії та політичної активності, здатними швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища, зокрема до загроз безпеці, репресій, цензури або технічних обмежень.

Одним із виразних прикладів такого зрушення стала ситуація в Україні після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році. Telegram, який до того вже набув популярності як канал для альтернативного інформування, перетворився на критичну інфраструктуру інформаційного обміну. Через публічні й приватні канали громадяни отримували сповіщення про повітряні тривоги, координували дії волонтерів, поширювали дані про гуманітарну допомогу, переміщення ворожих військ, логістику евакуації тощо. Застосунок забезпечував високий рівень доступності, відносну безпечність у порівнянні з традиційними соцмережами та оперативність у поширенні інформації [1].

Паралельно з цим, цифрова мобілізація проявляється через молодіжні рухи, що активно експлуатують потенціал таких платформ, як TikTok. Попри початкове позиціонування TikTok як розважального ресурсу, на тлі суспільно-політичних криз він трансформувався у простір для політичної експресії та мобілізаційної діяльності. Зокрема, спостерігається тенденція до створення відеозвернень із закликами до участі в протестах, використання гумору, пародій та реміксів як способу персоналізації протестного наративу. Поширення таких відео з вірусними хештегами дозволяє залучати аудиторії, які традиційно залишалися осторонь політичного активізму, роблячи протест частиною культурного досвіду [2].

Глобальні інформаційно-протестні кампанії дедалі частіше набувають форми «гібридних» рухів, у яких поєднується онлайн-активність із офлайн-діями. Прикладом такого явища є Milk Tea Alliance – транснаціональний цифровий альянс, що виник на основі інтернет-дискусій, але згодом еволюціонував у реальні

вуличні протести в країнах Південно-Східної Азії, зокрема у Таїланді, Гонконгу та Тайвані. Його ключовою рисою стала відсутність централізованого керівництва, що унеможливило ефективне придушення руху традиційними методами державного контролю. Через використання соціальних мереж, мемів і координаційних платформ учасники створювали спільну політичну ідентичність, що виходить за межі національних інтересів і фокусується на універсальних демократичних цінностях [3].

Ще одним вартим уваги прикладом ефективного використання цифрових інструментів у процесах мобілізації є події в М'янмі після військового перевороту у 2021 році. У відповідь на насильницьке захоплення влади хештег #WhatsHappeningInMyanmar став ключовим механізмом координації дій опору як всередині країни, так і в середовищі діаспори. Попри активне впровадження цензури, блокування платформ та спроби уряду ізолювати країну в інформаційному просторі, громадяни активно використовували Twitter (X) для публікації мікроповідомлень, обміну новинами, фото та відеодоказами правопорушень, що здійснювалися силовиками [4]. Така модель мобілізації за допомогою цифрових інструментів виявилася ефективною навіть у разі повного обмеження доступу до інтернету, як показала ситуація в Судані, де під час протестів проти військової хунти у 2021 році активісти перейшли на організацію мобілізаційних процесів через SMS-розсилки, що забезпечило збереження протестного потенціалу в умовах технічної ізоляції [5].

У країнах із більш стабільною інфраструктурою, зокрема у США, цифрові платформи також відіграють ключову роль, хоча й у дещо іншому контексті. Значна увага приділяється ресурсній мобілізації, тобто збиранню коштів на підтримку протестних ініціатив. У цьому плані особливо показовим є приклад фінансування пропалестинських демонстрацій у період з жовтня 2023 до початку 2024 року, коли, за даними Crowd Counting Consortium, відбулося понад 1 800 протестних акцій із загальною чисельністю учасників понад 680 000 осіб [6]. Для організації цих заходів широко використовувалися краудфандингові платформи, що свідчить про зростання ролі горизонтальних фінансових структур у забезпеченні незалежних політичних ініціатив. Такі інструменти дозволяють залучати фінансові ресурси швидко, без посередництва держави чи великих інституцій, а також сприяють прозорості витрат, що є важливим чинником довіри з боку громадськості.

Ще один вимір цифрової мобілізації – це використання алгоритмічних технологій і штучного інтелекту у візуалізації протесту. Під час демонстрацій у Франції 2023 року, спричинених незадоволенням пенсійною реформою, протестувальники використовували нейромережі для створення зображень, які імітували сцени поліцейського насильства. Ці візуальні матеріали активно поширювалися в соціальних мережах, виконуючи функцію не лише інформування, а й емоційної мобілізації. Завдяки реалістичності зображень та естетичному ефекту, вони сприяли формуванню потужного протестного наративу, який був складно дискредитувати традиційними методами [7].

Особливо показовою є ситуація в Україні, де цифрові платформи краудфандингу стали важливим елементом підтримки як державних, так і громадських ініціатив. У період активної фази війни волонтерські спільноти використовували криптовалютні платформи для збору коштів на закупівлю технічного обладнання, амуніції, медикаментів тощо. Урядова ініціатива UNITED24, створена з метою централізації збору благодійних внесків на підтримку Збройних сил України, гуманітарні програми та відбудову інфраструктури, залучила понад 500 мільйонів доларів США, зокрема завдяки використанню інноваційних інструментів: інтерактивних карт, візуальних історій окремих громадян і прозорій звітності [8].

У контекстах, де державна цензура є жорсткою, як, наприклад, в Ірані чи Китаї, цифрова мобілізація набуває форм прихованого, децентралізованого опору. Активісти розробляють і поширюють інструкції з цифрової безпеки, використовують зашифровані месенджери, VPN, анонімні браузері та створюють закриті спільноти для координації дій. Подібна тактика дозволяє уникати прямого спостереження, блокувань і репресій. Наприклад, у відповідь на посилення контролю за інтернетом в Ірані, опозиційні групи почали систематично використовувати Telegram як основну платформу для організації протестних дій, поширення відео, інструкцій з участі в мітингах і навіть маршрутизації демонстрацій в реальному часі [9].

У свою чергу, Discord – спершу орієнтований на геймерську аудиторію – перетворився на середовище для комунікації активістів у різних країнах. Завдяки можливостям створення приватних серверів і контролю за доступом, платформа стала привабливою для груп, які прагнуть уникнути втручання державних структур. Попри певні обмеження, зумовлені санкційною політикою, Discord зберігає свою популярність у середовищі цифрових активістів [10].

Отже, сучасні форми мобілізації характеризуються плюралізмом каналів комунікації, зростаючим значенням горизонтальних зв'язків та інноваційним використанням цифрових технологій. Умовна «м'яка участь» – проявлена у формі лайків, репостів, цифрових петицій – поступово інтегрується з традиційними методами громадянської активності, утворюючи нові гібридні практики протесту та солідарності. Водночас ці процеси висувають нові вимоги до рівня цифрової грамотності, критичного мислення та інституційної адаптації.

Ефективне використання потенціалу інформаційно-технологічних платформ для мобілізації у нестабільних контекстах потребує стратегічного підходу, що враховує як ризики цифрової вразливості, так і можливості для розширення простору демократичної участі.

References

1. «How do Ukrainians monitor Russian missiles and drones through messaging app», Espresso.tv, 2023. Retrieved from: <https://global.espresso.tv/russia-ukraine-war-warning-air-raid-alert-how-do-ukrainians-monitor-russian-missiles-and-drones-through-messaging-app>.
2. TikTok Activism, Misinformation, and the Fight for Social Change in TikTok, Social Media + Society, SAGE Publications, 2024.
3. The Milk Tea Alliance, NCBI PMC, 2024. Retrieved from: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11625999/>.
4. Phattharathanasut, T. «#WhatsHappeningInMyanmar: The Evolution of the Digital Fight Against Authoritarian State Repression», International Journal of Communication, т. 18, 2024, p. 2224–2244.
5. Freedom House, Freedom on the Net 2023: Sudan, 2023. Retrieved from: <https://freedomhouse.org/country/sudan/freedom-net/2023>.
6. Crowd Counting Consortium, «Pro-Palestine Protests in the U.S. since October 7, 2023», Harvard Kennedy School, 2024.
7. How AI is putting President Macron at the heart of the French pension protests, Euronews, 23.03.2023.
8. Elliptic, R. K. «Ukrainian volunteer group raises \$4 mln in bitcoin since Russian invasion», Reuters, 25.02.2022.
9. Kramer, S. «Ukraine Is Crowdfunding Its Reconstruction», Wired, 2023.
10. Bayat, A. «Iranian youth and protest movement in 2023: Drivers and limitations», Middle East Institute, 2023.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.04

Roman Bazyk

NEW FORMS OF POLITICAL MOBILIZATION DURING POLITICAL INSTABILITY

The theses explore new forms of political mobilization that arise in the context of political instability and digital transformation of society. The author analyzes examples of the use of social networks, messengers, crowdfunding, algorithmic targeting and artificial intelligence to coordinate protest movements, attract new participants and organize public initiatives in different countries of the world. Particular attention is paid to the cases of Ukraine, Myanmar, France, Sudan and Iran, which demonstrate how digital tools change the mechanisms of interaction of citizens with the authorities and with each other.

The work outlines the potential and risks of digital mobilization, including the threats of disinformation, digital surveillance, algorithmic manipulation and the need to develop digital security and critical thinking. The author emphasizes that modern political activism is increasingly hybrid in nature, combining online platforms with offline presence, and that only through a combination of institutional guarantees and digital skills is effective and safe civic participation possible in an unstable world.

Keywords: digital mobilization, hybrid activism, crowdfunding, decentralized movements, information technology in protests, digital security, algorithmic influence, political mobilization.

Відомості про автора / Information about the Author

Роман Базик, аспірант спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Миколаїв, Україна. E-mail: elvardfic@gmail.com, orcid: 0009-0001-6105-2897.

Roman Bazyk, PhD student in Political Science of the Department of Sociology and Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: elvardfic@gmail.com ORCID: 0009-0001-6105-2897.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.05

Богдан Бондарець

ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ ПОГЛЯДИ КАРЛА КОРША, ЯК ОДНОГО ІЗ ЗАСНОВНИКІВ «ЗАХІДНОГО МАРКСИЗМУ»

Тези представляють спробу теоретико-методологічного аналізу творчої спадщини німецького соціального філософа Карла Корша. Представлена коротка порівняльна характеристика радянської версії марксизму та т. з. «західного марксизму», в контексті творчості К. Корша.

Автором проаналізовані основні віхи життєвого шляху німецького політичного теоретика, в розрізі еволюції його ідей. Наведені основні критичні зауваження К. Корша, щодо радянського марксизму і радянської революційної практики. Також проаналізований пізній етап творчості К. Корша та здійснена спроба оцінки історичного значення наукової спадщини німецького мислителя.

Ключові слова: марксизм, західний марксизм, революція, соціальна революція, ідеологія, діалектика.

Одним із найцікавіших явищ в філософсько-політичній думці ХХ ст. був так званий «західний марксизм» (термін увів в обіг французький філософ Моріс Мерло-Понті в 50-х роках ХХ ст.). Західний марксизм це узагальнююча назва для марксизму теоретиків, що жили та працювали насамперед у країнах Західної Європи та Північної Америки, який став альтернативою радянській версії марксизму.

В Радянській Росії, а згодом в СРСР марксизм дуже швидко перетворився на подобу державної релігії, фактично переставши бути в повному сенсі слова «знанням». Замість розвитку полеміки, внутрішнього та міжнародного обміну думками щодо розвитку теорії та насущних питань сьогодення, у СРСР видавали та перевидавали «святе писмо» повних зібрань творів К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, згодом Сталіна з «додатками» – безкінечними тлумаченнями «святого писма». Тим часом на Заході, де марксистські партії програли боротьбу за владу, тривала жвава дискусія, народжувалися, обговорювалися, розвивалися або відкидалися нові ідеї. З цих дискусій і постав «західний марксизм», який мав свої особливості у порівнянні з радянською версією, марксизм, вільний у своїх теоретичних пошуках від догматизму і тематично різноманітний у своїх дослідях [2].

Одним із засновників і найбільш яскравих представників цього напрямку був німецький мислитель Карл Корш.

Карл Корш (1886-1961) починав свій життєвий шлях доволі типово для німецького революційно налаштованого інтелектуала. Виходець із родини «середньої класи», вивчав право, економіку та філософію в Йені, Берліні, Мюнхені та Женеві. Здобувши ступень доктора права, 1912-1914 рр. він провів в Англії, де вдосконалював знання англійської мови та міжнародного права, а такою брав участь у роботі «Фабіанського товариства». Перша світова війна повернула його на батьківщину. Корш на чотири роки забрали до армії, він був на фронті, але, виходячи з пацифістських переконань, зброю до рук не брав. Був двічі поранений, підвищений і розжалуваний у звання. За бойові заслуги його нагородили Залізним хрестом 1-го ступеня [2].

По закінченню війни та з початком Німецької революції 1918-1919 рр. Корш брав участь у роботі урядової комісії з усуспільнення промисловості, вступив до Незалежної соціал-демократичної партії Німеччини та писав для її газет. Після злиття незалежних соціал-демократів і німецької компартії (1921 р.) Корш став комуністом і представляв компартію у Тюрінгському ландтазі, а у 1924-1928 рр. – у Німецькому рейхстазі. У ці роки він багато писав на політичні й теоретичні теми, виступав як агітатор радянського робітничого руху, працював редактором теоретичного органу компартії «Інтернаціонал». Саме у цей період вийшов його найвідоміший твір – стаття «Марксизм і філософія» (Marxismus und Philosophie, 1923) [3]. Ідеологічні розбіжності Корша з III Інтернаціоналом (Комінтерном), а також краще за партійних ідеологів знайомство з Марксовою теорією призвело до конфлікту, що 1926 року закінчився виключенням з партії.

Починаючи з 1928 р. К. Корш – тепер уже незалежний комуніст – співпрацював з невеликими лівими групами, продовжував писати, їздив з лекціями по Європі, підготував нове видання 1-го тому «Капіталу» з власною передмовою. Дружив з письменником і драматургом Бертольдом Брехтом: їхнє листування тривало до

початку 1950-х рр. З приходом до влади Гітлера К. Корш був змушений покинути Німеччину, переїхавши спочатку до Англії, потім до Данії, а згодом до США. В Англії він написав книгу «Карл Маркс» (Karl Marx), що вийшла 1938 року в серії, присвяченій сучасним соціологам. В США Корш епізодично викладав і поглиблював знання Марксової теорії, що врешті-решт призвело його до переконання у необхідності подолати марксизм і замінити його новим революційним вченням. Останні роки його життя минули під гнітом психічної хвороби [2].

Найвагомішим внеском Корша у розвиток революційної теорії стала робота «Марксизм і філософія». У ній він поставив питання про необхідність переосмислити весь розвиток марксизму, починаючи від німецької ідеалістичної філософії, як продукту конкретної історичної епохи. За Коршем, марксизм пережив три великі етапи: народження як філософської системи (1843-1848 рр.); розпад на політичну економію, політику й ідеологію (1848-1900 рр.); перетворення на «науковий соціалізм» і втрату безпосереднього зв'язку з політичною боротьбою (після 1900 р.) [3].

Переоцінка К. Коршем відносин між марксизмом і філософією виросла не з абстрактного інтересу до філософії, але з необхідності «звільнити» поширений на той час варіант марксизму від догматичних обмежень. Особливо гострим питання стало у 1921 році, коли після відомих подій європейська революційна хвиля почала вщухати, а разом з нею почала вмирати й надія на світову революцію. Аналіз причин поразки світової революції та вплив цієї поразки на характер революції в Росії, привів багатьох тодішніх марксистів (та і представників інших ліво-радикальних течій) до думки, що обмеженість російської революції національними кордонами зменшила її революційний потенціал і сприяла перетворенню на одну зі складових міжнародної контрреволюції.

Тепер поговоримо про основні розбіжності К. Корша з радянською версією марксизму.

К. Корш одним із перших звернув увагу на селянський характер Російської революції. Російська революція 1917 р. не була ані пролетарською у марксистському розумінні, ані буржуазною у традиції Французької революції 1789-1794 рр. Хоча вона містила в собі елементи обох, вона насамперед була селянською революцією в країні, вже підпорядкованій капіталістичному ринкові. Все це серйозно розходилося з теоретичними розробками К. Маркса, відповідно до поглядів якого революція в першу чергу мала стартувати в найбільш економічно розвинених країнах світу (в часи К. Маркса це, в першу чергу, Великобританія, Франція, США). В Росії основною соціальною базою революції стало селянство, і вона мала яскраво виражений селянський характер, тоді як доля пролетаріату в соціальній структурі становила від 8 до 10%.

Крім того, К. Корш виступав проти перетворення марксизму на застиглу ідеологію, що він спостерігав у радянській практиці. У праці «Марксизм і філософія» (1923) він наголошував, що марксизм має бути живим, діалектичним методом, а не набором готових істин [3]. Радянський марксизм, на його думку, став інструментом виправдання та легітимації політики партії, а не критичним аналізом реальності.

Відрізнялися погляди К. Корша від радянської практики і щодо організаційної структури революційного руху. Корш наполягав на центральній ролі пролетарської самодіяльності та самоорганізації (в цьому контексті його ідеї були споріднені з ідеями анархістів). Він вважав, що революція має бути справою самого робітничого класу, а не нав'язуватися згори партією чи державою. Радянська модель, навпаки, дедалі більше спиралася на централізовану партійну диктатуру, що він розцінював як відхід від справжнього марксизму.

Роль і місце держави, в процесі революційної практики, в теоретичних поглядах К. Корша і радянській практиці також серйозно відрізнялись. На відміну від радянської лінії, де диктатура пролетаріату трактувалася як зміцнення держави (що врешті привело до сталінської лінії), К. Корш бачив у державі тимчасовий інструмент, який має відмерти після революції. Природно, що К. Корш критикував бюрократизацію та посилення репресивного апарату в СРСР.

Були розбіжності у К. Корша з радянськими марксистами і на філософському рівні. К. Корш акцентував увагу на зв'язку марксизму з гегелівською діалектикою, вважаючи її ключем до розуміння історичних процесів. Радянський марксизм, на його думку, спрощував цю традицію, зводячи її до матеріалістичного детермінізму, що позбавляло теорію гнучкості та революційної сили.

Ще один момент, на якому варто акцентувати увагу, що має хоча й тактичний характер, але все ж таки є показовим це ставлення К. Корша до Комінтерну: К. Корш розійшовся з Комінтерном через його підпорядкування радянським інтересам (наскільки це було так – питання дискусійне) і відмову від підтримки незалежних революційних рухів. В результаті в 1926 р. його виключають з КПП у 1926 році через відкриту критику «більшовизації» партії та її підкорення Москві.

Таким чином, К. Корш відкидав радянський марксизм як спотворення ідей К. Маркса, вважаючи його інструментом узурпації влади, а не визволення пролетаріату.

З 1928 року Корш співпрацював з невеликими лівими групами, продовжував писати, читав лекції з марксизму в Берліні та подорожував з ними Європою, підготував нове видання 1-го тому «Капіталу» Маркса з власною передмовою. Виїхав з Німеччини в день підпау Рейхстагу в 1933 році, в еміграції відійшов від ортодоксального

марксизму. Після короткого перебування в Англії та Данії оселився в США в 1936 році, де викладав в Університеті Тулейна в Новому Орлеані, співпрацював з М. Горьким і працював у Міжнародному інституті соціологічних досліджень у Нью-Йорку. Взагалі теоретичні розробки К. Корша серйозно вплинули на погляди представників «Франкфуртської школи», однак це тема окремої розмови.

В 1950 році К. Корш пише свою останню знакову роботу «Десять тез про марксизм сьогодні», в якій робить спробу переосмислення марксистської теорії і аналізу її розвитку станом на 1950 рік. Ця робота стала своєрідним підсумком творчості К. Корша і водночас спробою осмислення марксистської теорії в нових історичних умовах. Однак в цілому ми спостерігаємо певне розчарування автора в результатах того шляху, куди прийшов марксизм в середині ХХ століття. Зокрема на початку роботи К. Корш констатує: «1. Питання, наскільки вчення Маркса й Енгельса все ще є теоретично прийнятним і практично придатним, сьогодні сенсу не має. 2. Сьогодні всі спроби відновити марксистське вчення як щось цілісне і з первозданим призначенням слугувати теорією соціальної революції робітничої класи є реакційними утопіями» [1].

Таким чином в останній період життя К. Корш фактично перейшов від критики радянського марксизму і радянської революційної практики до критики марксизму як такого, принаймні як теорії яка претендувала на універсальність і як революційного інструменту. Однак незважаючи на це «західний марксизм» в цілому і теоретична спадщина К. Корша залишається яскравою сторінкою в філософській, соціологічній та політичній думці ХХ століття.

References

1. Korsh, K. (2009). Desiat tez pro marksyzm siohodni [Ten theses on Marxism today]. *vpered.wordpress.com*. Retrieved from: <https://vpered.wordpress.com/2009/07/20/korsch-10/> [in Ukrainian].
2. Tysa, R. (2018). Bilia vytokiv «zakhidnoho marksyzmu»: Lukach, Korsh, Gramshi [Near the origins of «Western Marxism»: Lukács, Korsch, Gramsci]. *vpered.wordpress.com*. Retrieved from: <https://vpered.wordpress.com/2018/10/22/tisza-ursprung/> [in Ukrainian].
3. Korsch, K. (1923). Marxism and Philosophy. *marxists.org*. Retrieved from: <https://www.marxists.org/archive/korsch/1923/marxism-philosophy.htm> [in English].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.05

Bogdan Bondarets

PHILOSOPHICAL AND SOCIOLOGICAL VIEWS OF KARL KORSCH AS ONE OF THE FOUNDERS OF «WESTERN MARXISM»

The theses represent an attempt at a theoretical and methodological analysis of the creative legacy of the German social philosopher Karl Korsch. A brief comparative analysis of the Soviet version of Marxism and the so-called «Western Marxism» is presented in the context of Korsch's work.

The author examines the main milestones of the German political theorist's life path through the lens of the evolution of his ideas. Korsch's key critical remarks regarding Soviet Marxism and Soviet revolutionary practice are outlined. Additionally, the later stage of Korsch's work is analyzed, and an attempt is made to evaluate the historical significance of the German thinker's scholarly legacy.

Keywords: Marxism, Western Marxism, revolution, social revolution, ideology, dialectics.

Відомості про автора / Information about the Author

Богдан Бондарець, старший викладач кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: bogdan.bondarets@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2454-9247>.

Bogdan Bondarets, Senior Lecturer of the Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Sciences, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: bogdan.bondarets@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2454-9247>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.06

Євгеній Гончаренко

ВІДСУТНІСТЬ ГРАНТОВОЇ ПІДТРИМКИ ЯК ЗАГРОЗА НЕЗАЛЕЖНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА ВІД МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Тези присвячені аналізу політичних наслідків скорочення міжнародної грантової підтримки для регіональних медіа в Україні. Зосереджено увагу на тому, як втрата зовнішнього фінансування призводить до зростання залежності медіа від місцевої влади, що трансформує їхню роль з інструменту громадського контролю на канал комунікації політичних еліт. Показано, що така ситуація створює ризики для редакційної автономії, знижує якість публічного дискурсу та послаблює демократичну підзвітність на місцевому рівні.

Обґрунтовано необхідність формування довгострокових механізмів підтримки незалежної журналістики через прозорі грантові платформи, пільгові умови оподаткування та партнерства з громадянським суспільством. Наголошено, що збереження незалежних локальних медіа є ключовою умовою сталого демократичного розвитку територіальних громад в Україні.

Ключові слова: регіональні медіа, демократія, місцева влада, грантове фінансування, публічний контроль, інформаційна політика.

Фінансова незалежність засобів масової інформації є базовою умовою демократичного функціонування публічного простору. У сучасних політичних системах, особливо в умовах постсоціалістичних трансформацій, інформаційна автономія медіа безпосередньо пов'язана з якістю демократії на національному та локальному рівнях. У країнах, що перебувають у стані війни та політичної нестабільності, ця залежність посилюється, адже контроль над інформаційним простором стає об'єктом політичної боротьби. Українські регіональні медіа, як складова інфраструктури громадянського суспільства, зазнали суттєвих викликів у зв'язку із припиненням більшості програм міжнародної грантової допомоги, що раніше забезпечували їхню незалежність.

Протягом останніх років міжнародні донори відігравали надзвичайно важливу роль у розвитку незалежної журналістики в Україні. Зокрема, програми USAID, Internews, National Endowment for Democracy, Deutsche Welle Akademie та інші не тільки надавали фінансову підтримку, але й сприяли інституційному зростанню медіа, розбудові редакційної автономії, впровадженню стандартів журналістики доброчесності. [1] Гранти забезпечували умови для розвитку розслідувальної журналістики, роботи з чутливими темами прав людини, соціальною нерівністю, корупцією, екологією, реформою місцевого самоврядування. Міжнародне фінансування не просто підтримувало медіа, а й виконувало функцію політичної протидії впливу місцевих еліт [1].

Однак у 2025 році адміністрація президента США Дональда Трампа ініціювала скорочення більшості програм міжнародної допомоги, зокрема було призупинено 83 відсотки проєктів USAID у Східній Європі, включно з Україною [2]. За даними організації «Репортери без кордонів», понад 90 відсотків українських регіональних редакцій були залежні від грантових програм [3]. Так, одеське видання Біляївка.City після закриття фінансування змушене було скоротити кількість авторських матеріалів з 24-30 до восьми на місяць, зменшити кількість відео з десяти до трьох, а також припинити співпрацю з позаштатними авторами [4]. Цей приклад є типовим для багатьох малих регіональних редакцій, що залишилися без підтримки.

У такій ситуації редакції були змушені звернутись до місцевих органів влади за фінансовою допомогою. Найчастіше вона оформлена як договір на висвітлення діяльності органів самоврядування, комунальних підприємств або реалізації місцевих стратегій розвитку. Формально такі домовленості є легальними, але фактично створюють нову форму залежності. Медіа уникають критики посадовців, оскільки це може призвести до втрати контракту або погіршення відносин з місцевою адміністрацією. Таким чином виникає «м'якої цензури», коли журналісти свідомо обмежують себе у виборі тем, тональності публікацій та форматах подачі [5].

З політологічної точки зору, така ситуація несе системну загрозу розвитку місцевої демократії. Публічна сфера на рівні громад втрачає інституційний баланс. Умовно незалежні медіа дедалі більше перетворюються на інструмент інформування, а не контролю. Зникає повноцінна критична журналістика, знижується якість публічного

дискурсу, відбувається маргіналізація альтернативних голосів. Без медіа, які здатні виконувати роль «четвертої влади», місцева демократія стає процедурною, а не змістовною. Крім того, така ситуація створює виклики для політичної відповідальності місцевої влади. Коли громади не мають доступу до незалежної інформації про дії своїх представників, вони втрачають можливість здійснювати свідомий вибір, а політичні еліти отримують додаткові інструменти впливу. Це послаблює легітимність інституцій влади, знижує рівень громадської довіри та сприяє зростанню апатії в суспільстві. Відсутність незалежних регіональних ЗМІ послаблює й національну інформаційну єдність. Регіони залишаються в інформаційному вакуумі, де основними джерелами новин стають соціальні мережі, або анонімні телеграм-канали. Це створює ідеальне середовище для поширення дезінформації, фейків і проросійських наративів, що особливо небезпечно в умовах війни. Проблема фінансування регіональних медіа виходить за межі професійної спільноти і набуває загальнонаціонального значення.

Держава повинна реагувати на цю кризу не через посилення контролю, а шляхом створення сприятливих умов для збереження редакційної незалежності. Одним із рішень може стати створення незалежного фонду підтримки медіа з чіткими, прозорими умовами конкурсу, участю громадськості та недержавних експертів. Додаткові механізми включають запровадження податкових пільг для неприбуткових медіа, підтримку медійних проєктів на базі партнерств із громадськими організаціями, розвиток локальних медіаосвітніх центрів тощо. Лише комплексна політика, що визнає цінність незалежних регіональних медіа як інституційної основи демократичного процесу, здатна подолати виклики, спричинені припиненням грантової підтримки. Повернення України до логіки сталого демократичного розвитку неможливе без відновлення та посилення функції медіа як інструменту громадського контролю, прозорості й публічного діалогу.

Ще один важливий аспект, який потребує уваги, це питання підготовки кадрів для регіональних медіа. Через нестабільність фінансування та низьку оплату праці, більшість молодих журналістів не затримуються у локальних редакціях, натомість шукають можливості працевлаштування у національних або комерційних ЗМІ, де рівень оплати вищий, а перспективи ширші. Це призводить до постійного кадрового дефіциту, який особливо відчутний у віддалених громадах, де медійний ринок практично не розвинений. Крім того, скорочення штатів та відсутність ресурсів на підвищення кваліфікації негативно впливає на професійний рівень журналістських матеріалів, що знижує довіру аудиторії.

Особливої уваги заслуговує тенденція формування «медіазалежності з обох боків». З одного боку, редакції залежать від місцевої влади як джерела фінансування, з іншого, сама влада починає сприймати медіа не як незалежного посередника між собою і громадою, а як інструмент легітимації своїх рішень [5]. Така модель позбавляє публічну комунікацію конкурентності, перетворюючи її на одноманітний інформаційний потік, що не стимулює критичного мислення. Зміна моделі фінансування призводить до трансформації редакційної політики. У редакціях більше не плануються проєкти, що мають довгострокову суспільну цінність, натомість перевага надається короткотривалим інформаційним кампаніям, які відповідають очікуванням замовника. Це послаблює функцію стратегічного мислення в журналістиці, а отже підриває її спроможність формувати порядок денний у публічному просторі. У перспективі це веде до «провінціалізації» регіонального дискурсу, коли замість аналітики та розслідувань переважають інтерв'ю з чиновниками, протокольні звіти або офіційні коментарі без критичної обробки.

З огляду на це, важливо порушити питання про політичну відповідальність не лише редакцій, а й органів місцевої влади. Підтримка незалежних медіа повинна розглядатися не як примха або доброчинність, а як інструмент зміцнення легітимності самої влади. Демократична влада має бути зацікавлена у функціонуванні незалежної журналістики, яка дозволяє бачити зворотний зв'язок, виявляти проблеми до їх ескалації та сприяти конструктивному суспільному діалогу. В умовах децентралізації, коли значна частина повноважень передана на місця, саме регіональні медіа стають тими, хто може ефективно інформувати громаду про зміни, проєкти, ризики та успіхи. Відсутність якісної журналістики на місцях створює простір для інформаційних маніпуляцій як з боку політичних гравців, так і з боку зовнішніх деструктивних сил. У той час як великі національні медіа часто зосереджені на загальноукраїнському чи міжнародному порядку денному, саме регіональні ЗМІ можуть слугувати своєрідним щитом від локальних фейків, дезінформації, внутрішньої поляризації та міжгромадських конфліктів. У цьому сенсі підтримка локальних редакцій має не лише політичне та економічне, а й безпекове значення.

Проблема залежності регіональних медіа від влади також тісно пов'язана з рівнем медіаграмотності населення та загальним станом культури споживання інформації. У громадах, де громадяни не мають достатнього досвіду критичного аналізу новинного контенту, підвищується сприйнятливість до маніпулятивних повідомлень, офіціозу та політичного піару [6]. Це, своєю чергою, послаблює суспільний тиск на медіа та знижує потребу в якісній журналістиці. Парадоксально, але редакції, що прагнуть дотримання високих стандартів, часто програють у боротьбі за увагу аудиторії тим ЗМІ, які видають упаковану пропаганду або поверхневу «розважальну»

аналітику. Варто говорити про формування так званого «зворотного демократичного запиту». У сучасних демократичних суспільствах ефективна журналістика можлива лише тоді, коли існує попит на неї з боку самих громадян. Коли ж люди не вимагають прозорості, об'єктивності та фактів, а погоджуються на інформаційний комфорт, влада й надалі буде схильна підтримувати лояльні медіа. Відтак, розвиток медіаосвіти, особливо на місцевому рівні, має стати частиною політики підтримки незалежної журналістики. Це включає впровадження факультативів у школах, неформальні освітні програми, просвітницькі кампанії в громадах та співпрацю між редакціями і навчальними закладами.

Незалежність медіа перестає бути лише технічною або фінансовою проблемою. Вона постає як політичне, соціальне та культурне питання, що стосується структури взаємодії між владою, медіа та громадою. І саме через розвиток свідомої аудиторії, яка цінує неупередженість, фактологічність та глибину, можна забезпечити тривалий попит на незалежну журналістику навіть в умовах фінансових обмежень. Це стратегічний виклик для України в контексті її демократичного поступу, національної безпеки та стійкості до інформаційних загроз.

Важливим, хоч і менш помітним наслідком згорання незалежних медіа, є втрата інституційної пам'яті на місцевому рівні [7]. У редакціях, які закриваються або змінюють формат через фінансові труднощі, зникають архіви, бази даних, аналітичні досьє, зібрані роками журналістської роботи. Ці ресурси часто мають унікальне значення для розуміння місцевих процесів, хронології політичних рішень, історії протистоянь між групами впливу. Їхня втрата означає не лише знищення інформаційного сліду, а й ускладнення майбутніх розслідувань, обмеження для науковців і громадських активістів, які працюють на регіональному рівні.

Попри відчутну фінансову вразливість, чимало локальних ЗМІ змогли частково зберегти стабільність завдяки підтримці своїх читачів. Модель «читач платить за контент» поступово проникає й у регіональне середовище: окремі видання впроваджують системи добровільних внесків, краудфандинг, публікують прозорі звіти про витрати та запрошують громаду до діалогу [8]. Ці практики є не лише фінансовим інструментом, а й важливим соціальним капіталом, який формує горизонтальні зв'язки між журналістами та аудиторією. Розвиток таких моделей варто підтримувати й на державному рівні, не лише через податкові пільги, а й через освітні кампанії, які формують розуміння: незалежні медіа – це суспільне благо, за яке варто відповідати спільно.

Сучасне законодавство часто не встигає реагувати на зміни в механізмах взаємодії між медіа та органами влади, особливо на місцевому рівні. Законодавчо неврегульованими залишаються питання прозорості фінансування з бюджетів, публічного контролю за рекламними матеріалами, а також інституційного статусу редакцій, що працюють як громадські організації. Без належної правової бази навіть найкращі ініціативи з підтримки незалежної журналістики можуть бути легко нівельовані через адміністративний тиск і маніпуляції з боку місцевих еліт. Тому питання законодавчого захисту інформаційної свободи повинно бути включене до порядку денного політичних реформ у сфері медіа. У підсумку можна стверджувати, що криза фінансування регіональних медіа є комплексним викликом не лише для інформаційної політики, а й для політичної стабільності громад. Розвиток сталих механізмів підтримки незалежних локальних медіа має стати частиною державної інформаційної стратегії, спрямованої на зміцнення демократії, протидію дезінформації та забезпечення рівного доступу громадян до достовірної інформації.

References

1. Internews. (2023). Ukraine Media Partnership Program. Retrieved from: <https://internews.org/where-we-work/ukraine/> [in English].
2. USAID. (2025). USAID Ukraine: Project Updates. Retrieved from: <https://www.usaid.gov/ukraine/news/> [in English].
3. Reporters Without Borders. (2023). RSF denounces media collapse in Ukraine. Retrieved from: <https://rsf.org/en/ukraine-press-freedom-under-threat> [in English].
4. Bilayivka.City. (2023). Yak zakryttia hrantu vplynulo na robotu redaktsii. Retrieved from: <https://bilyayivka.city/> [in Ukrainian].
5. OSCE. (2023). Soft censorship in media: monitoring reports on Ukraine. Retrieved from: <https://www.osce.org/project-democracy> [in English].
6. Detector Media. (2024). Mediaprosvitnist hromad yak faktor stiykosti do dezinformatsii. Retrieved from: <https://detector.media/> [in Ukrainian].
7. Institute of Mass Information. (2023). Shcho my vtrachaiemo, koly zakryvaietsia lokalne media? Retrieved from: <https://imi.org.ua/> [in Ukrainian].
8. Lviv Media Forum. (2023). Yak hromady finansuyut nezalezni media: kraudfandyng, pidpyska, donorstvo. Retrieved from: <https://lvivmediaforum.com/news/nezalezni-zmi/> [in Ukrainian].

**LACK OF GRANT SUPPORT AS A THREAT TO THE INDEPENDENCE OF REGIONAL MEDIA FROM
LOCAL AUTHORITIES**

The paper analyzes the political consequences of reduced international grant funding for regional media in Ukraine. It highlights how the loss of donor support increases media dependence on local authorities, shifting their role from watchdog institutions to communication tools of political elites. This dependence undermines editorial autonomy, lowers the quality of public discourse, and weakens democratic accountability at the local level.

The text argues for the urgent need to develop sustainable mechanisms to support independent journalism, including transparent grant platforms, tax incentives, and partnerships with civil society organizations. The preservation of regional media independence is presented as a crucial condition for the democratic resilience and sustainable development of local communities in Ukraine.

Keywords: regional media, democracy, local authorities, grant funding, public accountability, information policy.

Відомості про автора / Information about the Author

Євгеній Гончаренко, аспірант спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. Orcid: <https://orcid.org/0009-0004-6837-5498>.

Yevhenii Honcharenko, PhD student in Political Science of the Department of Sociology and Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. Orcid: <https://orcid.org/0009-0004-6837-5498>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.07

Ірина Грабовець
Людмила Калашнікова
Людмила Черноус

ПРОЄКТ «ТРИМОР'Я» ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНИ В ЄС

Розглядається політичне та гео економічне значення Ініціативи трьох морів як платформи регіональної співпраці для країн Центрально-Східної Європи та можливостей, які вона відкриває для України. Аналізується потенціал України щодо участі в ключових інфраструктурних проєктах, таких як Via Carpathia, що сприяє диверсифікації енергопостачання, розвитку логістики та цифрової трансформації. Акцент зроблено на стратегічній важливості 3SI в умовах російської агресії, оскільки інтеграція до ініціативи дозволяє Україні зміцнити енергетичну безпеку, посилити транскордонну співпрацю та наблизитися до стандартів Європейського Союзу. Визначено також геополітичні чинники, що впливають на ефективність участі України в Ініціативі, включно з інвестиційними ризиками та викликами безпеки. Підкреслено необхідність активнішої взаємодії з країнами-учасниками 3SI як важливий чинник європейської інтеграції України.

Ключові слова: Ініціатива трьох морів (3SI), Тримор'я, Євросоюз, економічна інтеграція, Центрально-Східна Європа, транспортна інфраструктура, енергетична безпека, цифровізація.

У XXI столітті регіональні об'єднання та ініціативи відіграють дедалі важливішу роль у геополітичному позиціонуванні країн, що прагнуть посилити свою суб'єктність у міжнародних відносинах. В умовах воєнної агресії ерефії проти України та глибокої трансформації європейської архітектури безпеки особливого значення для нашої держави набуває пошук нових форматів взаємодії з країнами Європейського Союзу. Одним із таких форматів є Ініціатива трьох морів – або Тримор'я – як платформа для поглиблення співпраці в енергетичній, транспортній та цифровій сферах. Ініціатива об'єднує дванадцять країн-членів, які водночас є членами Європейського Союзу: Австрія, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія та Чехія. Ці держави виступають за посилення регіональної кооперації у рамках ЄС, створення спільних стратегічних інфраструктурних проєктів, а також диверсифікацію джерел енергопостачання.

20 червня 2022 року Україна офіційно отримала статус партнерської держави в межах Ініціативи трьох морів. Цей крок став визнанням важливості України як ключового східного сусіда ЄС, транзитної держави з високим геостратегічним потенціалом, особливо в контексті безпекових викликів, спричинених російською агресією. У цьому контексті участь України в проєкті Тримор'я може стати не лише інструментом економічної модернізації, а й вагомим політичним важелем для зміцнення її позицій у європейському просторі.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває потреба у формуванні науково обґрунтованих стратегій та моделей інтеграції України в основні напрями розвитку Ініціативи трьох морів. Такий підхід має не лише теоретичне значення в контексті вивчення механізмів регіональної співпраці, а й практичне – у вигляді розробки конкретних політичних, правових та інфраструктурних рішень, спрямованих на посилення зв'язків з ЄС, забезпечення енергетичної безпеки та економічної стабільності країни в умовах повномасштабної війни.

Концепція «Міжмор'я» – історична і геополітична ідея створення союзу держав між Балтійським, Чорним та Адріатичним морями – набула нового аналітичного звучання як соціально-політична конструкція і простір периферійної взаємодії у працях дослідників прикордонних і транскордонних студій. Цей простір розглядається як арена взаємодії імперських і постімперських впливів, що активізували вивчення «антропології міжнародних кордонів» та формування локальних ідентичностей. Значний внесок у цю сферу зробили Фредерік Барт [7], Пітер Блум [8] та Дж. Прескотт [12], які трактували кордон не як лінію розмежування, а як зону соціального та політичного конструювання простору влади.

Суттєвий внесок у дослідження концепції «Міжмор'я» зробили польські науковці, зокрема Марек Корнат, Хуберт Гакер, Адам Новак і Мацей Конарський, які аналізували різні моделі реалізації цієї ідеї – від історичних

спроб інституціоналізації Балто-Чорноморського союзу до його сучасних реінтерпретацій у вигляді Ініціативи трьох морів. Їхні праці зосереджуються на проблемах реалізації ідеї з огляду на геополітичні суперечності, асиметрію інтересів учасників і вплив третіх сторін, зокрема США та Росії [10].

Важливе місце в аналізі генези ідеї «Міжмор'я» посідає праця Марлен Ларуель та Елен Рів'єра, у якій розглядається еволюція концепту міжморської інтеграції від міжвоєнного періоду до сьогодення. Вони простежують історичні хронологічні етапи становлення ідеї східноєвропейської єдності, пов'язаної як із політичними амбіціями Польщі (від Юзефа Пілсудського), так і з трансформацією регіональної геостратегії після розпаду СРСР та у контексті посттрампівської зовнішньої політики США [9].

До окремого кластеру джерел, згрупованих за тематичним критерієм, належать роботи, присвячені дослідженню історичних витоків формування концепції «Тримор'я» та етапів її інституціоналізації. У цьому контексті варто звернути увагу на наукові праці О. В. Новоселової, Л. М. Шишеліної та низки інших авторів, які аналізують еволюцію ідеї геополітичної консолідації держав Центрально-Східної Європи на основі спільних географічних характеристик, зокрема наявності виходу до трьох стратегічно важливих морів – Балтійського, Чорного та Адріатичного [6]. Ці дослідження простежують генетичний зв'язок між сучасною Ініціативою трьох морів (3SI) та історичними концепціями регіонального союзу, які з'явилися ще у першій половині XX століття. Особливе значення надається ідеї, запропонованій Юзефом Пілсудським, президентом і маршалом Польщі, який висував проєкт створення Міжморського союзу як форми політичної й оборонної інтеграції країн, розташованих між Росією та Німеччиною, з метою гарантування їхньої безпеки, суверенітету та незалежного розвитку.

Згадані автори наголошують, що геополітичне тяжіння регіону до моделей горизонтальної взаємодії має не лише історичне підґрунтя, але й відображає сучасні прагнення до посилення внутрішньоєвропейської солідарності та диверсифікації впливів.

Україна, яка наразі не є повноправним членом Європейського Союзу, але має статус партнера Ініціативи трьох морів (3SI), опинилася перед викликом необхідності масштабної адаптації власної інфраструктури до технічних, нормативних та екологічних стандартів ЄС. Цей процес, попри очевидну складність і потребу в значних інвестиціях, водночас відкриває широкі перспективи для стійкого економічного розвитку, інтеграції до внутрішнього ринку Європейського Союзу та розширення транскордонної співпраці.

Наразі участь України в інфраструктурних та логістичних проєктах, що реалізуються в межах Тримор'я, залишається обмеженою. Це відбувається попри те, що географічне розташування України, її транзитний потенціал та роль як ключового східного партнера ЄС на східному фланзі регіону мають стратегічне значення [11]. Транспортні коридори, такі як Via Carpathia – автомобільна магістраль, що має з'єднати Балтійське і Егейське моря через Східну Європу, – та Rail Baltica, спрямована на інтеграцію залізничної мережі Балтійських країн у систему ЄС, а також LNG-термінали для постачання зрідженого газу та цифрові інфраструктурні ініціативи, становлять ключові елементи посилення регіональної взаємодії. Вони здатні значною мірою сприяти інтеграції України до європейського простору, однак їхній потенціал досі реалізується лише частково [4].

Україна володіє суттєвим потенціалом для активного залучення до розвитку Ініціативи трьох морів (3SI), пропонуючи прикладні та стратегічно важливі рішення у сферах енергетики, транспортної логістики та інфраструктурного співробітництва. Одним із пріоритетних напрямів взаємодії виступає енергетична диверсифікація, зокрема у частині зменшення залежності регіону від постачання енергоносіїв з геополітично вразливих напрямків. У цьому контексті Україна вже реалізує свою участь у формуванні газотранспортного маршруту «Північ–Південь», що має на меті зміцнення енергетичної безпеки всього регіону Центрально-Східної Європи, забезпечуючи альтернативні шляхи постачання природного газу [2, с.234].

У транспортно-логістичному секторі Україна бере участь у реалізації міжнародного проєкту Viking Train, який з'єднує порт Одеси з країнами Балтійського узбережжя, формуючи ефективний мультимодальний вантажний маршрут між Чорним і Балтійським морями. Це забезпечує не лише спрощення перевезень, а й покращує інтеграцію української транспортної інфраструктури до європейських ринків.

Україна також демонструє високу результативність у межах багатосторонньої регіональної взаємодії, зокрема в рамках Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону (ЄСДР). Починаючи з листопада 2021 року, Україна стала першою державою, яка не є членом ЄС, але була допущена до головування в цій макрорегіональній ініціативі, що стало важливим дипломатичним і політичним досягненням [5].

Активна участь України в реалізації ЄСДР створює можливості для спільної розробки та впровадження проєктів у стратегічно важливих галузях, таких як енергетика, модернізація транспортної та логістичної інфраструктури, а також цифрова трансформація. Ці напрямки є спільними і для цілей, які переслідує Ініціатива трьох морів, що дозволяє розглядати участь України в ЄСДР як платформу для нарощування експертизи, зміцнення міждержавної співпраці та синергії з проєктами 3SI.

Завдяки таким форматам співпраці Україна поступово інтегрується у спільний інфраструктурно-економічний простір Європейського Союзу, демонструючи спроможність бути надійним партнером у процесах регіонального розвитку та стабільності в Центрально-Східній Європі.

Долучення України до Ініціативи трьох морів становило важливий стратегічний крок, який відкрив нові перспективи для економічного зростання, посилення національної та регіональної безпеки, а також стимулювання соціально-економічного розвитку. Залучення до форматів 3SI надає можливість втілювати багатосторонні проекти у ключових секторах – зокрема, в транспортній інфраструктурі, енергетичній співпраці та цифровій трансформації [3].

Ця участь сприяє поглибленню інтеграційних процесів з Європейським Союзом, розширенню доступу до європейських ринків і інновацій, а також підвищенню рівня добробуту українського суспільства завдяки модернізації критичних систем та посиленню зв'язків із сусідніми державами. Участь у 3SI також дозволяє Україні позиціонувати себе як ключового партнера у розбудові стабільного, безпечного та згуртованого регіону Центрально-Східної Європи.

Вступ України до Ініціативи трьох морів у статусі партнера відкрив перед нами нові можливості для політичного позиціонування в Європі. Попри те, що Україна ще не є членом ЄС, її участь у 3SI дозволяє:

- посилити свою регіональну інтеграцію в країни ЦСЄ, які підтримують її європейський та євроатлантичний курс;
- заявити про себе як активного учасника формування інфраструктурної, енергетичної та безпекової архітектури регіону;
- налагодити політичну координацію з державами, які традиційно виступають за її підтримку в ЄС і НАТО, зокрема з Польщею, Литвою, Румунією.

Для України, яка перебуває в умовах повномасштабної війни з рф, політичне значення 3SI також полягає в міжнародному визнанні її суб'єктності та ролі у зміцненні європейської безпеки.

Ініціатива трьох морів становить собою платформу для міждержавної кооперації в інфраструктурній сфері, зосереджену на трьох ключових напрямках: транспортно-комунікаційному, енергетичному та цифровому розвитку. Ураховуючи, що до цього формату залучені тринадцять держав із різними геополітичними пріоритетами та політичними позиціями, практична реалізація спільних проектів вимагає значних зусиль у сфері координації та узгодження інтересів. Наприклад, країни Балтії – Литва, Латвія та Естонія – демонструють солідарність із Польщею в оцінці безпекових загроз з боку росії, тоді як Австрія дотримується більш обережного або нейтрального підходу. Своєю чергою, позиція Угорщини, Словаччини та Болгарії щодо багатьох ініціатив 3SI є варіативною та залежною від внутрішньополітичної кон'юнктури [1].

Таким чином, Ініціатива не виконує функцій політичного чи оборонного союзу, а радше виступає як гнучкий інструмент регіонального розвитку, зорієнтований на спільні інфраструктурні проекти. Серед досягнень слід виділити створення енергетичного каркасу на північ від Карпатського регіону, що забезпечив країнам-учасникам альтернативу російським енергоресурсам. Важливою подією стало підключення Польщі до енергомережі Литви, що дало змогу опосередковано інтегрувати польську систему з усіма країнами Балтії. Крім того, у 2024 році Литва, Латвія та Естонія остаточно від'єдналися від електромережі, що залишалася пов'язаною з росією та білоруссю, зробивши важливий крок у напрямі енергетичного суверенітету. Водночас, на південь від Карпат інфраструктура значно менш розвинена. Для досягнення повної енергетичної інтеграції потрібно розширювати генеруючі потужності, зокрема будувати нові атомні електростанції та впроваджувати сучасні технології у сфері енергетики.

У транспортній галузі прикладом реалізованого проекту є завершення в Польщі будівництва «Бурштинової автомагістралі», яка з'єднує північ країни з її південними регіонами. Значний прогрес досягнуто і в рамках трасового коридору Via Carpatia, проте відсутність з'єднувальної інфраструктури на території Словаччини уповільнює створення суцільного транспортного маршруту між Балтійським і Чорним морями [1].

У цьому контексті Україна виглядає перспективним партнером для розширення транспортно-логістичної мережі. Зокрема, маршрут через території Галичини, Закарпаття та Буковини може стати ефективною альтернативою та стратегічним рішенням для з'єднання Польщі з Румунією. Однак повномасштабна війна, розв'язана росією, ускладнює реалізацію інфраструктурних ініціатив в Україні, оскільки потенційні проекти знаходяться під загрозою ракетних ударів, навіть якщо вони розташовані на віддаленні від зони бойових дій.

Попри ці ризики, враховуючи відсутність прогресу в будівництві Via Carpatia на словацькій ділянці, український маршрут у довгостроковій перспективі може стати оптимальним варіантом транскордонного транспортного коридору, що об'єднає Північ і Південь Європи в межах простору 3SI.

Таким чином, Ініціатива трьох морів виступає впливовим інструментом економічної консолідації держав Центрально-Східної Європи, і в цьому контексті Україна має значний потенціал для активного долучення та

зміцнення власної ролі в регіоні. В умовах війни, спричиненої широкомасштабним вторгненням росії, участь у проєктах 3SI набуває для України стратегічного значення не лише як інструменту відновлення, а й як механізму глибшої інтеграції з європейською інфраструктурною та енергетичною системою.

Ключові транснаціональні проєкти, такі як Via Carpathia, відкривають нові можливості для модернізації транспортної, енергетичної та цифрової інфраструктури України, сприяючи її інтеграції в загальноєвропейський ринок. Це особливо важливо на тлі зруйнованих логістичних ланцюгів і необхідності відновлення критичних інфраструктур після російської агресії.

Залучення до проєктів Ініціативи трьох морів дозволяє Україні розширити енергетичну диверсифікацію, остаточно подолати залежність від російських ресурсів та активізувати логістичні маршрути, зокрема в напрямку Балтійського й Адріатичного морів. Це є ключовим чинником зміцнення економічної стабільності та конкурентоспроможності держави в післявоєнний період.

Крім того, розвиток інфраструктурних проєктів у межах 3SI створює сприятливе середовище для залучення інвестицій у стратегічні галузі, зокрема транспорт, енергетику, ІТ та оборонно-промисловий комплекс. Такі ініціативи не лише стимулюють економічне зростання, а й сприяють поглибленню регіонального партнерства та посиленню геополітичної суб'єктності України в просторі Центрально-Східної Європи.

Таким чином, участь у 3SI може стати важливим елементом нової архітектури безпеки та розвитку для України, що поєднує прагматичний економічний інтерес із геополітичною доцільністю.

References

1. Zhuravskiy, vel G. P. (2025). Abo my stvorymo polsko-ukrainske partnerstvo, abo my prohraiemo [Either we will create a Polish-Ukrainian partnership or we will lose]. *Nezaleznyi kulturolohichni chasopys <Yi>*. Retrieved from: <https://ji-magazine.lviv.ua/2025/abo-stvorymo-polsk-ukrainske-partnerstvo-abo-prohraiemo.htm> [in Ukrainian].
2. Kondratenko, O. (2019). Skhidnoevropeyskyi kontekst zovnishnoi polityky Ukrainy: kryza chy shans? [Eastern European Context of Ukraine's Foreign Policy: Crisis or Chance?]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, 2 (98), (pp. 224-268) [in Ukrainian].
3. Semenova, I. (2022). «Nash zviazok iz vilnym svitom». Shcho take Trymoria i chomu Ukraina prahne pryednatysia do tsoho obiednannia 12 krain YeS [«Our connection with the free world». What is the Three Seas and why Ukraine seeks to join this association of 12 EU countries]. *NV.UA*. Retrieved from: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/trimor-ya-shcho-ce-ta-yaki-krajini-do-nogo-vhodyat-ukrajina-stala-partnerom-iniciativi-troh-moriv-50251323.html> [in Ukrainian].
4. Sekh, D. A. (2024). Infrastrukturni proiekty Mizhmoria yak instrument ekonomichnoi intehtatsii Ukrainy z Tsentralno-Skhidnoi Yevropoiu [Infrastructure projects of the Intermarium as an instrument of economic integration of Ukraine with Central and Eastern Europe]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*, 50, (pp. 212-216). Retrieved from: http://www.apfs.nuoua.od.ua/archive/50_2024/37.pdf [in Ukrainian].
5. Slyvchuk, O. (2022). Trymoria staie blyzhchym: shcho dopomozhe Ukraini v tsentralnoevropeiskii initsiatyvi [The Three Seas is getting closer: what will help Ukraine in the Central European initiative]. *Ukrainska pravda*. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/01/25/7133066/> [in Ukrainian].
6. Sharov, O. M. (2014). Vykhid z kryzy: uroky «Planu Marshalla» ta perspektyvy dlia Ukrainy [Out of the crisis: lessons from the Marshall Plan and prospects for Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, 12, (pp. 20-27) [in Ukrainian].
7. Barth, F. (1969). Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference. Boston: Little, Brown and Co. Retrieved from: <https://archive.org/details/ethnicgroupsboun0000unse> [in English].
8. Bloom, P. (2017). The Ethics of Neoliberalism: The Business of Making Capitalism Moral. New York: Routledge. Retrieved from: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315619019/ethics-neoliberalism-peter-bloom> [in English].
9. Laruelle, M. & Rivera, E. (2019). Imagined Geographies of Central and Eastern Europe: The Concept of Intermarium. *IERES Occasional Papers*. Retrieved from: https://www.ifri.org/sites/default/files/migrated_files/documents/atoms/files/laruelle-rivera-ieres_papers_march_2019_1.pdf [in English].
10. Łukasiewicz, S. (2018). Wojny koncepcyjne historyków. Na marginesie książki Marka Jana Chodakiewicza o «Międzymorzu» [Conceptual wars of historians. On the sidelines of Marek Jan Chodakiewicz's book on the «Inter-Mediterranean»]. Retrieved from: <https://ohistorie.eu/2018/07/20/wojny-koncepcyjne-historykow-na-marginesie-ksiazki-marka-jana-chodakiewicza-o-miedzymorzu/> [in Polish].
11. Petar, K. (2018). The Three Seas Initiative: geographical determinants, geopolitical foundations, and prospective challenges. *Hrvatski Geografski Glasnik*. 80/1, (pp. 99-124). Retrieved

from: https://www.researchgate.net/publication/326073180_The_Three_Seas_Initiative_geographical_determinants_geopolitical_foundations_and_prospective_challenges [in English].

12. Prescott, J. R. V. (1987). Political frontiers and boundaries. London. Retrieved from: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315747651/political-frontiers-boundaries-prescott> [in English].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.07

Iryna Hrabovets
Liudmyla Kalashnikova
Liudmyla Chernous

THE THREE SEAS PROJECT AS A POLITICAL TOOL FOR STRENGTHENING UKRAINE'S POSITION IN THE EU

The article examines the political and geo-economic significance of the Three Seas Initiative as a platform for regional cooperation for the countries of Central and Eastern Europe and the opportunities it opens for Ukraine. The article analyzes Ukraine's potential to participate in key infrastructure projects, such as Via Carpathia, which contributes to the diversification of energy supply, logistics development, and digital transformation. The emphasis is placed on the strategic importance of 3SI in the context of Russian aggression, as integration into the initiative allows Ukraine to strengthen energy security, enhance cross-border cooperation, and move closer to European Union standards. The author also identifies geopolitical factors that affect the effectiveness of Ukraine's participation in the Initiative, including investment risks and security challenges. The author emphasizes the need for more active cooperation with the 3SI member states as an important factor in Ukraine's European integration.

Keywords: Three Seas Initiative (3SI), Three Seas Region, European Union, economic integration, Central and Eastern Europe, transport infrastructure, energy security, digitalization.

Відомості про автора / Information about the Author

Ірина Грабовець, к. соц. наук, доцент, завідувач кафедри соціології та масових комунікацій Криворізького державного педагогічного університету, м. Кривий Ріг, Україна. E-mail: iryna.hrabovetz@kdpu.edu.ua, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0704-4167>.

Iryna Hrabovets, PhD in Sociology, Associate Professor, Head of the Department of Sociology and Mass Communications, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Ukraine. E-mail: iryna.hrabovetz@kdpu.edu.ua, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0704-4167>.

Людмила Калашнікова, д. соц. наук, професор, професор кафедри соціології та масових комунікацій Криворізького державного педагогічного університету, м. Кривий Ріг, Україна. E-mail: lvkalashnikova@kdpu.edu.ua, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-9573-5955>.

Liudmyla Kalashnikova, Doctor of Social Sciences, Professor, Professor of the Department of Sociology and Mass Communications, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Ukraine. E-mail: lvkalashnikova@kdpu.edu.ua, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-9573-5955>.

Людмила Черноус, к. соц. наук, доцент, доцент кафедри соціології та масових комунікацій Криворізького державного педагогічного університету, м. Кривий Ріг, Україна. E-mail: lydmyla.chernous@kdpu.edu.ua, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0916-7205>.

Liudmyla Chernous, PhD in Sociology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Sociology and Mass Communications, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Ukraine. E-mail: lydmyla.chernous@kdpu.edu.ua, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0916-7205>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.08

Дмитро Григор'єв

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАЛУЧЕННЯ ДЕРЖАВИ-ПОКРОВИТЕЛЬКИ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ

Тези представляють необхідність дослідження перспектив трансформації процедури залучення Держави-покровительки як можливого механізму для захисту прав та свобод українських військовополонених, що перебувають у полоні російської федерації.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, військовополонений, міжнародне кримінальне право, закони та звичаї війни, Держава-покровителька.

Війна – це соціально-політичне явище, що являє собою одну з форм розв'язування засобами збройного насильства суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, національних, територіальних, релігійних та інших суперечностей між державами, народами, націями, класами, соціальними групами. Наслідками участі у війні для всіх сторін конфлікту завжди є величезні людські втрати, погіршення соціально-економічного становища сторін збройного конфлікту тощо. З метою врегулювання даного неконтрольованого явища, історично на всіх етапах розвитку людства розроблялися правила, звичаї, а згодом і правові засади та умови ведення війни [1].

В умовах анексії Криму, окупації територій Донецької та Луганської областей, а також триваючого повномасштабного вторгнення російської федерації до України, що супроводжується постійними порушеннями норм міжнародного кримінального права та норм міжнародного гуманітарного права з боку агресора, постає актуальне питання щодо перспектив запровадження нових дієвих механізмів, які б дійсно сприяли захисту жертв війни, обмежуючи методи і засоби ведення війни.

Обрання актуальної теми дослідження обумовлене пошуком дієвих механізмів для захисту українських військовополонених, що перебувають у російському полоні та використовуються російською владою для досягнення військово-політичних цілей, застосовуючи тортури, катування та здійснюючи публічні страти з метою залякування українського населення.

Станом на сьогодні, з метою обмеження методів і засобів ведення війни, захисту жертв війни, діють Женевські конвенції ухвалені від 12 серпня 1949 року, що включають чотири основні міжнародні договори:

- Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у регулярних арміях [2].
- Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що постраждали в корабельних аваріях, зі складу збройних сил на морі [3].
- Конвенція про поводження з військовополоненими [4].
- Конвенція про захист цивільного населення під час війни [5].

Відповідно до норм вищезазначених Конвенцій одним з механізмів, з метою охорони інтересів сторін конфлікту, передбачено залучення Держави-покровительки.

Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року, визначено основне призначення Держави-покровительки. Відповідно до статті 5 зазначеного Додаткового протоколу, на Держави-покровительки покладається обов'язок охороняти інтереси сторін, що перебувають у конфлікті [6].

Важливо зауважити, що Державам-покровителькам надано право, у випадках, коли вони вважають це доцільним в інтересах захищених осіб, зокрема у випадку виникнення розбіжностей між сторонами конфлікту з приводу застосування або тлумачення положень Конвенцій, надавати свої послуги з метою врегулювання суперечностей [3].

Відповідно до Конвенції про поводження з військовополоненими, кожна з Держав-покровительок може на прохання однієї зі сторін чи з власної ініціативи запропонувати сторонам конфлікту провести зустріч їхніх представників, зокрема представників органів влади, відповідальних за військовополонених, можливо на

нейтральній, належним чином вибраній території. Сторони конфлікту зобов'язані виконувати пропозиції, зроблені їм із цією метою [3].

Зазначимо, що сутність застосування даного механізму полягає саме у залученні нейтральної держави для усіх сторін конфлікту, з метою врегулювання питань щодо яких не можливо на етапі ведення бойових дій дійти згоди самостійно, тому цей механізм передбачає активне залучення Держави-покровительки до захисту прав військовополонених, оскільки Конвенціями передбачено:

- право Держави-покровительки на отримання інформації щодо географічного розташування таборів для військовополонених.
- право делегатів Держави-покровительки отримувати інформацію щодо поточного обліку робочих загонів.
- право Держави-покровительки на узгодження питань, що стосуються коштів військовополонених, а також право на повідомлення причин обмеження виплат грошового забезпечення.
- право на контроль за дотриманням гарантій військовополоненого із зовнішнім світом.
- право на отримання доповіді про становище в таборах та потреби військовополонених від довірених осіб військовополонених.
- право на отримання повідомлення про прийняття державою, що тримає в полоні, рішення розпочати судовий процес проти військовополоненого.
- право Державам-покровителькам якомога швидше отримувати інформацію про правопорушення, за які передбачено смертну кару законодавством держави, що тримає в полоні [3].

Вищевикладені права надані Державі-покровительки, відповідно до зазначених Конвенцій, створені в першу чергу для сприяння захисту прав та свобод військовополонених. Важливо зауважити, що забезпечення зазначених прав для українських військовополонених є надзвичайно важливим питанням у ході російсько-української війни, оскільки російською федерацією порушуються усі можливі права військовополонених, що неодноразово призводили до каліцтва та смерті українських військових, права яких мали бути захищеними, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права. За даними офісу Генерального прокурора станом на грудень 2024 року 2836 повернутих з полону українських військових визнали потерпілими за фактами катувань у російському полоні.

Відповідно до статті 45 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року, особа, яка бере участь у воєнних діях і потрапляє під владу супротивної сторони, вважається військовополоненою й тому користується захистом Конвенції про поводження з військовополоненими, якщо вона претендує на статус військовополоненого, якщо видається, що вона має право на такий статус, або, якщо сторона, від якої вона залежить, вимагає для неї такого статусу шляхом повідомлення держави, що її затримує, або Держави-покровительки. У разі виникнення якогось сумніву в тому, чи має будь-яка така особа право на статус військовополоненого, вона продовжує зберігати такий статус і, отже, користуватися захистом Третьої конвенції і цього Протоколу доти, доки її статус не буде визначено компетентним судовим органом. Враховуючи дану норму Конвенції, важливо зауважити, що станом на 2024 рік, за даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, зафіксовано 109 випадків страти українських полонених російськими військовослужбовцями, що вчоргове підтверджує факт порушення російською федерацією норм міжнародного гуманітарного права [6].

Застосування інституту Держави-покровительки у російсько-українській війні мало б перспективи додаткового механізму впливу для дотримання норм міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими, однак діючий механізм залучення Держави-покровительки, потребує погодження нейтральної країни усіма сторонами збройного конфлікту, тому наразі перспективи дієвої реалізації даного механізму є малоімовірними.

Значна кількість потерпілих серед військовополонених свідчить про скоординовану державну політику російської федерації щодо погодження вчинення злочинів проти людяності, в тому числі жорстокого поводження з військовополоненими, на державному рівні. Враховуючи, що Держава-покровителька має право відвідувати військовополонених, мати доступ до медичних записів щодо військовополонених, отримувати інформацію та клопотання від військовополонених щодо умов полону, у яких вони перебувають та в цілому має право на контроль за дотриманням гарантій військовополоненого із зовнішнім світом, погодження нейтральної держави з демократичними цінностями зі сторони російської федерації у ролі Держави-покровительки наразі неможливе, оскільки російська федерація використовує військовополонених для політичних маніпуляцій, шантажу, з метою досягнення військово-політичних цілей.

Важливо зауважити, що механізм залучення Держави-покровительки наразі має диспозитивний характер та потребує погодження хоча б однієї нейтральної держави усіма сторонами збройного конфлікту, що вчоргове підтверджує недієвість даного механізму, враховуючи кардинально різні вектори розвитку політичних режимів та політичної ідеології між Україною та російською федерацією, що різко знижує перспективи обрання хоча б

однією держави, яка б неупереджено ставилася до усіх сторін збройного конфлікту та мала реальну можливість отримати доступ до військовополонених.

Дієве застосування механізму залучення держави-покровительки, або декількох таких держав одночасно, потребує дослідження можливої трансформації процедури погодження та залучення Держави-покровительки, або субституту, шляхом надання даному механізму більш імперативного характеру.

References

1. Pyliavets R. I., redkol.: Dziuba I. M., Zhukovsky A. I., Zhelezniak M. H. (2005) *Viina Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [War Encyclopedia of Modern Ukraine]. *esu.com.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text [in Ukrainian].
2. Orh. Obiedn. Natsii (1949) *Konventsiiia pro polipshennia doli poranenykh i khvorykh u diiuchykh armiiaakh* [Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva]. *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy - Official webportal of the Parliament of Ukraine. zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text [in Ukrainian].
3. Orh. Obiedn. Natsii (1949) *Konventsiiia pro polipshennia doli poranenykh, khvorykh i osib, shcho postrazhdaly v korabelnykh avariiaakh, zi skladu zbroinykh syl na mori* [Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea]. *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy - Official webportal of the Parliament of Ukraine. zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text [in Ukrainian].
4. Orh. Obiedn. Natsii (1949) *Zhenevska konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopolonenymy* [Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War]. *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy - Official webportal of the Parliament of Ukraine. zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text [in Ukrainian].
5. Orh. Obiedn. Natsii (1949) *Zhenevska konventsiiia Konventsiiia pro zakhyst tsyvilnoho naselennia pid chas viiny*: [Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War]. *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy - Official webportal of the Parliament of Ukraine. zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text [in Ukrainian].
6. Orh. Obiedn. Natsii (1977) *Dodatkovyi protokol do Zhenevskykh konventsii vid 12 serpnia 1949 roku, shcho stosuietsia zakhystu zhertv mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv (Protokol I)* [Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol 1)]. *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy - Official webportal of the Parliament of Ukraine. zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.08

Dmytro Hryhoriev

THE PROBLEMS OF INVOLVING THE PATRON-STATE IN THE MODERN REALITIES OF WAGING WAR

The theses present the need to study the prospects for transforming the Patron-state system as a possible mechanism for protecting the rights and freedoms of Ukrainian prisoners of war held captive by the russian federation.

Keywords: international humanitarian law, prisoner of war, international criminal law, laws and customs of war, Patron-state.

Відомості про автора / Information about the Author

Дмитро Григор'єв, аспірант спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. e-mail: dmytro.hryhoriev@gmail.com, orcid: 0009-0008-6471-0497.

Dmytro Hryhoriev, PhD student in Political Science of the Department of Sociology and Political Science of the Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. e-mail: dmytro.hryhoriev@gmail.com, orcid: 0009-0008-6471-0497.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.09

Наталя Громадська

ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІАЛОГУ ВЛАДИ ТА БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Тези присвячені дослідженню цифрових платформ як інструменту діалогу влади та бізнесу. Впровадження концепції цифрової держави в Україні є одним із ключових пріоритетів уряду, що передбачає трансформацію всіх сфер державного управління з використанням сучасних цифрових технологій. Основна мета цієї концепції полягає у підвищенні ефективності державних послуг, стимулюванні економічного зростання та забезпеченні відкритості і прозорості управління. Автор підкреслює, що для успішної реалізації цифрової держави вкрай важливо встановити постійний і конструктивний діалог між державними органами, бізнесом та громадянським суспільством.

Серед інструментів, що сприяють цьому діалогу, виділяється цифрова аналітична платформа «Пульс». Вона створена для збору зворотного зв'язку від бізнесу щодо взаємодії з державою задля підвищення якості державних послуг. Метою платформи є забезпечення єдиного цифрового інструменту, який сприятиме прозорим відносинам між державою та бізнесом, дозволить краще оцінити стан якості державних послуг і оперативно реагувати на виклики та проблеми бізнесу.

Наголошується, що впровадження онлайн-платформ значно посилює взаємодію влади та бізнесу, сприяючи встановленню ефективного діалогу між державою та громадянським суспільством.

Ключові слова: цифрова держава, цифрові платформи, платформа «Пульс», діалог влади та бізнесу.

Цифрові технології стали невід'ємною частиною сучасного світу, відкриваючи нові можливості та змінюючи всі сфери суспільного життя. Їх інтеграція у сферу державного управління сприяє оптимізації функцій органів влади та забезпеченню ефективного надання послуг громадянам. Саме цей підхід становить основу формування цифрової держави – процесу комплексної трансформації всіх сфер державного управління з використанням сучасних цифрових технологій.

Концептуальна основа цифрової держави складається з наступних ключових напрямків:

1. Електронний уряд (e-Government): надання державних послуг (отримання дозволів, сплата податків, реєстрація бізнесу тощо) через цифрові платформи, що сприяє взаємодії громадян і підприємств з державними структурами віддалено, без необхідності фізичної присутності.

2. Цифрова ідентифікація: розробка системи цифрової ідентифікації, що дає можливість громадянам підтверджувати свою особу і використовувати електронний підпис при здійсненні онлайн-транзакцій з державою та іншими суб'єктами.

3. Відкриті дані (OpenData): надання суспільству відкритого доступу до певних даних (статистика, бюджетні показники, державні закупівлі тощо), що сприяє прозорості, а також дозволяє громадянам та підприємствам використовувати ці дані для розвитку нових сервісів та інновацій.

4. Цифрова безпека: розробка механізмів та політики для захисту інформації та забезпечення безпеки у цифровому просторі, що включає кіберзахист, захист персональних даних та протидію кіберзлочинності.

5. Участь громадян: надання можливостей для активної участі громадян у процесах прийняття рішень через цифрові платформи, де вони можуть висловлювати власну думку, пропонувати ідеї та брати участь в управлінні державою [1].

Впровадження концепції цифрової держави в Україні є не просто модним нововведенням, а одним із ключових пріоритетів уряду, що відповідає глобальним тенденціям та розкриває потенціал цифрових технологій [2]. Попри надскладні умови повномасштабної війни в Україні, уряд продовжує формувати ефективну цифрову державу, де всі послуги діджиталізовані, корупція не має місця, а державні чиновники та інституції працюють за найкращими світовими стандартами. Концепція цифрової держави сприятиме захисту інтересів громадян і бізнесу на основі європейських стандартів та досвіду.

В Україні реалізація концепції цифрової держави набуває реальності завдяки низці стратегічних ініціатив у сфері цифрової трансформації системи державного управління.

По-перше, активний розвиток електронного уряду (e-Government), завдяки якому державні послуги стають доступними онлайн через цифрові платформи, зокрема портал «Дія». Це дозволяє громадянам оформлювати електронні паспорти, отримувати довідки, реєструвати бізнес, подавати податкову звітність та користуватися іншими сервісами через Інтернет.

По-друге, запровадження обов'язкового електронного декларування доходів і майна державних службовців, що сприяє підвищенню прозорості та боротьбі з корупцією.

По-третє, впровадження системи електронної податкової звітності та онлайн-сплати податків для бізнесу та громадян, що спрощує цю процедуру.

По-четверте, запуск проєкту «Відкритий бюджет», який дозволяє громадянам відстежувати та контролювати видатки державного бюджету та брати участь у процесі прийняття рішень.

По-п'яте, проведення робіт щодо розширення доступу до Інтернету, включаючи розвиток інфраструктури та впровадження програм субсидування для малозабезпечених громадян.

По-шосте, посилення заходів із забезпечення інформаційної безпеки, включаючи розробку стратегії з кібербезпеки та проведення навчальних програм [1].

Загальна мета цифрової держави полягає в підвищенні ефективності державних послуг, стимулюванні економічного зростання та забезпеченні відкритості й прозорості управління. Однак для успішної реалізації цієї концепції важливим є встановлення постійного і конструктивного діалогу між державними органами, бізнесом і громадянським суспільством.

Такий діалог виступає ключовим чинником забезпечення взаєморозуміння та співпраці між усіма зацікавленими сторонами, оскільки відкритий обмін думками дає змогу швидко реагувати на виклики сучасності. Для створення ефективного механізму діалогу необхідні спеціальні засоби та інструменти, які сприяють узгодженню інтересів і підтримці ефективної комунікації на всіх рівнях управління. За допомогою сучасних цифрових технологій забезпечується оперативний зворотній зв'язок, проводиться ефективний аналіз інформаційних потоків і створюються оптимальні умови для прозорості прийняття рішень.

Новим інструментом для ефективного діалогу влади та бізнесу стала цифрова аналітична платформа «Пульс», яка впроваджена навесні 2024 року. Цей проєкт ініційований Президентом України Володимиром Зеленським і розроблений Міністерством економіки України, за консультації з фахівцями Ради бізнес-омбудсмена, та реалізований за сприяння Міністерства цифрової трансформації України.

«Пульс» – це онлайн-платформа для збору зворотного зв'язку від бізнесу щодо взаємодії з державою задля підвищення якості державних послуг. Її метою є забезпечення єдиного цифрового інструменту, який сприятиме прозорим відносинам між державою та бізнесом. Платформа покликана одночасно допомогти і бізнесу, і державі. Підприємці зможуть розповісти про свій досвід і, у разі потреби, попросити допомогу у вирішенні проблем, які виникають. Представники влади зможуть побачити об'єктивний стан якості державних послуг у зручній для аналізу формі, яка заснована на великих даних [3]. Тобто завдяки цьому інструменту можна буде краще оцінити стан якості державних послуг і ефективніше та оперативніше реагувати на проблеми бізнесу.

Підприємці можуть оцінити якість послуг, що надаються державними органами. На етапі бета-версії до проєкту залучено 22 органи (планується поступове збільшення їх кількості) [3]:

1. Офіс з розвитку підприємництва та експорту.
2. Екосистема Дія.
3. Міністерство цифрової трансформації України.
4. Міністерство економіки України.
5. Державна служба України з питань праці.
6. Державне агентство резерву України.
7. Державна служба експортного контролю України.
8. Експортно-кредитне агентство.
9. Фонд розвитку підприємництва.
10. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа.
11. Державна регуляторна служба.
12. Державна податкова служба.
13. Державна митна служба.
14. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів.
15. Правоохоронні органи.
16. Бізнес омбудсмен України.

17. Національний банк України.
18. Обласні військові адміністрації.
19. Органи місцевого самоврядування.
20. Бізнес-асоціації.
21. Громадські організації.
22. Центри підтримки підприємців Дія.Бізнес.

Платформа «Пульс» складається з трьох компонентів – дашборду, інформаційного вікна та особистого кабінету (таблиця 1).

Таблиця 1

Структура цифрової аналітичної платформи «Пульс»

№ п/п	Назва компоненту	Призначення компоненту
1.	Дашборд (інформаційна панель для прийняття управлінських рішень з ключовими показниками)	Дозволить швидко оцінити стан задоволеності державними послугами у зручному для аналізу та сприйняття форматі. Дашборди з оцінками від бізнесу та динамікою звернень є публічними.
2.	Інформаційне вікно	Для надання відгуку підприємцями про взаємодію з державними органами та повідомлення про проблему, якщо вона виникла. Для цього потрібно виконати наступні дії: 1. Авторизуватися будь-яким зручним способом (електронним підписом, через банк ID або Дія.Підпис). 2. Заповнити дві форми для оцінювання державних послуг: – коротку – для оцінки базових критеріїв (умови відкриття/закриття бізнесу, відсутність незаконних перевірок та інші показники) і оцінювання державного органу, з яким взаємодіяли. (Ці дані будуть використані для подальшого узагальнення проблематики та пріоритизації вирішення найвагоміших питань); – довгу – для можливості більш конкретно поділитися досвідом і вказати, який орган влади та особа(и) перешкоджали підприємницькій діяльності. (Ця форма може бути спрямована або до Урядового контактного центру, де обробляється як звернення громадянина, або у складних випадках – до Ради бізнес-омбудсмена, якщо питання належать до її компетенції).
3.	Особистий кабінет	Для відслідковування статусу розгляду форми – від моменту формування заявки до відповіді представника держави. Після отримання відповіді буде надана можливість оцінити весь процес опрацювання звернення від 1 до 10.

Джерело: сформовано автором на основі [4]

На онлайн-платформі «Пульс» передбачено сервіс експрес-голосування, який дозволяє підприємцям відзначати найактуальніші проблеми, що перешкоджають розвитку бізнесу. Результати голосування надалі надсилаються до Ради з підтримки підприємництва в умовах воєнного стану, яка є консультативно-дорадчим органом при Президентові України [5]. Незважаючи на те, що платформа «Пульс» традиційно використовується для подання скарг і пропозицій, вона повинна стати об'єднуючим голосом підприємців і надійним джерелом даних для реформ. Цей інструмент має бути ефективним, прозорим і прикладним засобом діалогу держави та підприємців, що точно відображає реальний стан бізнес-клімату в країні. Крім того, завдяки можливості залишати позитивні відгуки, платформа сприятиме впровадженню та масштабуванню ефективних практик взаємодії влади та бізнесу.

У 2025 році платформу «Пульс» було інтегровано до Електронного кабінету платника податків, що надало підприємцям можливість залишати відгуки та оцінювати державні послуги безпосередньо через цей кабінет [6]. Це дозволяє систематизувати проблемні питання та швидко реагувати на них.

Таким чином, платформа «Пульс» об'єднує кілька ключових сервісів, важливих для взаємодії влади та бізнесу, зокрема: звернення до влади, оцінку державних послуг, онлайн-голосування за актуальні проблеми, а також інструменти для збору статистики та проведення аналітики. Впровадження онлайн-платформи «Пульс» сприяє посиленню взаємодії влади та бізнесу, а також встановленню ефективного діалогу між державою та громадянським суспільством. Водночас важливо забезпечити активне інформування користувачів про можливості платформи та розширити її функціонал, наприклад, за рахунок інтеграції з іншими державними сервісами. Це відкриє нові перспективи для застосування платформи і може суттєво підвищити ефективність використання цього інструменту.

References

1. Tsyfrova derzhava: problemy, instrumenty yikh vyryshennia ta maibutnie Ye-hromadianyna u Smart-misti (2025) [Digital state: problems, instruments for their resolution, and the future of the E-citizen in a Smart-city]. Retrieved from: <https://zovu.org/digital-state-problems-tool/> [in Ukrainian].
2. Efektyvna tsyfrova derzhava (2025) [Effective digital state]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/diyalist/priorytety-uriadu/efektyvna-tsyfrova-derzhava> [in Ukrainian].
3. Dilys dosvidom – pokrashchui derzhavni posluhy! Platforma «Puls» (2025) [Share your experience - improve public services! Puls Platform]. Retrieved from: <https://pulse.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Minekonomiky anonsuvalo zapusk beta-versii platformy «Puls» dlia zboru zворотnoho zviazku vid biznesu (2024) [The Ministry of Economy announced the launch of the beta version of the «Pulse» platform for collecting feedback from businesses]. Retrieved from: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7449e471-da08-4a68-96f0-a8ad0db93911&title=ZapuskBetaversiiPlatformipuls> [in Ukrainian].
5. Platforma Puls: pidpriiemtsi zmozhut proholosuvaty za holovni problemy biznesu (2024) [Puls platform: entrepreneurs can vote on the key business challenges]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/platforma-puls-pidpriiemtsi-zmozhut-proholosuvaty-za-holovni-problemy-biznesu> [in Ukrainian].
6. Dialoh vlady ta biznesu: Minekonomiky prezentuvalo pidpriiemtsiam platformu «Puls» dlia otsinky derzhposluh onlain (2025) [Dialogue between government and business: The Ministry of Economy presented the «Pulse» platform to entrepreneurs for the online evaluating of public services]. Retrieved from: <https://me.gov.ua/News/Detail/707d5eb0-2d21-4e70-98d5-3de890015df6?lang=uk-UA&title=PlatformaPuls> [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.09

Natalia Hromadska

DIGITAL PLATFORMS AS INSTRUMENTS FOR DIALOGUE BETWEEN GOVERNMENT AND BUSINESS IN UKRAINE

The theses are dedicated to the study of digital platforms as an instrument for dialogue between government and business. The implementation of the digital state concept in Ukraine is one of the government's key priorities, which foresees the transformation of all spheres of public administration through the use of modern digital technologies. The primary objective of this concept is to improve the efficiency of public services, stimulate economic growth, and ensure openness and transparency in governance. The author emphasizes that for the successful realization of the digital state, it is of utmost importance to establish a permanent and constructive dialogue between government bodies, business, and civil society.

Among the instruments that facilitate this dialogue is the digital analytical platform «Puls.» It has been created to collect feedback from the business community regarding its interaction with the state, with a view to enhancing the quality of public services. The purpose of the platform is to provide a single digital tool that will promote transparent relations between the government and business, allow for a better assessment of the quality of public services, and enable prompt responses to business challenges and issues.

It is stressed that the implementation of online platforms significantly strengthens the interaction between government and business by fostering the establishment of an effective dialogue between the state and civil society.

Key words: digital state, digital platforms, the «Puls» platform, dialogue between government and business.

Відомості про автора / Information about the Author

Наталя Громадська, канд. політ. наук, доцент кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: gromnatato4ka@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2310-3489>.

Natalia Hromadska, PhD in Political Science, Associate Professor of the Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Sciences, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: gromnatato4ka@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2310-3489>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.10

Микола Іванов

СУЧАСНИЙ ЕТАП ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЇ

Дані тези присвячені актуальним питанням вивчення та оцінки сучасного етапу європеїзації України, його проблемам та можливим стратегіям подальшого розвитку. Процес просування України по шляху інтеграції до існуючих європейських структур на сьогодні характеризується наявністю значної частини суперечностей, які, здатні як прискорити долучення нашої держави до членства в Європейському союзі, так і справляти гальмівний вплив на подальше просування її долучення до цього товариства.

Звертається увага на величезний прогрес у ставленні громадян до набуття Україною членства в Європейському Союзі та Північноатлантичному Союзі. На сьогодні абсолютна більшість громадян України підтримують процес долучення нашої країни до цих міжнародних організацій.

Підкреслюється важливість врахування всієї суми чинників, які супроводжують просування України по шляху європейської інтеграції. Зазначається особлива важливість уважного і компетентного вироблення підходів до мінімізації тих факторів, які здатні критичним чином вплинути на стабільне просування України по шляху європеїзації.

Ключові слова: *Європеїзація, Європейський Союз, євроінтеграція, міжнародний простір, політичний процес, незалежність, суверенітет інтеграція.*

Питання пов'язані з реалізацією європейських орієнтацій сучасного українського суспільства набрали особливого значення та актуальності після початку повномасштабної агресії. Крім цього, зростання уваги до питань майбутнього України багато в чому обумовлюється низкою чинників, які сформувалися в останній час і пов'язані як зі зростанням напруги в міжнародному просторі, так і внутрішніми процесами в політичному та соціально-економічному житті України.

Також, важливо підкреслити, що питання долучення України до європейського простору, мали першочергову вагу практично з часу здобуття незалежності. Саме таке сприйняття цієї сторони розвитку нашої країни обумовило і широку увагу українських дослідників до процесу європеїзації. Вчені доклали значних зусиль для того, щоб осмислити саме поняття «європеїзації», виявити найбільш значні перешкоди на шляху інтеграції і членства України в Європейському Союзі. До числа найбільш ґрунтовних досліджень цього важливого процесу належать наукові праці таких вітчизняних дослідників як М. Булик, О. Рудік, Д. Міхель, Д. Дворніченко, О. Радишевська, А. Семенович, О. Радишевська, О. Тарнавський та інші.

На сучасному етапі можна спостерігати доволі тривкі тенденції поступового просування нашої держави по шляху розширення взаємодії як з окремими країнами європейського регіону, так і з загальноєвропейськими структурами. Саме розширення взаємодії стало одним із важливих чинників, які сьогодні сприяють розвитку європеїзації українського суспільства і його просуванню в напрямку інтеграції з країнами Європи.

Важливим досягненням на шляху європеїзації для українського суспільства стали рішення про запровадження безвізового режиму між Україною та Європейським Союзом у червні 2017 року. Дозвіл громадянам України і громадянам країн Європейського Союзу вільно перетинати їх кордони, суттєвим чином активізував процес європеїзації. Саме з цього періоду можна спостерігати зростання транснаціональних процесів, які сьогодні дозволяють казати про певні досягнення на цьому шляху.

Нові можливості безбар'єрного спілкування для громадян, ознайомлення з досвідом і досягненнями своїх сусідів допомогло українцям більш точно ідентифікувати себе в цьому світі. Громадяни України стали більш точно розуміти те, чого ще на сьогодні їм бракує для втілення в існуючі реалії кращих зразків організації життя у власній країні.

Останні соціологічні дослідження показують певну динаміку громадян України до процесу європеїзації. Ця динаміка відзначається тим, що за останній час сталися дуже значні зміни в ставленні широкого загалу наших

громадян, як до перспектив розвитку українського суспільства, так і до питань долучення України до членства в Європейському Союзі та Євroatлантичній організації.

Зокрема, за даними дослідження «Можливості та перешкоди на шляху демократичного переходу» проведеного Національним Інститутом Демократії та Київським міжнародним інститутом соціології при підтримці Агенції США з міжнародного розвитку (USAID), число громадян, які оптимістично сприймають майбутнє нашої країни складає більше 70%. За останні роки значно зросла важливість для громадян саме демократичного розвитку України. Якщо в 2016 році частка громадян, для яких демократичні засади розвитку країни складала 35%, то в 2024 році цей показник сягнув 67%.

Крім того, дане дослідження показало, що на сьогодні величезний прогрес відбувся в ставленні громадян до набуття Україною членства в Європейському Союзі та Північно-атлантичному Союзі НАТО. За даними отриманими дослідниками вже в 2024 році близько 90% громадян підтримують членство України в Європейському Союзі та НАТО [1].

Разом із тим, слід відзначити, що реалізація можливостей безвізового режиму на сьогодні демонструє не тільки позитивні тренди зростання рівня європеїзації України, але і демонструє появу доволі важливих складнощів у взаємовідносинах нашої країни з окремими державами Європейського союзу.

Ці складнощі пов'язані з певними загрозливими тенденціями, які формуються у внутрішньополітичному житті низки країн-членів Європейського Союзу та зростанням геополітичних процесів, які пов'язані з намірами політичних лідерів декількох держав здійснити територіальний перерозподіл та зміну існуючих кордонів в Європі.

З цього приводу, як показують дослідження та існуюча політична практика, слід зазначити, що зростання міграційних процесів в Європі, серед пересічного населення викликає неоднозначне сприйняття.

На сьогодні, вже є очевидною ситуація, яка показує помітне зростання, на політичному полі багатьох європейських країн, підтримки право-радикальних політичних сил, які заявляють про свої вимоги згортання кроків в напрямку подальшої європейської інтеграції.

«Критикуючи глобалізацію праві радикали виступають проти неї дещо з інших позицій, ніж ліві антиглобалісти. Якщо останні критикують глобалізацію за неоліберальний характер і світове панування капіталізму, то праві акцентують увагу на тому, що глобалізація розмиває національну і культурну ідентичність, стимулює міграційні потоки, руйнує традиційні цінності і спосіб життя» [2, с. 331].

Більше того, сьогодні на політичній арені окремих Європейських країн до влади прийшли політичні лідери, які є відвертими противниками подальшої європейської інтеграції та демонструють відверту ворожість до нашої країни.

В умовах існуючої збройної агресії проти України, очільники декількох країн-членів Європейського Союзу заявляють про свою підтримку агресивним діям, які спрямовані на порушення державного суверенітету нашої країни.

На сьогодні низка країн-членів Європейського Союзу реанімують в своїй сучасній політиці історичні претензії на окремі частини території сучасної України. Це відбувається не дивлячись на діючі сьогодні норми міжнародного права, які стосуються непорушності існуючих кордонів та недоторканості державного суверенітету.

Крім цього, слід відзначити важливу тенденцію, яка полягає в тому, що за останні роки підтримка з боку громадян європейських країн право-радикальних політичних сил стабільно зростає. Ця підтримка дозволяє представникам, такого роду політичних сил, використовувати задля досягнення цілей по згортання процесу європеїзації.

Можна передбачати, що в таких умовах у багатьох державах Європейського Союзу політичний порядок денний багато в чому буде формуватися з врахуванням правих радикалів.

Вже сьогодні спостерігаючи за діями політичного керівництва таких країн як Румунія, Угорщина, Словаччина в напрямку поширення ідей євроскептицизму, слід розуміти загрози їх поширення і на інші країни-члени Європейського Союзу.

Також, слід відзначити низку глобальних проблем, які, так чи інакше, можуть суттєвим чином стримувати просування українського суспільства по шляху зближення з західною цивілізацією.

Зокрема, процес європеїзації для України може в перспективі формувати загрози її долучення до масштабного цивілізаційного протистояння між сформованими цивілізаційними світами. При цьому, слід розуміти, що вступ України до складу Європейського Союзу, в умовах нечітко визначеної стратегії його розвитку, неминуче буде потребувати обмеження державного суверенітету.

Як наслідок, можна прогнозувати розвиток негативних тенденцій в економічній та соціально-культурній сферах. Це стосується складнощів пов'язаних із ще більш масштабним характером демографічної кризи та зростанням проблем подолання незаконної міграції.

Вже сьогодні українське суспільство зазнає відчутних втрат, пов'язаних з відтоком найбільш кваліфікованих працівників. Такого роду втрати, суттєвим чином впливають на конкурентоздатність провідних галузей сучасної економіки України, що неминуче веде до надбання ними вторинного статусу. Що, в свою чергу, може привести до переміщення на територію України екологічно найбільш шкідливих підприємств.

Слід звернути увагу на застереження українських діячів культури і науки про те, що сьогодні потрібна ретельно продумана політика держави задля збереження національної самобутності і духовності українського народу. Інтеграція України до складу Європейського Союзу може сприяти їх розмиванню через наявність процесу поширення потужного потоку західних цінностей в східноєвропейському просторі.

Також, особливої уваги потребує питання впливу європеїзації України на її стосунки з країнами пострадянського простору та іншими країнами, які не є членами Європейського Союзу. Існують загрози ускладнень цих відносин, що може породжувати напругу в політичній та соціально-економічній сферах.

Разом з тим, означені вище чинники, які складають певну кількість певних загроз стратегічному курсу нашої країни на долучення до єдиного європейського простору, не слід сприймати як неподоланну перешкоду на цьому шляху. Питання полягає в тому, що на цьому шляху необхідно своєчасно здійснити кроки, які здатні мінімізувати зазначені існуючі проблеми.

При цьому, треба прагнути до максимального використання об'єктивно існуючих переваг долучення України до європейської спільноти. В першу чергу, це стосується можливостей отримання гарантій безпеки для України.

Долучення нашої країни до Європейської колективної безпеки є на сьогодні однією з найбільш твердих гарантій збереження недоторканості кордонів України та її державного суверенітету.

Більше того, процес європеїзації здатний позитивно впливати на стабільність і демократичність нашої політичної системи. Це можуть забезпечити кроки самої України в напрямку узгодження вітчизняного законодавства з правовими засадами Європейського Союзу.

Такого роду кроки, неминуче будуть сприяти більш повній реалізації широкого кола прав людини, вільного пересування громадян в європейському просторі, що в свою чергу, суттєвим чином, здатне розширити їх запити в здобутті освіти, професійної реалізації, можливостей для відпочинку та використання надзвичайно широкого інформаційного капіталу країн Європейського Союзу.

Не менш важливим є врахування соціально-економічних резервів процесу європеїзації. Українські бізнесмени та підприємці можуть отримати безперешкодний доступ до ємкісного європейського ринку задля реалізації товарів вітчизняного виробництва та зниження митних перешкод.

При цьому, існують значно більш широкі можливості залучення інвестицій країн європейського союзу в нашу економіку. Особливо це важливо для аграрного сектору економіки України, оскільки вже доволі довгий час він характеризується стабільним спадом.

Як зазначає Терещук А. «Вступ України до ЄС буде вагомим стимулом для зростання торгівлі, продовження реформування держави та виходу на якісно інший рівень розвитку нашої держави, оскільки головна перевага вступу до ЄС полягає у можливості виходу України на один рівень з провідними країнами Європи та прийняття її до об'єднання вільних, економічно розвинутих держав. При цьому як свідчить досвід інших країн вступ країни до ЄС несе цілу низку переваг як для громадян так і для бізнесу» [3].

У підсумку європеїзація, також, здатна сприяти формуванню більш чисельного середнього класу, більш високих стандартів в системі освіти та охорони здоров'я. Цей процес здатен продукувати отримання певних переваг поширення і подальшого розвитку української культури.

References

1. Mozhlyvosti ta pereshkody na shliakhu demokratychnoho perekhodu Ukrainy. (2024) [Opportunities and obstacles to Ukraine's democratic transition]. *Zahalnonatsionalne telefonne opytuvannia 8 - 25 travnia., Ahentsiia z mizhnarodnoho rozvytku (USAID) ta Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologii*. Retrieved from: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/90-ukrayintsiv-hochut-shhob-do-2030-roku-ukrayina-pryyednalas-do-yes-opytuvannya> [in Ukrainian].
2. Politychni instytuty ta protsesy u krainakh Tsentralnoi i Skhidnoi Yevropy naprykintsi XX – na pochatku XXI stolit (2023) [Political institutions and processes in the countries of Central and Eastern Europe in the late 20th and early 21st centuries]: *kolektyvna monohrafiia / za zah. red.: Yuriia Ostaptsia i Mariana Tokaria / Uzhhorod. nats. un-tet. Uzhhorod: Polihraftsentr «Lira», 680 p* [in Ukrainian].
3. Tereshchuk, A. (2022) Vstup Ukrainy do YeS: perevahy dlia hromadian ta biznesu [Ukraine's accession to the EU: benefits for citizens and businesses]. Retrieved from: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/211004_vstup-ukrani-do-s-perevagi-dlya-gromadyan-ta-bznesu [in Ukrainian].

THE CURRENT STAGE OF UKRAINE'S EUROPEANIZATION: PROBLEMS AND STRATEGIES

This paper explores the current stage of Ukraine's Europeanization, examining its challenges, contradictions, and potential strategies for sustainable advancement.

Ukraine's path toward integration into existing European structures is marked by a complex interplay of factors—some of which may accelerate the country's accession to the European Union, while others may significantly impede this process.

Special attention is paid to the substantial shift in public attitudes toward Ukraine's prospective membership in both the European Union and the North Atlantic Treaty Organization. Today, an overwhelming majority of Ukrainian citizens express strong support for the country's integration into these international organizations.

The study underscores the importance of a comprehensive and nuanced understanding of the full range of internal and external conditions shaping Ukraine's European trajectory. It highlights the critical need for deliberate, informed strategies aimed at minimizing the impact of destabilizing factors that could obstruct Ukraine's consistent progress toward Europeanization.

Keywords: Europeanization, European Union, European integration, international relations, political transformation, independence, sovereignty, integration.

Відомості про автора / Information about the Author

Микола Іванов, д-р політ. наук, професор кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна, E-mail: kamensky.nk@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2742-7288>.

Mykola Ivanov, Doctor in Political Science, Professor, Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Sciences, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine, E-mail: kamensky.nk@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2742-7288>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.11

Андрій Каркач

СПОЖИВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ПОСТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Тези представляють аналіз процесу старіння населення в Україні, як такого, що не зупиняється і його показники стають близькими до рівня економічно розвинених європейських країн, окреслено парадигмальні підходи до розвитку соціальних послуг, зацентовано увагу на сутнісному змісті поняття соціальної послуги, узагальнено структурні компоненти системи соціальних послуг, принципи, підстави для класифікації соціальних послуг.

Наголошується, що модель організації виробництва соціальних послуг з переважним використанням державних та комунальних установ надавачів соціальних послуг, спрямована на продукування соціальних ефектів, які набувають широкі верстви членів суспільства..

Визначено сучасні особливості розвитку сфери соціальних послуг на стадії її трансформації у соціальний інститут. Здійснено системний аналіз цілей та функцій системи соціального обслуговування. Позначено системні функції сфери соціального обслуговування. Тези також включають результати соціологічного опитування одержувачів соціальних послуг про їх переваги та потреби. Проводячи аналіз опитування людей літнього віку, слід зазначити, що, незважаючи на сумарне збільшення обсягу послуг та чисельності їх одержувачів, питання доступності послуг та обліку потреб клієнтів до кінця не вирішено. Дано засновані на опитуванні рекомендації щодо комплексного покращення системи соціальних послуг, що дозволяють вирішити актуальні соціальні завдання.

Ключові слова: Соціальні послуги, структурні компоненти системи соціальних послуг, суспільство споживання, люди літнього віку, соціальна робота, якість соціальних послуг, соціологія споживання, соціальний інститут.

Суспільство споживання виникло не раптово, людство йшло до нього протягом усієї історії, еволюціонуючи технічно, культурно та соціально.

Безліч соціальних змін, що відбуваються у суспільстві, призводять до появи низки нових соціальних реалій. Люди у суспільстві споживання, самі того не усвідомлюючи, ставлять у пріоритет не спілкування один з одним для задоволення духовних потреб, а споживання всього матеріального [2].

Натепер триває інституціоналізація системи соціального обслуговування, сформовано її основні складові. Цей соціальний інститут, метою якого є задоволення найбільш значних потреб у суспільному розвитку є системою, компонентами якої є соціальні послуги.

Соціальні послуги у найзагальнішому формулюванні це частина структури соціальної сфери, що має ознаки соціального інституту, де здійснюється взаємодія між юридичними особами та споживачами послуг із задоволення їх потреб на основі права та встановлених норм у законодавстві [5].

Як структурні компоненти (або підсистеми) системи соціальних послуг можна назвати:

- об'єкти соціальних послуг, які визначаються як окремі індивідууми, соціальні групи, що мають потреби, наміри та інтереси у виявленні та вирішенні наявних у них сутнісних проблем;

- суб'єкти сфери соціальних послуг, які визначаються як окремі індивідууми, спеціалізовані соціальні організації, що реалізують компетентність та здійснюють

- професійну діяльність у сфері надання певного спектру соціальних послуг, а також особи, які здійснюють волонтерську діяльність, а також споживачі послуг (клієнти), які мають соціальну суб'єктність;

- інституційно визначені у відповідних нормативних документах стандарти та норми надання соціальних послуг, методики оцінки потреби в них, технології, методи та форми надання послуг;

- матеріально-фінансові ресурси;

- людські ресурси інститутів, що надають соціальні послуги;

- соціальні зв'язки та відносини, що створюються в процесі суб'єкт-об'єктних відносин;
- культурне середовище суб'єктно-об'єктних відносин у процесі надання соціальних послуг;
- методики та інструменти оцінки результативності та рівня якості наданих соціальних послуг [3].

У структурі системи соціальних послуг доцільно виділити чотири основні компоненти.

Як ключовий виступає об'єктний компонент системи, що включає і споживачів соціальних служб, які мають свої індивідуальні потреби, інтереси, особливості та ін. У вивченні об'єктивного компонента при організації послуг, на думку автора, необхідно зосередитися на застосуванні індивідуального, адресного підходу, з урахуванням оцінки потреб життєзабезпечення клієнта.

Другим компонентом системи є суб'єктний. Він включає в себе надавачів соціальних послуг: співробітників соціальних служб, волонтерів, які працюють у некомерційних організаціях, які здійснюють надання соціальних послуг, мають професійні знання, вміння та навички в цій галузі.

При цьому необхідно враховувати такий фактор, як якість системи підготовки фахівців, їх особистісні та професійні якості, особливості мотивації ведення цього виду діяльності, наявність ціннісних установок гуманізму тощо.

Третій компонент структури - середовище. Він є конкретним соціумом, у якому відбувається процес розвитку соціальних послуг.

Необхідно порівнювати та враховувати рівень адаптації соціуму до соціальних послуг, що надаються, його ставлення та довіру соціуму до соціальних служб.

Також важливим є створення досить високого рівня доступності вибору і широкого спектру соціальних послуг, вплив їх надання на соціальне благополуччя суспільства, а також такий фактор, як рівень затребуваності соціальних послуг у даному соціумі.

Як четвертий компонент системи виступає змістовний компонент. Він включає наступне: нормативно визначені стандарти та нормативи, принципи, форми, методи та технології надання соціальних послуг, методики оцінки їх ефективності та результативності як інструментів реалізації соціальної політики держави. На думку автора, до них належать такі: соціальна допомога, соціальна діагностика, соціальна терапія, корекція, профілактика, соціальний нагляд, аудит соціальної діяльності, моніторинг соціального середовища тощо [1].

Процес старіння населення в Україні має стійку тенденцію і є однією з головних проблем соціально-економічного розвитку, зумовленої внеском основних складових демографічного розвитку: народжуваності, смертності та міграції. Тенденції, що продовжуються у зміні вікового складу населення, наслідки цих процесів виводять проблему старіння на державний рівень, і перетворюють її на важливу соціально-економічну та медико-демографічну проблему [6].

Повномасштабна війна росії проти України загострила існуючі та спричинила нові негативні тенденції демографічного і соціального розвитку. Україна тривалий час належить до країн зі старіючим населенням, а внаслідок війни його віковий склад ще більше погіршується. З огляду на довготривалість наслідків війни та спричинених нею демографічних деформацій, старіння населення є одним з головних викликів демографічної, соціальної та економічної безпеки країни. Загалом війна призвела до різкого зростання рівня соціальної вразливості в усіх верствах населення, особливо гостро це відчули люди похилого віку [6].

Одним із найважливіших ефективних механізмів вирішення та пом'якшення соціальних проблем громадян літнього віку в умовах нинішньої ситуації війни в Україні є організація їхнього соціального обслуговування.

Попит на соціальні послуги з боку людей літнього віку залежить від їх чисельності та стану здоров'я, наявності дітей, близьких родичів, відносин у сім'ї та інших обставин [4].

Організація соціального обслуговування населення нині здійснюється у ситуації, коли змінюється структура попиту на соціальні послуги, дедалі більше затребуваними стають їх дороговартісні види.

Постійно з'являються групи населення, готові оплачувати додаткові види соціальних послуг.

Пріоритетним стає підвищення якості надання соціальних послуг, яке тепер має визначатися не можливостями соціальних служб, а індивідуальними потребами клієнтів.

Нами, у вересні-жовтні 2024 року, у територіальному центрі соціального обслуговування Подільського району м. Полтави було проведено соціологічне дослідження щодо спектру надання соціальних послуг, їх якості та задоволеності клієнтів. Загальна кількість респондентів склала 300 чол. Усі вони клієнти територіального центру соціального обслуговування, вік респондентів 60 – 82 роки.

Проведене нами соціологічне дослідження показує, що різні категорії населення зацікавлені у розширенні спектру надаваних соціальних послуг, особливо у формах соціалізованої діяльності: клубах за інтересами, відвідуванні театрів, участі у самодіяльності, навчанні цифрової грамотності тощо.

Більшість респондентів (83%) віддають перевагу нестационарним та напівстационарним формам соціального обслуговування, вони не хотіли б назавжди залишати стіни рідного дому. Для цього потрібно розширення видів

послуг, що дозволяють їм підтримувати своє здоров'я, забезпечувати прибирання приміщення, встановлювати контакти із соціальним оточенням, забезпечувати житло спеціальними пристроями та обладнанням для переміщення, проводити санітарно-гігієнічні заходи.

Майже кожен третій респондент (32%) висловлювався за розширення транспортних послуг «Соціального таксі» для поїздки до поліклініки, до родичів, друзів, за покупками, на змагання, фестивалі тощо.

Дослідження показали, що розвиток додаткових послуг, зокрема і платних стає все більш затребуваним. Це є свідченням того, що підвищується рівень життя людей літнього віку.

Як і раніше, одне з провідних місць займає потреба у соціально-медичних послугах. Більшість респондентів (67%) відчують у них потребу, оскільки не можуть відвідувати поліклініки, стояти в чергах до лікарів та процедурні кабінети. У зв'язку із цим виникає необхідність розширення видів таких послуг.

Говорячи про якість послуг, люди літнього віку зазначають, що вона далеко ще не така, як треба.

На думку літніх людей, для підвищення якості послуг важливі:

- розширення існуючого спектру послуг з догляду, допомоги по дому, підтримці (81%);
- надання відповідних технічних та інших засобів реабілітації, що дозволяють людям літнього віку зберігати незалежність (77%);
- розширення інформації про послуги, що надається (72%);
- контроль якості послуг (49%);
- особисті якості соціальних працівників (чуйність, сензитивність), що виявляються при наданні послуг (34%);
- збільшення обсягу послуг у разі потреби (16%);
- удосконалення планування послуг з догляду (9%).

Система соціальних послуг у сучасних умовах виступає як діяльність соціального інституту, призначеного для адаптації, соціальної реабілітації осіб літнього віку.

References

1. O. Denysiuk ta in. (2023). Current issues of social work: a teaching manual [in Ukrainian].
2. Zoska Ya. (2011). Consumer society: Ukrainian context. *Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society*, 17, 325–328 [in Ukrainian].
3. Lukashevich M., Sandor F. (2018). *Sociology of social work: theory and practice*. Uzhhorod: LLC "RIK-U". [in Ukrainian].
4. Morgai L. (2019). The system of social services for the elderly in Ukraine. *Social work and social education*, 3, 63–71. [in Ukrainian].
5. Law of Ukraine on the principles of state regulatory policy in the field of economic activity № 1160-IV. (2003, September 11). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 9, 79 [in Ukrainian].
6. Pro sotsial'ni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 № № 2671-VIII. *Holos Ukrainy*. 2019. 17 kvit. [in Ukrainian].
7. Borodin, Ye., Piskokha, N., & Demoshenko, H. (2021). Problemy iperemohy tsyfrovizatsii miskoho samovriaduvannia [Problems and victories of digitalization of city self-government]. *Aspekty derzhavnoho upravlinnia – Aspects of public administration*, 9 (4), (pp. 95-104) [in Ukrainian].
8. Tokar-Ostapenko, O. (2020). TOP-10 elektronnykh servisiv dliadopomohy ukraintsiam pid chas viiny [TOP-10 electronic services to help Ukrainians during the war]. *niss.gov.ua*. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/top-10-elektronnykh-servisiv-dlya-dopomohy-ukrayintsyam-pid-chas-viiny> [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.11

Andrii Karkach

CONSUMPTION OF SOCIAL SERVICES IN THE CONDITIONS OF POPULATION AGING IN UKRAINE

The theses present an analysis of the population aging process in Ukraine, as one that does not stop and its indicators are becoming close to the level of economically developed European countries, paradigmatic approaches to the development of social services are outlined, attention is focused on the essential content of the concept of social service, the structural components of the social service system, principles, and grounds for classifying social services are summarized.

It is emphasized that the model of organizing the production of social services with the predominant use of state and municipal institutions of social service providers is aimed at producing social effects that are acquired by wide segments of society members.

The modern features of the development of the social services sector at the stage of its transformation into a social institution are determined. A systematic analysis of the goals and functions of the social service system is carried out. The systemic functions of the social service sector are indicated. The theses also include the results of a sociological survey of recipients of social services about their preferences and needs. When analyzing the survey of elderly people, it should be noted that, despite the total increase in the volume of services and the number of their recipients, the issue of accessibility of services and accounting for client needs has not been fully resolved. Recommendations based on the survey are given for a comprehensive improvement of the social services system, which will allow solving urgent social problems.

Key words: *Social services, structural components of the social services system, consumer society, elderly people, social work, quality of social services, sociology of consumption, social institute.*

Відомості про автора / Information about the Author

Андрій Каркач, доктор філософії (PhD) з соціальної роботи, директор Департаменту соціального захисту населення Полтавської міської ради, м. Полтава, Україна. E-mail: andrijkarkach@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3959-0568>.

Andrii Karkach, Doctor of Philosophy (PhD) in Social Work, Director of the Department of Social Protection of the Population of the Poltava City Council, Poltava, Ukraine. E-mail: andrijkarkach@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3959-0568>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.12

Віталій Кулик

МІЖНАРОДНІ МЕРЕЖІ ГРОМАДЯНСЬКИХ ІНІЦІАТИВ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Тези представляють теоретико-методологічний аналіз впливу міжнародних мереж громадянських ініціатив в контексті глобального громадянського суспільства та їх вплив на національну безпеку України. Глобальне громадянське суспільство вже досить давно є актором глобальних безпекових процесів. Виникнення міжнародних мереж громадянських ініціатив, проникнення їх в політичний простір України, неврегульованість правового статусу в Україні, складність верифікації загроз від діяльності ММГІ потребують системного аналізу та теоретичного осмислення. Наголошується, що, попри відкритість України та інкорпорацію українського організованого громадянського суспільства в глобальне громадянське суспільство, в умовах російсько-української війни за Незалежність, Україна повинна випрацювати ефективну стратегію протидії деструктивним впливам ММГІ.

Ключові слова: Глобальне громадянське суспільство, міжнародні мережі громадських ініціатив, національна безпека, когнітивні війни, дезінформація, пропаганда, сек'юритизація.

В сучасній політичній науці досі відсутня єдина відпрацьована термінологія, що дає змогу виокремити з численних категорій громадських організацій міжнародну неурядову, а тим більше – визначити статус міжнародної мережевої громадянської ініціативи (ММГІ). В українському законодавстві не вироблене положення, яке б визначало відповідно до норм міжнародного права правову формулу взаємин ММГІ й держави. Це особливо важливо, оскільки вплив інститутів глобального громадянського суспільства на безпекову сферу України не завжди має позитивний характер. Своєю чергою, це пов'язано з виникненням нових ризиків та загроз для забезпечення національної безпеки України, на які держава не матиме адекватних відповідей.

На зламі тисячоліть традиційні міжнародні неурядові організації (розквіт яких припав на 1960-ті – 1980-ті рр.) вже не могли повною мірою відповідати викликам часу. На порядку денному постала потреба в більш гнучких та мобільних формах громадянської активності. Попри ефективну систему партнерства між громадянським суспільством та державою, відбувався процес вузької спеціалізації НУО та МНУО, їх переорієнтації на досягнення вузькокорпоративних цілей. Але громадянське суспільство, тим більше в умовах прискореної глобалізації, потребувало широких об'єднань задля досягання вищих цілей: сприяння демократизації нових держав, гуманізації чинної соціально-економічної системи тощо.

Причинами корінних змін інститутів громадянського суспільства стали:

- посилення демократичних процесів у сфері внутрішніх і міжнародних відносин, «інституційним вираженням» яких є неурядові об'єднання;
- трансформація в сфері національних інтересів держав: рух від державних інтересів («суверенітету») до загальнолюдських цінностей, таких як права людини й захист навколишнього середовища тощо;
- недостатні можливості окремих держав і міжнародних урядових організацій для їхнього вирішення;
- зростаюче бажання індивідумів збільшити контроль над процесом прийняття рішень у питаннях, які зачіпають їхні життєві інтереси (захист навколишнього середовища економічний і політичний розвиток, права людини й ін.);
- розширення можливостей транскордонних зв'язків і діяльності громадськості різних країн, можливостей технологічного прогресу [5, 70].

Важливою умовою появи ММГІ стала «інформаційна революція». З'явилися нові інформаційні технології, розширилися можливості мережі Інтернету, виникли незалежні інформаційні комунікації, відбулося масове

залучення до цього процесу громадянського суспільства. Слід зазначити, що взаємозв'язок між виникненням ММГІ та появою широкодоступного Інтернету та сучасних комунікаційних систем є визначальним, оскільки відкрив перед глобальним громадянським суспільством необмежені ресурси для діяльності [6, 155].

Специфічною відмінністю міжнародних мережових громадянських ініціатив від традиційних МНУО є відсутність єдиного органу управління та множинність центрів прийняття рішень.

Як зазначає британський дослідник Дж. Кін, інститути глобального громадянського суспільства, якими є ММГІ – «це динамічна недержавна система взаємопов'язаних соціально-економічних інститутів, які охоплюють всю планету, створюючи у всіх її куточках комплексний ефект від своєї діяльності. Це незавершений проєкт, який складається з часом розвинених, а іноді нерозвинених взаємопов'язаних мереж, пірамід та комунікативних кластерів соціально-економічних інститутів і акторів, які самоорганізуються через кордони з усвідомленою метою об'єднати світ по новому» [11, с. 116].

За характеристикою М. Шепелева, «глобальне громадянське суспільство стало транскордонною мережею груп, клубів, людей, національних і міжнародних організацій» [9, с. 30]. На думку Р. Шака, видається, що інститути глобального громадянського суспільства мали б об'єднувати в планетарному масштабі соціально активних громадян, здатних накопичувати позитивні інституційні ініціативи та пропозиції рішень, а також конкретні умови для реалізації відповідних проєктів. Ці інститути значущі задля забезпечення соціальної підтримки розроблення та реалізації середньо- і довгострокових стратегій, що охоплюють великий спектр соціальних інтересів. Отже, метою інститутів глобального громадянського суспільства є утворення широкої соціальної коаліції для громадського контролю за ефективним використанням ресурсів [8, 110].

Водночас єдність ММГІ забезпечено ідеологічними конструктами та спільною конкретною метою. Усередині осередків мережі можуть співіснувати найрізноманітніші способи управління: ієрархічні (як в армії або церкві), демократичні, аморфні (як у родині, де всі знають свої обов'язки й добровільно їх виконують), комбіновані й так далі.

Звичайним для мереж є створення тимчасових співтовариств для вирішення конкретного завдання, що самоликвідується після його виконання. У результаті відносини в організації пронизані безліччю складних зв'язків. Учасник організації може в одному випадку бути керівником своїх керівників у якійсь іншій справі або рівноправним з ними у третьому питанні. Невеликі первинні осередки досить часто спеціалізуються на якомусь завданні, наприклад, добуванні інформації, аналізі, забезпеченні безпеки, зв'язку тощо. Мережеві громади мають змогу бути центрами виробництва й джерелами матеріальних засобів, що дуже важливо.

Мережеві структури можуть широко користуватися легальними методами роботи й традиційними суспільними інститутами, аж до використання парламентських методів боротьби. Проте це не означає, що вони не спроможні комбінувати відкриту та закриту діяльність.

Мережа, що складається з великої кількості дрібних взаємопроникних груп та НУО, навіть легальних і нелегальних партій, являє собою дуже складну мішень для спецслужб. Держава, проти інтересів якої діють міжнародні мережеві громадянські ініціативи, часто не в змозі оцінити ступінь загрози, а також сфери діяльності груп, котрі постійно виникають чи розпадаються. Відстежувати взаємозв'язки, фінансові потоки, ієрархію, актив тощо в такому разі край складно. Особливо, якщо в країні наявні елементи правової державності та свобода ЗМІ. Будь-які спроби обмежити діяльність ММГІ медіа розглядатиме як наступ на громадянські свободи.

Таким чином, під ММГІ слід розуміти міжнародні неформальні мережі громадянської дії (сукупність інституалізованих НУО, спільнот та неформальних ініціатив), в яких відсутні внутрішні ієрархічні відносини, наявна кооперація ресурсів та, певною мірою, спільна ідеологізована мета.

Прикладами ММГІ є альтерглобалістський рух, рух проти кліматичних змін, рух за демократію, ряд експертних та фахових мереж з питань боротьби з бідністю тощо.

Протягом десятиліття Україна інтегрувалась у глобальне громадянське суспільство, що призвело до поширення на нашій території діяльності міжнародних мережових громадянських ініціатив. З одного боку, це дало змогу підвищити ефективність українського «третього сектору», якість послуг, що їх він надає, залучення громадян до процесу активного лобіювання власних інтересів тощо.

Попри те що ММГІ ставлять перед собою різні цілі (як короткотермінові, так і стратегічні), їх практична діяльність так чи інакше перетинається з державною безпековою політикою.

Моделюючи вплив глобального громадянського суспільства (ГГС) на державну політику Т. Бельська виокремлює кілька видів реакції влади на вплив інститутів ГГС. Перший — це протистояння цим впливам з боку національних урядів, створюючи такі бар'єри: 1) унеможливити фінансування з-за кордону через присвоєння таким організаціям статусу «іноземний агент»; 2) встановити, що ММГІ не мають права займатися «політичною діяльністю»; 3) висловити підозру у співпраці з екстремістськими та терористичними організаціями, заборонити їх діяльність та переслідувати її учасників. Другий - передбачає безперешкодне

проникнення ММГІ в країну, впровадження політики “відкритих дверей”, намагання передбачити вимоги ММГІ та відповідати їх очікуванням. Третій — формування та реалізація органами влади державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства. Створення нормативної рамки взаємодії держави та ММГІ, зниження протистояння між ними [2, 168-170].

Інтегрованість українських НУО (членів ММГІ) в міжнародні громадянські комунікації сприяє обміну інформацією та досвідом боротьби за власну емансипацію та права. З одного боку, це збагачує практику українського громадянського суспільства, з іншого — несе в собі певні виклики для національної безпеки України. Так, екологічні чи соціальні неформальні об’єднання, попри прогресивні цілі, нерідко виступають інструментами просування інтересів інших країн, спрямованих на дестабілізацію політичної ситуації в державі, «підіграють» інтересам інших держав у конкурентній боротьбі за транспортні чи енергетичні проєкти тощо.

ММГІ не мають чітко визначеного юридичного статусу, їхня діяльність не потребує реєстрації, статутів чи програмних документів. Здебільшого вони ставлять перед собою конкретні цілі й проводять свою роботу на основі соціального активізму (як правило, у протестній формі). Така практика формує в середовищі активу ММГІ уявлення про владу як про опонента, а не партнера. З іншого боку, влада сама немає інструментарію для налагодження діалогу з ММГІ. У підсумку, ми спостерігаємо накопичення негативних тенденцій у царині ММГІ, провокування конфліктів та відкладання їх вирішення.

Водночас ММГІ є активними гравцями в царині безпекової політики держави. Через активну позицію та практичну просвітницьку роботу ММГІ впливають на забезпечення державою енергетичної та державної безпеки, реформування сектору безпеки та проведення військової реформи, забезпечення регулювання сфери трудової міграції, забезпечення миру, дотримання прав та свобод громадян, підтримку соціального партнерства. Без партнерства з ММГІ, в умовах політичного плюралізму та демократії, державі важко реалізовувати безпекову політику, яка в цьому напрямі повинна забезпечувати узгоджені дії органів виконавчої влади та ММГІ на основі використання економічного, інтелектуального та культурного потенціалу українського неформального громадянського суспільства.

References

1. Afonin Ye., Biels'ka T. Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo yak fenomen suchasnoho hlobal'noho svitu. Visnyk Natsional'noyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrainy. 2013. № 4. S. 13 [in Ukrainian]
2. Biels'ka, T. Model'uvannya vplyvu hlobal'noho hromadyans'koho suspil'stva na derzhavnu polityku. Publichne upravlinnya, №4 (5), 2016. S. 175-185. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/705> [in Ukrainian].
3. Bebyk V. Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo: teoriya, metodolohiya, menedzhment. Politychnyy menedzhment. 2006. № 2 (17). S. 140–147. [in Ukrainian].
4. Korsun V. Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo v umovakh tsyfrovoi transformatsiyi. Aspekty publichnoho upravlinnya. 2022. T. 10. № 6. S. 70-79. DOI: <https://doi.org/10.15421/152246>. [in Ukrainian].
5. Kulyk V. Vplyv mizhnarodnykh merezhevykh hromadyans'kykh initsiatyv na bezpekovu polityku Ukrainy. Naukovi zapysky Kyievo-Mohylyans'koyi Akademiyi. 2009. №8. S.69-74. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149242512.pdf>. [in Ukrainian].
6. Poltorakov O. Yu. Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo v systemi mizhnarodnykh vidnosyn. Doslidzhennya svitovoyi polityky: zb. nauk. prats'. In-t svitovoyi ekonomiky i mizhnarodnykh vidnosyn NAN Ukrainy. 2008. Vyp. 44. S. 149–156. [in Ukrainian].
7. Sydorenko S. V. Formuvannya hlobal'noho hromadyans'koho suspil'stva v umovakh hlobalizatsiyi. Filosofiya, relihiya ta kul'tura v hlobalizovanomu sviti: Vseukrayins'ka naukovo-teoretychna konferentsiya z mizhnarodnoyu uchastyu, 23 lystopada 2015 roku: [materialy dopovidey ta vystupiv]. Zhytomyr. 2015. S. 171-172. [in Ukrainian]
8. Shak R. Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo yak fenomen suchasnoho svitu. Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". Seriya: "Yurydychni nauky". № 2 (30), 2021. S. 108-115. <http://doi.org/10.23939/law2021.30.108>. [in Ukrainian]
9. Shepelev M. Hlobal'ne hromadyans'ke suspil'stvo yak kontsept i sotsial'na real'nist'. Visnyk L'vivs'koho natsional'noho universytetu im. Ivana Franka. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny. 2013. Vyp. 33. S. 25–38. [in Ukrainian]
10. Keane J. Global Civil Society? (Contemporary Political Theory). London: Cambridge University Press. 2003. 236 p.
11. Keane J. Civil Society, Old Images, New Visions / J. Keane. Stanford University Press, 1999. 201 p.

**INTERNATIONAL NETWORKS OF CIVIC INITIATIVES IN THE CONTEXT OF GLOBAL CIVIL SOCIETY AND THEIR
IMPACT ON THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE**

The thesis presents a theoretical and methodological analysis of the impact of international networks of public initiatives in the context of global civil society and their impact on the national security of Ukraine. Global civil society has long been an actor in global security processes. The emergence of international networks of civic initiatives, their penetration into the political space of Ukraine, the unresolved legal status in Ukraine, and the complexity of verifying threats from the activities of the IMGI require systematic analysis and theoretical understanding. It is emphasized that despite the openness of Ukraine and the incorporation of Ukrainian organized civil society into global civil society, in the context of the Russian-Ukrainian war for independence, Ukraine should develop an effective strategy to counteract the destructive effects of the IMGI.

Keywords: *Global civil society, international networks of civic initiatives, national security, cognitive warfare, disinformation, propaganda, securitization.*

Відомості про автора / Information about the Author

Віталій Кулик, старший викладач Кафедри політичних технологій Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, завідувач Навчально-наукової лабораторії протидії дезінформації КНЕУ, м. Київ, Україна, E-mail: vitalii_kulyk@kneu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0005-0562-2233>

Vitalii KULYK, Senior Lecturer at the Department of Political Technologies, Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Head of the Educational and Scientific Laboratory for Countering Disinformation, KNEU, Kyiv, Ukraine, E-mail: vitalii_kulyk@kneu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0005-0562-2233>

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.13

Володимир Логвиненко

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТРАМПА 2.0: ПЕРЕДВИБОРЧІ ОБІЦЯНКИ ТА РЕАЛЬНІСТЬ ПЕРШИХ 100 ДНІВ

У публікації проаналізовано ключові ініціативи перших 100 днів адміністрації Дональда Трампа. Зокрема розглянуто рішення про скорочення військової допомоги Україні, ультимативні вимоги до партнерів по НАТО, вихід з багатосторонніх форматів і нормалізацію відносин із Сирією. Показано, як політика Трампа, що ґрунтується на гаслі «Америка понад усе», реалізується через відмову від ліберального інтернаціоналізму, тиск на союзників і прагнення до ізоляціоністської переваги. Особливу увагу приділено зміні підходів до трансатлантичної безпеки, підриву довіри до багатосторонніх механізмів та розширенню двосторонньої дипломатії. Також розглянуто торговельну політику щодо Китаю, розвиток відносин із державами Близького Сходу, та внутрішні ініціативи в галузі імміграції та управління. Зроблено висновок про глибоку трансформацію зовнішньої та внутрішньої політики США та значні ризики, які цей процес несе для міжнародної стабільності та довіри до США як стратегічного партнера попри достатньо високий рівень послідовності Дональда Трампа у виконанні власних передвиборчих обіцянок.

Ключові слова: Трамп, зовнішня політика США, НАТО, Україна, Китай, Agenda47, ізоляціонізм.

Інавгурація Дональда Трампа на другий термін у січні 2025 року ознаменувала трансформаційний момент в американській та світовій політиці. Після суперечливого виборчого циклу 2024 року Трамп повернувся до влади з оновленою відданістю своїй основоположній доктрині «Америка понад усе», пообіцявши зупинити те, що він назвав «занепадом Америки», шляхом активізації односторонньої зовнішньої політики та масштабного внутрішнього порядку денного. Перші дні роботи цієї адміністрації вже мали помітні наслідки як у внутрішній сфері, так і на світовій арені. Зокрема, зовнішньополітичний вибір Трампа посилив давню напруженість, змінив міжнародні альянси та кинув виклик багатостороннім інституціям [5].

Друга президентська кампанія Трампа була позначена як ідеологічною послідовністю, так і риторичною ескалацією. Його політична платформа, що отримала назву «Порядок денний 47», була продовженням пріоритетів, встановлених під час його першого терміну, але з більш жорсткою позицією і більш чітким відмовою від глобального мультилатералізму [7]. Що стосується зовнішньої політики, він обіцяв негайно припинити участь США у поточних конфліктах, таких як війна в Україні та конфлікт між Ізраїлем та Газою. Також Трамп обіцяв переглянути або вийти з давніх безпекових угод, таких як НАТО, якщо країни-члени не збільшать витрати на оборону до 3% свого ВВП. Торговельна політика була центральним пунктом його порядку денного з обіцянками підвищити тарифи на імпорту з Китаю, Мексики та інших країн, які вважаються відповідальними за підлив американської промисловості.

Він також пообіцяв вийти з міжнародних організацій, які, на його думку, ставлять під загрозу американський суверенітет, включаючи Всесвітню організацію охорони здоров'я та Раду ООН з прав людини. Трамп також зобов'язався розширити Абрахамські угоди, заохочуючи інші арабські країни до нормалізації відносин з Ізраїлем, з метою ізолювати Іран і зменшити військову присутність США на Близькому Сході [1].

У внутрішній політиці колишній президент дав широкі обіцянки щодо імміграції, запропонувавши завершити будівництво південної прикордонної стіни, покласти край громадянству за правом народження і провести те, що він назвав «найбільшою внутрішньою депортацією в історії США». В економічній та бюрократичній політиці Трамп пообіцяв ліквідувати ініціативи щодо захисту довкілля та розмаїття, відновити субсидії на викопне паливо, провести реформу ціноутворення на ліки на основі міжнародних стандартів і створити новий федеральний орган – Департамент урядової ефективності – для проведення аудиту та впорядкування федеральної бюрократії.

Одним із найбільш суперечливих кроків на початку другого терміну Трампа стало його рішення зняти санкції з Сирії, за яким послідувала гучна дипломатична зустріч із новим президентом Сирії Ахмедом аш-Шараа. Це

ознаменувало кардинальну зміну в політиці США, особливо з огляду на задокументовану історію репресій режиму та його союз з Іраном. В обмін на нормалізацію відносин з Ізраїлем і зобов'язання вивести іранські військові активи Трамп фактично відновив дипломатичну легітимність режиму, який тривалий час перебував під міжнародними санкціями [11].

На додаток до сирійської увертюри, візити Трампа до Саудівської Аравії та Катару посилили транзакційний характер його дипломатії. В Ер-Ріяді він завершив угоду про співпрацю в галузі цивільної ядерної енергетики та зобов'язався розширити двосторонні оборонні зв'язки [<https://www.reuters.com/world/under-trump-saudi-civil-nuclear-talks-delinked-israel-recognition-sources-say-2025-05-08/>]. У Досі адміністрація домоглася підписання оборонного та аерокосмічного пакету на суму 1,2 трильйона доларів, який катарські офіційні особи високо оцінили як ознаку відновлення участі США. Однак деякі спостерігачі побачили в цих угодах перевагу короткострокової комерційної вигоди над довгостроковою стабільністю [10].

Хоча Трамп наполягав на тому, що сприятиме врегулюванню конфлікту в Газі протягом кількох днів після вступу на посаду, значного прориву не відбулося. Відмова Трампа брати участь у багатосторонніх посередницьких механізмах, таких як ООН, і його неприйняття будь-яких рамок палестинської державності обмежили його здатність виступати в ролі авторитетного арбітра. Згідно з журналом «Тайм», його виняткова опора на тактику тиску та особисту дипломатію з ізраїльськими та арабськими лідерами виявилася неефективною [1].

Мабуть, найбільш дестабілізуючою подією в ранній зовнішній політиці Трампа стала різка зміна позиції США щодо України і НАТО. Під час передвиборчої кампанії Трамп вихвалявся, що може закінчити війну в Україні протягом 24 годин, і це твердження він пов'язував зі своїми особистими стосунками з президентом Росії Володимиром Путіним. Насправді ж адміністрація значною мірою відсторонилася від конфлікту. Військова допомога Києву була скорочена, санкції проти Росії не були поновлені, а американські дипломати підштовхували Україну до прийняття сценарію замороженого конфлікту. Критики в Європі вважають це умиротворенням і потенційним передвісником фрагментації НАТО [6].

Водночас Трамп відмовився підтримати заявку України на членство в НАТО і відкрито поставив під сумнів актуальність самого НАТО. Його відмова підтвердити статтю 5 - ключове положення НАТО про взаємну оборону - викликала шок в Альянсі. Європейські лідери, особливо в країнах Балтії і Польщі, відреагували з тривогою, і в Брюсселі прискорилися дискусії про створення автономних європейських сил оборони [9].

Наполягання Трампа на тому, що союзники по НАТО повинні досягти мінімального порогу в 3% ВВП у витратах на оборону або ризикують втратити захист США, є не лише безпрецедентним, але й призвело до найсерйознішого трансатлантичного розриву з моменту заснування альянсу.

У торговельних і стратегічних питаннях політика Трампа щодо Китаю повернулася до вкрай конфронтаційного підґрунтя. За кілька тижнів після своєї інавгурації адміністрація запровадила нові масштабні тарифи на споживчий імпорту з Китаю, особливо націльні на платформи електронної комерції, такі як Temu і Shein. Ці тарифи були обґрунтовані недобросовісною конкуренцією та безпекою ланцюга поставок.

Вийшовши з багатосторонніх військових навчань з Японією та Австралією, він продовжує укладати двосторонні угоди про безпеку з В'єтнамом та Філіппінами. Такий фрагментарний підхід підриває давню стратегічну архітектуру, таку як Quad і AUKUS, і викликає сумніви серед регіональних союзників щодо надійності зобов'язань США [3].

На внутрішньому фронті Трамп досяг помітного прогресу у виконанні своєї імміграційної програми. Його адміністрація розгорнула підрозділи Національної гвардії для підтримки операцій ICE, відновила політику «Залишайтеся в Мексиці» і підписала указ, який намагається скасувати громадянство за правом народження. Хоча юридичні проблеми затримують повну імплементацію, адміністрація агресивно розширює місця утримання під вартою та операції з депортації [3].

Перші 100 днів другого президентського терміну Дональда Трампа стали демонстрацією не лише рішучості у втіленні передвиборчої програми, а й глибокого переформатування зовнішньополітичної стратегії США. Кампанія 2024 року, яка будувалася на принципі «Америка понад усе», трансформувалася у конкретні дії, що кардинально змінили динаміку американського впливу на світову арену. Особливо помітним є те, як адміністрація Трампа послідовно реалізовувала обіцянки, спрямовані на демонтаж багатосторонніх механізмів, перегляд союзницьких зобов'язань і переорієнтацію зовнішньої політики на двосторонні, транзакційні відносини.

Зовнішня політика другого президентського терміну Дональда Трампа характеризується підвищеним рівнем ізоляціонізму, жорстким прагматизмом та відмовою від ліберального інтернаціоналізму. Відмова від багатосторонніх посередницьких форматів, скорочення військової допомоги Україні, ультимативні вимоги до партнерів по НАТО, а також спроби нормалізувати відносини з авторитарними режимами, як у випадку з Сирією,

свідчать про зсув від стратегії колективної відповідальності до підходу «кожен за себе». Така стратегія може приносити короткострокові результати, але супроводжується суттєвими геополітичними ризиками, включно з ослабленням довіри до США як надійного союзника.

Таким чином, хоча Трамп значною мірою виконує задекларовані обіцянки – особливо у сфері зовнішньої політики – загальні наслідки його рішень наразі важко оцінити однозначно. З одного боку, його підхід резонує з частиною американського суспільства, яка прагне скорочення міжнародної присутності та витрат. З іншого – така стратегія підриває архітектуру трансатлантичної безпеки, ставить під сумнів стабільність міжнародних норм і може створити вакуум, який швидко заповнюють альтернативні сили, зокрема Китай та Росія.

Питання про те, чи стануть перші сто днів Трампа фундаментом нової «золотої епохи» Америки, чи навпаки – початком її геополітичного відступу, залишається відкритим. Водночас уже зараз можна констатувати, що глобальний порядок, заснований на ролі США як системного гаранта, переживає найглибше випробування з часів завершення холодної війни.

References

1. Bremmer, I. (2025, January 16). What a second Trump term could mean for Gaza and Ukraine. TIME. Retrieved from: <https://time.com/7204644/trump-foreign-policy-gaza-ukraine/>.
2. Cortellessa, E. (2025, April 25). Exclusive: Inside Trump's first 100 days. TIME. Retrieved from: <https://time.com/7280106/trump-interview-100-days-2025/>.
3. Herzlich, T. (2025, May 14). US slashes tariffs on Temu, Shein goods — this time as low as 30%: report. New York Post. Retrieved from: <https://nypost.com/2025/05/14/business/us-slashes-tariffs-on-temu-shein-goods-to-as-low-as-30-report/>.
4. Lim, D. (2025, May 12). Trump promises to slash drug costs, tying US prices to those paid abroad. POLITICO. Retrieved from: <https://www.politico.com/news/2025/05/12/trump-pledges-to-revive-most-favored-nation-drug-pricing-00341622>.
5. Lindsay, J. M. (2025, April 29). First 100 days: Trump's foreign policy disruption is just beginning. Council on Foreign Relations. Retrieved from: <https://www.cfr.org/article/first-100-days-trumps-foreign-policy-disruption-just-beginning>.
6. Maddox, B. (2025, February 14). Trump's 'electroshock' on Ukraine ends the debate: Europe cannot rely on the US for its security. Chatham House. Retrieved from: <https://www.chathamhouse.org/2025/02/trumps-electroshock-ukraine-ends-debate-europe-cannot-rely-us-its-security>.
7. Platform | Donald J. Trump for President 2024. (2024). Retrieved from: <https://www.donaldjtrump.com/platform>.
8. Popli, N. (2025, May 14). Supreme Court to weigh birthright citizenship challenge—and power of lower courts to stop it. TIME. Retrieved from: <https://time.com/7285345/trump-birthright-citizenship-supreme-court/>.
9. Schultz, T. (2025, March 7). EU leaders seek security within the bloc, without the US. DW.com. Retrieved from: <https://www.dw.com/en/eu-leaders-seek-security-within-the-bloc-without-the-us/a-71833100>.
10. US, Qatar deals to generate \$1.2 trillion in 'economic exchange', White House says. (2025, May 14). Reuters. Retrieved from: <https://www.reuters.com/world/us-qatar-deals-generate-12-trillion-economic-exchange-white-house-says-2025-05-14/>.
11. Ward, A. (2025, May 14). Trump meets new Syrian leader after announcing end of sanctions. The Wall Street Journal. Retrieved from: <https://www.wsj.com/world/middle-east/trump-meets-new-syrian-leader-after-announcing-end-of-sanctions-96146296>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.13

Volodymyr Lohvynenko

TRUMP'S FOREIGN POLICY 2.0: ELECTION PROMISES AND THE REALITY IF THE FIRST 100 DAYS

The publication analyzes the key initiatives undertaken during the first 100 days of Donald Trump's administration. In particular, it examines the decision to reduce military aid to Ukraine, the ultimatum-style demands toward NATO allies, the withdrawal from multilateral formats, and the normalization of relations with Syria. It highlights how Trump's policy, grounded in the slogan «America First», is implemented through the rejection of liberal internationalism, pressure on allies, and a drive toward isolationist dominance. Special attention is paid to changes in approaches to transatlantic security, the erosion of trust in multilateral mechanisms, and the expansion of bilateral diplomacy. The paper also

considers trade policy toward China, the development of relations with Middle Eastern countries, and domestic initiatives in immigration and governance. It concludes that the United States is undergoing a profound transformation in both foreign and domestic policy, which, despite Trump's relatively high level of consistency in fulfilling campaign promises, carries significant risks for international stability and for trust in the U.S. as a strategic partner.

Keywords: Trump, US foreign policy, NATO, Ukraine, China, Agenda47, isolationism.

Відомості про автора / Information about the Author

Володимир Логвиненко, аспірант спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: logvinenko.vlad@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0008-8513-1144>.

Volodymyr Lohvynenko, PhD candidate in Political Science of the Department of Sociology and Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: logvinenko.vlad@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0008-8513-1144>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.14

Тетяна Лушагіна
Євгенія Богуславська

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН

У тезах розглядаються основні тенденції та перспективи розвитку інформаційних війн у сучасному глобалізованому світі. Особлива увага приділяється еволюції методів інформаційного впливу, ролі цифрових технологій, соціальних мереж і штучного інтелекту у формуванні нових форматів інформаційних протистоянь. Аналізуються загрози, пов'язані з кіберпропагандою, маніпуляцією громадською думкою та дезінформацією, а також визначаються можливі напрями протидії. Зроблено акцент на необхідності міждисциплінарного підходу до дослідження інформаційної безпеки та вироблення ефективних стратегій реагування в умовах інформаційного тиску.

Ключові слова: інформаційна війна, кібербезпека, дезінформація, пропаганда, інформаційний простір, соціальні мережі, штучний інтелект, гібридні загрози, маніпуляція свідомістю, інформаційна безпека.

У сучасну епоху стрімкого розвитку цифрових технологій інформаційна сфера стала ключовим елементом не лише у формуванні суспільної думки, а й у забезпеченні національної безпеки держав. Інформаційні війни, як комплекс дій, спрямованих на вплив на свідомість, поведінку та стратегічні рішення противника, на сьогодні перетворилися на невід'ємну складову гібридних конфліктів. Їх ефективність значною мірою перевершує традиційні форми збройної боротьби завдяки глобальному охопленню, анонімності джерел та швидкості поширення.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтенсивності та складності інформаційних атак, використанням штучного інтелекту та алгоритмів для масового маніпулювання, а також недостатністю ефективних механізмів протидії на державному і міжнародному рівнях. Урахування перспектив розвитку інформаційних війн є надзвичайно важливим для формування адекватної стратегії національної та кібербезпеки, підвищення рівня інформаційної стійкості суспільства і захисту демократії в умовах цифрової трансформації.

Поняття «інформаційна війна» набуло широкого вжитку серед американських військових експертів після завершення операції «Буря в пустелі», в якій було продемонстровано високу результативність застосування інформаційної зброї. У 1992 році Міністерство оборони США оприлюднило директиву «Інформаційна війна» (TS 3600.1), яка визначила основні напрями підготовки до ведення подібних конфліктів. На основі вивчення підходів до інформаційної війни в межах різних видів збройних сил, Об'єднаний комітет начальників штабів США розробив стратегічний документ «Загальні погляди на період до 2010 року» (Joint Vision 2010), в якому була представлена цілісна концепція інформаційної війни. У її межах фахівці США виділили низку ключових компонентів: розвідка, поширення дезінформації, психологічний вплив, фізичне знищення інформаційних ресурсів противника (зокрема із застосуванням електромагнітного впливу), атаки на його інформаційну інфраструктуру, зокрема й шляхом впровадження комп'ютерних вірусів, кіберзломів тощо [3, с. 189].

І. Жаровська та Н. Ортинська зазначають, що «інформаційні війни – це особливий виклик для сучасної системи цінностей. Маніпулювання інформацією через психологічний вплив на опонента історично давно виступав засобом ведення війни. Особливістю інформаційної війни є не тільки те, що вплив здійснюється з використанням новітніх засобів, а й те, що це невідконтрольний ресурс, який дуже слабо піддається правовій регламентації, тому активно застосовує неправдиву, перекручену інформацію як засіб маніпуляції свідомістю» [4, с. 60].

З поширенням інформаційних технологій всесвітня інформаційна мережа перетворилася на форму інформаційної війни. Ми перебуваємо на поворотному етапі історії, коли новітні технології можуть мати позитивний, конструктивний вплив або негативний, руйнівний вплив. «Індустріальна епоха» висунула конфлікт між державами на перший план, за цим послідувала ідеологічна та політична система в XX столітті. Компоненти переможної композиції почали виводитися з комплексу економічних, моральних, політичних і технологічних

компонентів. Поява мікроелектроніки, котра відкрила можливості для масової комунікації, в поєднанні з інформаційними технологіями породили мережеві інформаційні структури, а разом з ними і концепцію інформаційно-мережових війн [2, с. 244]. Особливістю є те, що вплив здійснюється сучасними методами, які є нерегульованими, а також за допомогою слабкої в регуляції інформаційної системи, яка використовує неправдиву, спотворену інформацію для впливу на свідомість. Ефективним методом політико-правової боротьби був і залишається маніпулятивний вплив на свідомість людей як форма впливу на їхню поведінку.

Сучасні технології, такі як Інтернет, соціальні мережі, штучний інтелект та кібернетика, мають значний вплив на інформаційну війну. Ці технології дозволяють поширювати інформацію на широку аудиторію, маніпулювати громадською думкою та координувати дезінформаційні кампанії.

Розвиток сучасних технологій призвів до зростання потенційних ризиків і викликів, пов'язаних з інформаційною війною. Зокрема, різні види зброї, такі як боти соціальних мереж і цільова реклама, використовуються для впливу на думку ворожого населення під час інформаційної війни. Вплив цих технологій величезний, оскільки вони можуть впливати на медіа та формувати громадську думку, яка часто є основною мішенню в інформаційних війнах. Властивості інформації та інформаційних технологій змінили характер і методи ведення сучасних інформаційних війн, зробивши їх більш прихованими і важко виявленими. Це створює значну проблему для урядів і організацій, яким доручено протидіяти цим загрозам, оскільки вони повинні мати можливість ідентифікувати та пом'якшувати наслідки цих технологій у швидко мінливому ландшафті.

Швидкий розвиток інформаційних технологій кардинально змінив доступність і методи ведення інформаційної війни. З одного боку, ІТ зробили інформацію більш доступною та зручною, дозволяючи людям взаємодіяти та обмінюватися ідеями на величезних відстанях. З іншого боку, все більш потужним інструментом формування громадської думки стає формування суспільної свідомості за допомогою методів психологічного впливу суб'єктів інформаційної війни. Однією з найбільш значущих перспектив розвитку інформаційних війн є зростання значення інформаційних технологій. З розвитком Інтернету та платформ соціальних медіа інформаційні війни стали доступнішими та потужнішими, ніж будь-коли раніше. Ще одна перспектива розвитку інформаційних воєн – все більше використання технологій штучного інтелекту (AI) і машинного навчання (ML). Ці технології можна використовувати для створення високоперсоналізованих і цілеспрямованих кампаній дезінформації, які важко виявити та протидіяти. Оскільки технології штучного інтелекту та машинного навчання продовжують розвиватися, потенціал для того, щоб інформаційні війни ставали ще більш витонченими та ефективними, ймовірно, зростатиме.

У сучасні часи інформаційна війна стала переважно війною сприйняття та впливу, а не фізичного знищення. Дипломатичні зусилля стають все більш важливими для перемоги над ворогом в інформаційній війні. Важливо також зазначити, що використання технологій і платформ соціальних медіа в пропагандистських цілях і надалі залишатиметься основною тенденцією інформаційної війни. Очікується, що хакерські атаки та кібератаки, що фінансуються урядом, також зростатимуть, оскільки країни прагнуть отримати стратегічну перевагу над своїми конкурентами. По мірі того, як ми рухаємося вперед, важливо залишатися пильним і знати про ці нові тенденції, щоб ефективно боротися із загрозами, які створює інформаційна війна [5].

Таким чином, інформаційні війни стають невід'ємною частиною сучасних конфліктів, і їх роль продовжує зростати – як у геополітичному, так і в соціальному контексті. Технологічний прогрес та розвиток штучного інтелекту відкривають нові інструменти для маніпуляції свідомістю мас, що ускладнює виявлення фейків та дезінформації. Сучасні інформаційні війни удосконалюються і наповнюються все новою інформаційною зброєю. Як зазначають деякі дослідники, інформаційна зброя – це новий еволюційний крок на шляху розвитку новітніх зразків зброї. Така зброя має специфічні та характерні тільки їй ознаки. Недооцінка можливостей інформаційної зброї у сучасній інформаційній війні може стати фатальною під час подальшого загострення воєнно-політичної обстановки [1, с. 56-57].

Кіберпростір стає основним полем битви, де атаки можуть впливати не лише на інформаційне середовище, а й на інфраструктуру, економіку та національну безпеку. Захист від інформаційних загроз потребує системного підходу — від законодавчого регулювання до підвищення медіаграмотності населення. У майбутньому основною перевагою у війнах буде не сила, а здатність керувати інформаційними потоками та впливати на громадську думку у глобальному масштабі.

References

1. Khoroshko, V., Khokhlachova, Yu., Pirtskhalava, T., & Ivanchenko, I. (2022). Informatsiina zbroia yak instrument informatsiinoi viiny [Information weapons as a tool of information warfare]. *Zakhyst informatsii*, 24(2), (pp. 50–58) [in Ukrainian].

2. Shumka, A. V., & Chernyk, P. P. (2013). Informatsiino-merezheva viina – nova forma mizhderzhavnoho protyborstva pochatku KhKhI st. [Information-network war – a new form of interstate confrontation of the early 21st century]. *Viiskovo-naukovy visnyk*, (19), (pp. 243–255) [in Ukrainian].
3. Trebin, M. P. (2013). Fenomen informatsiinoi viiny u sviti, shcho hlobalizuietsia [The phenomenon of information warfare in a globalizing world]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. Seriya: *Filosofii, filosofii prava, politolohiia, sotsiolohiia*, (2), (pp. 188–198) [in Ukrainian]. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2013_2_24.
4. Zharovska, I., & Ortynska, N. (2020). Informatsiina viina yak suchasne hlobalizatsiine yavyshe [Information warfare as a modern globalization phenomenon]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. Seriya: *«Iurydychni nauky»*, 7(2), (pp. 56–61) [in Ukrainian].
5. Zimenko, O. Ye. (n.d.). Informatsiinyi vplyv: poniattia ta evoliutsiia v suchasni naukovi dumtsi [Information influence: concept and evolution in modern scientific thought]. [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.060.02>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.14

Tetiana Lushahina
Yevhenia Bohuslavska

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF INFORMATION WARFARE

The theses consider the main trends and prospects for the development of information warfare in the modern globalized world. Particular attention is paid to the evolution of methods of information influence, the role of digital technologies, social networks and artificial intelligence in the formation of new formats of information confrontations. The threats associated with cyber propaganda, manipulation of public opinion and disinformation are analyzed, and possible directions of counteraction are determined. The emphasis is placed on the need for an interdisciplinary approach to the study of information security and the development of effective response strategies in conditions of information pressure.

Keywords: information warfare, cybersecurity, disinformation, propaganda, information space, social networks, artificial intelligence, hybrid threats, manipulation of consciousness, information security.

Відомості про автора / Information about the Author

Тетяна Лушагіна, канд. політ. наук, доцент кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: t.lushagina@gail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8599-2923>.

Tetiana Lushahina, PhD in Political Science, Associate Professor of the Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: t.lushagina@gail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8599-2923>.

Євгенія Богуславська, студентка 431 групи спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: evgeniaboguslavskaa8@gmail.com.

Yevhenia Bohuslavska, a student of Group 431, specialty 052 Political Science, Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: evgeniaboguslavskaa8@gmail.com.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.15

Тетяна Лушагіна
Ксенія Давиденко

МІЛІТАРНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОЇ ПІДТРИМКИ

У тезах здійснено комплексний аналіз трансформації міжнародного іміджу України у контексті повномасштабної війни з Російською Федерацією. Особлива увага приділена становленню мілітарного іміджу як ефективного інструменту зовнішньої політики та чинника мобілізації міжнародної підтримки. Наголошується, що після 24 лютого 2022 року Україна переосмислила свою міжнародну репрезентацію, сформувавши образ сильної, згуртованої нації, що захищає не лише власну незалежність, а й загальноєвропейські цінності свободи та демократії.

Окремо розглядається роль громадянського суспільства, цифрової інфраструктури, культурної дипломатії, а також лідерського потенціалу президента Володимира Зеленського як ключових елементів у конструюванні позитивного мілітарного іміджу. Акцентується увага на впливі нової ідентичності країни на рівень довіри та готовності міжнародних партнерів надавати Україні політичну, економічну та військову допомогу. Підкреслюється, що мілітарний імідж у цьому контексті виступає не лише інструментом захисту, а й платформою зовнішньополітичної суб'єктності України в умовах глобальної кризи.

Ключові слова: міжнародна підтримка, імідж держави, мілітарний імідж, зовнішня політика, Україна, повномасштабне вторгнення, міжнародні партнери.

В умовах подій, що взяли початок від 24 лютого 2022 року, а саме повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, імідж України зазнав значної трансформації як всередині так і ззовні. Залучення міжнародної підтримки та прозорість стали основною метою нового іміджу країни. Враховуючи інформаційний аспект війни, перед Україною постало завдання не тільки покращити свій імідж, а й захищатись від агресивної пропаганди і дезінформації націленої на знищення позитивного іміджу України. Новизною цього процесу перетворення є розуміння того, що імідж сучасної України формується не лише на основі політичних заяв, а й через дії громадянського суспільства, героїзм Збройних сил, підтримку волонтерів та ініціативи культурної дипломатії. Оскільки поняття «мілітарного» або військового іміджу для України є відносно новим, слід детальніше розглянути його ефективність та довгостроковість.

Першочергово слід коротко розглянути імідж України до початку повномасштабного вторгнення, задля порівняння ефективності мілітарного іміджу. Упродовж років, що передували 2022 року, формування міжнародного іміджу України відбувалося як у спосіб стихійного реагування на зовнішні події, так і шляхом окремих цілеспрямованих інформаційних кампаній. Проте, домінантним залишалося сприйняття України крізь призму негативних стереотипів, сформованих попередніми політичними кризами та економічною нестабільністю. У медійному та дипломатичному просторі частіше за все фіксувались асоціації з поняттями на кшталт: політична нестабільність, корупція, слабка правова система, низький рівень життя, «заморожений конфлікт» на Донбасі, дешева робоча сила, складні умови для ведення бізнесу і т. д. Загалом через ці асоціації Україна поставала як країна з обмеженим потенціалом для розвитку і не мала особливої привабливості для інвесторів. Тобто, ми можемо говорити про доволі низьку ефективність іміджу, що створювало перепони у зближенні з міжнародними партнерами [1].

Зважаючи на те, що імідж України потребував нової стратегії, саме повномасштабне вторгнення стало каталізатором трансформації зовнішньополітичного іміджу. Сама трансформація теж не сталась через специфічну зовнішню стратегію, а скоріше була наслідком реакції на внутрішню кризу, що постала перед країною. Одночасно Україна зіткнулась з політичною, воєнною та гуманітарною кризами, які незважаючи на їх

трагічність, показали певні зрушення у міжнародному сприйнятті України, що в останні роки стало ефективним інструментом забезпечення міжнародної підтримки. В цей період можна виділити нові риси, котрі стали притаманними іміджу України, а саме:

- Національна єдність та високий рівень громадської самоорганізації, що проявились внаслідок вищезгаданої кризової ситуації, в котрій опинилась держава. Високий рівень консолідації проявився у самостійному взятті на себе відповідальності за вирішення гуманітарних, логістичних, безпекових та волонтерських завдань, створення численні ініціатив, фондів, волонтерських хабів та інформаційних платформ.

- Саморепрезентація національної ідентичності. Україна вперше за довгий період змогла артикулювати для світу власну національну ідею, побудовану на цінностях свободи, гідності, опору та незалежності. У результаті відбулася своєрідна «брендингізація» української ідентичності за допомогою асоціацій із силою духу, незламністю та боротьбою за загальнолюдські цінності.

- Інноваційність державного управління та цифрова трансформація, що стали відповіддю на постійну небезпеку ракетних обстрілів і проблематичність отримання інформації та адміністративних послуг громадянами. Якщо до повномасштабного вторгнення громадяни вже мали можливість отримання деяких послуг в режимі онлайн, то з вторгненням це постало важливою проблемою, враховуючи втрату громадянами фізичних документів, внутрішньо переміщених осіб, що не мають можливості отримати послуги за місцем реєстрації і т.д. Наразі цифровізація адміністративних послуг і документації стали швидко розвивається, що можна стверджувати, що Україна є однією із лідерів цьому напрямі серед європейських партнерів [1].

Із перших днів повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році міжнародна підтримка України набула безпрецедентного масштабу. Стрімке формування мілітарного іміджу держави, як символу спротиву, мужності та незламності стало потужним фактором, який мобілізував світову спільноту до активних дій. Тисячі акцій солідарності, хвиля гуманітарної та військової допомоги, безперервна дипломатична взаємодія з лідерами провідних країн світу – все це стало можливо і завдяки сильному візуальному та емоційному образу України як нації-воїни, що самовіддано утримує не лише свої кордони, а й бореться за загальноєвропейські цінності. Така трансформація іміджу суттєво посилила позиції держави на міжнародній арені та створила унікальний комунікаційний ресурс, який може і повинен бути стратегічно використаний у подальшій зовнішньополітичній діяльності [2].

Важливою складовою формування позитивного та стійкого мілітарного іміджу України виступає національна ідентичність, яка охоплює мову, культуру, традиції та, передусім, людей. Український прапор став міжнародним символом боротьби за свободу — його розгортали на сотнях мітингів на підтримку України в різних країнах світу. Культура стала доволі важливим чинником в просуванні України на перші шпальти закордоном. Від визнання українського борщу ЮНЕСКО, до перемоги на пісенному конкурсі Євробачення з піснею «Стефанія», яка об'єднала традиційні й сучасні образи нації в умовах війни. До створення нового, мілітарного образу, образу країни що бореться, сподівається та намагається продовжувати жити попри війну, були залучені всі громадяни, в тому числі ті, хто були вимушені виїхати закордон через війну [2].

В умовах цифровізації, слід зазначити, що інтернет ресурси стали одним із головних інструментів формування політичного іміджу України. Українська влада активно почала використовувати цифрові інструменти не лише для внутрішньої комунікації, а й для формування позитивного міжнародного іміджу держави. Прикладом такої ініціативи стала платформа UNITED24, котра стартувала навесні 2022 року за сприяння самого президента країни. Її головним завданням стало централізоване збирання коштів на підтримку України через офіційні рахунки Національного банку України, з подальшим розподілом ресурсів за визначеними напрямками: оборона, медична допомога, відбудова країни. З часом спектр напрямів було розширено до п'яти – додано освіту, науку та гуманітарне розмінування. Цифрова платформа виконувала також інформаційно-комунікаційну функцію, доносячи світовій спільноті правдиву картину подій в Україні, спростовуючи фейки та сприяючи активному залученню міжнародної підтримки. Цього ж року була представлена і поширена глобальна національна кампанія під брендом Brave.ua, що базувалася на наративі сміливості, з головним слоганом «Be Brave Like Ukraine». Основною місією проекту стало закріплення на світовій арені асоціації України зі сміливістю, з метою формування нового бренду держави як країни рішучих, стійких і здатних до трансформації громадян. Проект мав на меті не лише донести це повідомлення до міжнародної аудиторії, а й зміцнити внутрішню віру українського суспільства в себе. Завдяки масштабній рекламній кампанії в різних країнах світу бренд «сміливості» презентував

Україну як простір, де народжуються сміливі ідеї, функціонують підприємства, що не бояться перешкод, і живуть громадяни, готові до боротьби за свободу та майбутнє [2].

Незважаючи на переважну підтримку України в світі серед пересічних громадян, постає питання про те, як мілітарний імідж України сприяє залученню політичної та військової підтримки з боку міжнародних партнерів. Для країни у воєнному стані, міжнародна політична та військова підтримка мають вирішальне значення для самої спроможності країни продовжувати збройне протистояння ворогу. Залучення країн-партнерів, міжнародних організацій та світової спільноти на сторону України є надзвичайно важливою для формування зовнішньополітичного курсу та забезпечення всебічної допомоги нашій державі в період активної фази збройного конфлікту. Саме від масштабів і стабільності цієї підтримки значною мірою залежить не лише перебіг війни, а й подальше місце України в системі міжнародних відносин після завершення воєнних дій [3].

Наразі основними партнерами України є США, Великобританія, країни Євросоюзу, Туреччина та Польща, які надають всебічну підтримку в цей складний період. Польща, зокрема, однією з перших відгукнулася на потреби України, дві сотні радянських танків та частину танків західного виробництва, а також розмістила понад півтора мільйона українських біженців, спростивши адміністративні процедури для їхнього комфортного перебування. Великобританія, у свою чергу, сприяла постачанню важливої військової техніки і навчання українських військових через британських інструкторів, що допомагають у проведенні бойових операцій. Суттєву підтримку у зміцненні обороноздатності України надали Сполучені Штати, передавши сучасне високотехнологічне озброєння. Серед найбільш значущих поставок варто відзначити реактивні системи залпового вогню HIMARS, які суттєво підвищили ефективність артилерії, бойові машини піхоти M2 Bradley, що забезпечують мобільність і захист особового складу, танки Abrams, а також системи протиповітряної оборони Patriot, здатні ефективно протистояти ракетним атакам. Таке озброєння не лише зміцнило позиції українських військових на полі бою, а й стало символом стратегічного партнерства з США та високого рівня довіри між країнами [3].

Слід зазначити, що велика частина зусиль в досягненні таких міцних партнерських відносин з міжнародною спільнотою припадає на плечі головного представника України на світовій арені – Президента України. Його особистий імідж, а також його здатність ефективно комунікувати з міжнародною спільнотою, значною мірою визначаючи успіхи України у забезпеченні міжнародної підтримки. На міжнародній арені В. Зеленський постає як лідер, який веде країну через важкий період війни, і завдяки цьому його образ отримує схвалення серед світових лідерів. Важливо, що імідж В. Зеленського як лідера, який зумів об'єднати країну, та його здатність захищати національні інтереси, грає ключову роль у формуванні мілітарного іміджу України. Це впливає на формування позицій міжнародних партнерів і мобілізує їх для підтримки нашої країни, як у політичній, так і у військовій площині [3].

Оскільки в Україні продовжує тривати війна, то одним із ключових дипломатичних завдань залишається отримання міжнародної підтримки та репутації нашої країни. Першочерговою складовою зовнішньої іміджевої політики має стати демонстрація відданості демократичним цінностям, свободі, прозорості та правовій державності, що в подальшому стане основою для іміджу України як держави, що прагне до сталого миру, справедливості та європейських стандартів розвитку. Як продовження цієї складової, слід згадати про підвищення загальної політичної культури серед населення шляхом проведення форумів, конференцій та інших публічних заходів на міжнародному рівні, які сприятимуть активному діалогу з власне міжнародною спільнотою та формуванню стійкого позитивного іміджу України. Повертаючись до інформаційних інструментів, важливим елементом має стати постійна присутність України в інформаційному полі глобального рівня, зокрема через професійну комунікацію в медіа та соціальних мережах. Загалом все зводиться до утворення і утримання міцних стосунків з державами-союзниками, що продовжать підтримувати Україну в довгостроковій перспективі навіть у період відновлення. Україна має зберігати та продовжувати завойовувати довіру міжнародних партнерів через прозорість, інституційну стабільність та ефективну внутрішню політику. Формування іміджу як надійного союзника, передбачуваного партнера та модерної демократичної держави має бути сталою ціллю на найближчі десятиліття [3].

Мілітарний імідж України сьогодні це вже не просто про образ країни, що бореться. Це уособлення глобальної боротьби за свободу, права людини та цінності цивілізованого світу. Такий імідж має стратегічне значення для зовнішньої політики України, адже дозволяє утримувати стабільну увагу світової спільноти та гарантувати подальшу допомогу на шляху до перемоги та повоєнного відновлення. Завдяки набутому образу надійного та принципового партнера, Україна отримала нові можливості для посилення співпраці з міжнародними

інституціями, укладання вигідних угод та участі в глобальних ініціативах. У довгостроковій перспективі ключовим завданням для України стане збереження здобутої міжнародної довіри та підтримки навіть після завершення воєнних дій. Мілітарний імідж не є і не може бути застосований в довгостроковій стратегії пост-воєнного періоду країни. Постає завдання поступової адаптації мілітарного іміджу до мирного контексту з акцентом на відбудову країни, економічний розвиток і послідовну реалізацію євроінтеграційного курсу. Втім, мілітарний імідж заклав доволі стабільну основу для подальшого розвитку іміджевої стратегії, як у контексті міжнародної комунікації, так і у формуванні цілісного бренду держави, що в подальшому сприятиме побудові самостійного іміджу України у світі.

References

1. Rudnieva, A. O., & Malovana, Y. H. (2022). Transformatsiia imidzhu Ukrainy v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv na tli viiskovoho konfliktu z Rosiiskoiu Federatsiieiu [The transformation of Ukraine's image in the context of European integration processes amid the military conflict with the Russian Federation]. *Politykus – Scientific Journal «Politykus», Special Issue*, (pp. 100–105) [in Ukrainian]. Retrieved from: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/16516/1/Rudnieva%20Anna%20Olehivna.pdf>.
2. Soloviova, Y. Ye., & Hrushchenko, A. V. (2023). Promotsiia imidzhu Ukrainy periodu povnomasshtabnoho vtorhennia: aspekty ta media-instrumentarii [Promotion of Ukraine's image during the full-scale invasion: aspects and media tools]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka – Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Journalism*, 34(73), No. 4, (pp. 325–329) [in Ukrainian]. Retrieved from: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/4_2023/55.pdf.
3. Tsurkanova, I. (2023). Imidzh Ukrainy v umovakh viiny ta mizhnarodna politychna pidtrymka [Ukraine's image in wartime and international political support]. *Hrani – Grani*, 26(3), (pp. 87–92) [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1888/1855>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.15

Tetiana Lushahina
Kseniia Davydenko

THE MILITARY IMAGE OF UKRAINE AS A TOOL OF INTERNATIONAL SUPPORT

The theses present a comprehensive analysis of the transformation of Ukraine's international image in the context of the full-scale war with the Russian Federation. Special attention is paid to the development of the military image as an effective tool of foreign policy and a factor in mobilizing international support. It is emphasized that after February 24, 2022, Ukraine redefined its international representation, forming the image of a strong, united nation defending not only its own independence but also shared European values of freedom and democracy.

The role of civil society, digital infrastructure, cultural diplomacy, and the leadership potential of President Volodymyr Zelenskyi are considered as key components in shaping a positive military image. The impact of the country's renewed identity on the level of trust and the willingness of international partners to provide Ukraine with political, economic, and military assistance is highlighted. It is underlined that the military image in this context serves not only as a means of defense but also as a platform for Ukraine's foreign policy subjectivity amid a global crisis.

Keywords: international support, state image, military image, foreign policy, Ukraine, war, cultural diplomacy, leadership, identity, international partners.

Відомості про автора / Information about the Author

Тетяна Лушагіна, канд. політ. наук, доцент кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: t.lushagina@gail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8599-2923>.

Tetiana Lushahina, PhD in Political Science, Associate Professor of the Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: t.lushagina@gail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8599-2923>.

Ксенія Давиденко, студентка 431 групи спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: ksumaritime@gmail.com.

Kseniia Davydenko, a student of Group 431, specialty 052 Political Science, Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: ksumaritime@gmail.com.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.16

Тетяна Лушагіна
Ольга Діська

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ І ЕВОЛЮЦІЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЛІТИЦІ

У тезах розглядається історичний розвиток маніпулятивних технологій у політичній сфері – від риторичних прийомів античності до сучасних цифрових стратегій впливу на масову свідомість. Аналізуються ключові етапи трансформації політичної маніпуляції в контексті змін суспільно-політичних умов, технологічного прогресу та розвитку масових комунікацій. Особлива увага приділяється способам формування громадської думки, використанню медіа, а також ролі соціальних мереж у політичному дискурсі XXI століття. Автори підкреслюють значення критичного мислення та медіаграмотності як інструментів протидії маніпуляціям у демократичному суспільстві.

Ключові слова: політична маніпуляція, інформаційні технології, громадська думка, історичний контекст, медіа, соціальні мережі, політична комунікація.

У сучасному світі, де інформація стала ключовим ресурсом, маніпулятивні технології набувають все більшого значення, особливо в політичній сфері. В умовах демократичних процесів, коли громадяни мають змогу вільно обирати владу, контроль над свідомістю виборців стає одним із головних інструментів політичної боротьби. Відтак дослідження маніпулятивних технологій, їх сутності, механізмів впливу та наслідків використання має важливе теоретичне та практичне значення. Маніпуляція – це форма психологічного впливу, спрямована на зміну сприйняття, установок чи поведінки особи або групи осіб без їх явного усвідомлення. У політичному контексті маніпуляція найчастіше спрямована на формування або зміну політичних уподобань громадян, їх участі в виборчому процесі, або сприйняття певних подій та діячів. Політична маніпуляція відрізняється від відкритої політичної агітації тим, що має прихований характер. Вона часто використовує соціальні стереотипи, емоції, психологічні слабкості та нерациональні механізми прийняття рішень.

У науковій літературі існує кілька підходів щодо визначення «політичного маніпулювання», які прагнуть відобразити специфіку, ключові завдання, механізми та форми впливу на суспільство. Насамперед, політичне маніпулювання розглядається як система засобів ідеологічного та духовно-психологічного впливу на масову свідомість з метою нав'язування певних ідей, цінностей; а також цілеспрямований вплив на громадську думку та політичну поведінку для орієнтування їх у потрібному напрямку. Крім того, воно виступає як частина технології влади, суть якої полягає у програмуванні думок мас, їх настроїв і навіть психічного стану з метою забезпечення такої поведінки, яка потрібна тим, хто має засоби маніпуляції.

В основних рисах, маніпуляція – це прихований вплив, який не повинен бути поміченим. Якщо ж спроба дії стає відомою, маніпуляція зазвичай припиняється. Маніпулятор відправляє адресату «закодований» сигнал, розраховуючи на те, що це попередження викличе у свідомості певні емоційно забарвлені образи, які потрібні маніпулятору. Таким чином, мистецтво маніпуляції полягає в тому, щоб спрямувати процес домислу людини в потрібне русло, і вона не помітить прихованого впливу. Що ж до поняття «політичне маніпулювання», воно має тлумачитися у широкому і вузькому значенні. У широкому значенні політичне маніпулювання є будь-якими діями, ініціатори (суб'єкти) яких зберігаючи секрет, переслідують цілі, що у всіх відносинах розходяться з офіційно проголошуваними. Воно включає, в першу чергу, інституційно-фінансове маніпулювання, яке здійснюється за допомогою різних недемократичних норм і регламентацій, тенденційної «нарізки» виборчих округів, непропорційного розподілу фінансових засобів та ефірного часу тощо та маніпулювання політичною свідомістю [1].

Політика завжди була сферою, де боротьба за владу вимагала не лише сили та ресурсів, але й уміння впливати на свідомість мас. З давніх часів і до сьогодні політичні лідери, партії та держави активно використовують маніпулятивні технології для досягнення своїх цілей. Уже в Давній Греції політики активно використовували

риторику як засіб впливу. Наприклад, софісти навчали, як переконувати людей незалежно від істини. Відомий оратор Демосфен використовував промови як інструмент для впливу на політичні рішення афінян. У Римській республіці також розвивалася політична пропаганда – сенатори створювали образи себе як «захисників республіки» навіть тоді, коли переслідували особисті інтереси. У період Середньовіччя основним інструментом політичної маніпуляції була релігія. Церква володіла монополією на інформацію та формувала світогляд більшості населення. Політичні лідери, зокрема монархи, активно співпрацювали з духовенством для легітимізації своєї влади (наприклад, «божественне право королів»). У період Реформації і Просвітництва з'являються нові канали комунікації – друковані газети, листівки, памфлети. Ці медіа стали інструментом політичної боротьби, як-от у Французькій революції, коли політичні ідеї розповсюджувалися через публікації. Найяскравішими прикладами політичної маніпуляції стали нацистська Німеччина та сталінський СРСР. Йозеф Геббельс, міністр пропаганди Третього Рейху, створив ефективну систему масового впливу через пресу, радіо, кіно і мітинги. У СРСР пропаганда слугувала засобом контролю над населенням, формування «образу ворога» та культу особи. Навіть у демократичних країнах активно використовувалися маніпулятивні технології. Наприклад, у США під час Другої світової війни функціонували пропагандистські агентства. У другій половині XX століття телевізор став головним інструментом впливу. Політичні дебати, як-от між Кеннеді і Ніксоном у 1960 році, стали показовими прикладами того, як візуальний образ може впливати на виборців.

Сучасний етап розвитку маніпулятивних технологій характеризується переходом до цифрової комунікації. Соціальні мережі стали потужним засобом маніпуляції – через алгоритми, фейкові новини, ботоферми та таргетовану рекламу. Відомим прикладом є скандал із компанією Cambridge Analytica, коли дані користувачів Facebook використовувалися для впливу на політичні уподобання виборців у США та Великобританії [2].

Можна стверджувати, що маніпулятивні технології політичного характеру спрацьовують і досягають своєї мети через некритичність мислення громадян, адже значна частина узагальнень, інформації про суспільно-політичне життя, трактування фактів не зазнають перевірки з боку громадськості чи потенційного електорату. ЗМІ і соціальні мережі мають широкий спектр потенційних можливостей впливу на громадську думку. За допомогою засобів масової інформації і сучасних інтернет-ресурсів формуються соціальні цінності, політичні настрої і уподобання, громадська думка як така. Використання мас-медіа для маніпулювання громадською думкою закладено у механізми і прийоми, що використовуються в рамках технологій політичного маніпулювання. У цьому проявляються значні переваги для політичного впливу з боку представників влади безпосередньо на громадськість [3].

Еволюцію маніпулятивних технологій у політиці можна відслідкувати також під час російсько-української війни, яка триває вже більше 10 років. Маніпуляція зі сторони росії відзначена навмисною стратегією маніпулювання суспільним сприйняттям із використанням різних медіа-каналів для поширення пропаганди. Кремль особливо вміло створював образ росії як жертви західної агресії, виправдовуючи таким чином свої дії в очах внутрішньої аудиторії. Цей наратив поширюється через групи соціальних мереж і веб-сайти, які з'явилися саме під час війни, нібито надають «об'єктивну» інформацію, але насправді вони повторюють лінію російського уряду. Російські державні ЗМІ відіграли ключову роль у цьому аспекті, поширюючи неправдиву або оманливу інформацію, покликану отримати підтримку російської політики та посіяти розбрат. Ця пропаганда має на меті не просто представити російську точку зору, а й активно прагне диверсифікувати та поляризувати громадську думку, створюючи складніший інформаційний ландшафт, де правда стає питанням перспективи, а не факту. Така тактика підкреслює еволюцію інформаційної війни як ключову особливість російсько-української війни та його далекосяжні наслідки, які виходять далеко за межі безпосередніх зон конфлікту.

Сучасні технології дозволяють створювати фальшиві відео та аудіозаписи, які майже неможливо відрізнити від реальних. Це відкриває нові можливості для дезінформації і дискредитації політичних опонентів. З появою штучного інтелекту також зростає ризик автоматизованої маніпуляції – від генерації текстів до управління інформаційними кампаніями. Маніпулятивні технології стали частиною глобальних стратегій – держави використовують медіа для втручання у внутрішні справи інших країн. Прикладом є російська пропаганда під час гібридної війни проти України, що поєднує традиційні методи і новітні цифрові платформи.

Механізми впливу: як працює політична маніпуляція

- Створення образу «ворога»: об'єднання електорату через протиставлення «ми» і «вони».
- Фреймінг (рамкування): подача інформації у певному контексті, що формує потрібне ставлення.
- Емоційна експлуатація: апеляція до страху, гніву або патріотизму.
- Інформаційне перенасичення: навмисне створення хаосу, щоб приховати правду.
- Псевдофакти: поширення неправдивих або перекоханих фактів для впливу на думку мас [4].

Таким чином, маніпулятивні технології в політиці мають глибоке історичне коріння. Ще в античності ритори, філософи та правителі використовували різні форми впливу на масову свідомість. Зокрема, в епоху Давньої

Греції та Риму велике значення надавалось мистецтву переконання – риториці, яка по суті була інструментом впливу на виборців чи громадян. У середньовіччі цю роль перебрали на себе церковні інститути, які формували світогляд через проповіді та символіку. Інформаційна революція, започаткована книгодрукуванням у XV столітті, стала переломним моментом. Влада отримала інструмент масового впливу на населення. У XIX–XX століттях, зі стрімким розвитком газет, радіо, телебачення, маніпулятивні технології стали частиною політичного інструментарію. Особливо виразно це проявилось в тоталітарних режимах (фашистська Італія, нацистська Німеччина, СРСР), де пропаганда стала системним і домінантним інструментом політичного управління. У демократичних країнах маніпулятивні технології також активно використовувались, але в більш завуальованій, легітимізованій формі. Виборчі кампанії почали орієнтуватися на створення певного іміджу кандидата, використання соціології, психології, реклами. Виборці стали об'єктом тонко спрямованих комунікаційних стратегій, що апелювали не стільки до раціонального мислення, скільки до емоцій, страхів, бажань.

Отже, історія маніпуляцій у політиці демонструє, що жоден політичний устрій чи технологічний прорив не гарантує відсутності впливу на масову свідомість. Еволюція маніпулятивних технологій – це постійне пристосування політичної комунікації до нових умов. Завдання суспільства – навчитися критично сприймати інформацію, усвідомлювати власну роль у політичному процесі й протидіяти маніпуляціям шляхом просвіти, прозорості та етичної відповідальності політиків.

References

1. Boiko, O. D. (2010). Politychne manipuliuvannia [Political manipulation] Kyiv. [in Ukrainian].
2. Istoriiia politychnoho manipuliuvannia: yak tse robyly kolys i shcho vykorystovuiut zaraz [The history of political manipulation: how it was done before and what is used now] Retrieved from: <https://ukr.radio/news.html?newsID=89664>. [in Ukrainian].
3. Lysenko, Yu. V., & Maneliuk, Yu. M. (2022). Tekhnolohii politychnoho manipuliuvannia ta yikh vplyv na hromadsku dumku v suchasnykh politychnykh protsesakh [Technologies of political manipulation and their impact on public opinion in modern political processes]. Politykus, 5, (pp. 42–47) [in Ukrainian].
4. Smolianiuk, V. F., et al. (2021). Politychni tekhnolohii v suchasnykh vladnykh protsesakh: navchalnyi posibnyk [Political technologies in modern power processes: a textbook] Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
5. Dudko, I.D. (2014) Ukrainske suspilstvo na shliakhu do politychnoi natsii: istoriia i suchasnist: kolektyvna monohrafiia [Ukrainian society on the way to a political nation: history and modernity: collective monograph] Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.16

Tetiana Lushahina
Olha Diska

HISTORICAL CONTEXT AND EVOLUTION OF MANIPULATIVE TECHNOLOGIES IN POLITICS

The theses examine the historical development of manipulative technologies in the political sphere — from the rhetorical techniques of antiquity to modern digital strategies of influence on mass consciousness. The key stages of the transformation of political manipulation are analyzed in the context of changing socio-political conditions, technological progress and the development of mass communications. Particular attention is paid to the methods of forming public opinion, the use of media, as well as the role of social networks in the political discourse of the 21st century. The authors emphasize the importance of critical thinking and media literacy as tools for countering manipulation in a democratic society.

Keywords: political manipulation, information technologies, public opinion, historical context, media, social networks, political communication.

Відомості про автора / Information about the Author

Тетяна Лушагіна, канд. політ. наук, доцент кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: t.lushagina@gail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8599-2923>.

Tetiana Lushahina, PhD in Political Science, Associate Professor at the Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: t.lushagina@gail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8599-2923>.

Ольга Діська, студентка 431 групи спеціальності 052 Політологія Навчально-наукового інституту післядипломної освіти Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Olha Diska, a student of group 431z, specialty 052 Political Science, Educational and Scientific Institute of Postgraduate Education, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.17

Тетяна Лушагіна,
Владислав Кобюк

КІНЕМАТОГРАФ ЯК КАНАЛ ПОЛІТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ І МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У тезах здійснено комплексний аналіз ролі кінематографу як потужного каналу політичної пропаганди та масової комунікації в контексті російсько-української війни. Особлива увага приділена використанню українського кінематографу для формування національної ідентичності, протидії ворожій дезінформації та мобілізації міжнародної підтримки після повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року. Наголошується, що кінематограф став не лише інструментом консолідації українського суспільства, а й платформою для репрезентації України як країни, що захищає свободу, гідність і загальнолюдські цінності. Окремо розглядається вплив документальних і художніх фільмів, таких як «20 днів у Маріуполі» та «Кіборги», на формування позитивного міжнародного іміджу України. Акцентується увага на ролі цифрових платформ, таких як Takflix і Netflix, у поширенні українського контенту, що сприяє руйнуванню російських пропагандистських наративів і залученню глобальної аудиторії. Підкреслюється значення кінематографу як елементу культурної дипломатії, що посилює зовнішньополітичну суб'єктність України та зміцнює довіру міжнародних партнерів. У дослідженні також аналізуються виклики, пов'язані з обмеженим фінансуванням і конкуренцією з російським контентом, та перспективи розвитку українського кіно як стратегічного інструменту інформаційної війни та формування іміджу держави.

Ключові слова: кінематограф, політична пропаганда, масова комунікація, національна ідентичність, інформаційна війна, культурна дипломатія, міжнародна підтримка, Україна.

Кінематограф стає одним із найвпливовіших інструментів масової комунікації, що має унікальну здатність формувати суспільну думку, впливати на політичні настрої та конструювати образи держав і націй. Завдяки поєднанню візуальних образів, звукового супроводу, драматичних сюжетів, кіно стало потужним каналом політичної пропаганди, який використовується для просування ідеологій, маніпуляції масовою свідомістю. У сучасному світі, де інформаційні війни та гібридні конфлікти стали частиною глобальної політики, кінематограф відіграє ключову роль у формуванні сприйняття політичних подій як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях.

Кінематограф із моменту свого виникнення наприкінці XIX століття став інструментом політичного впливу. У XX столітті, особливо в умовах тоталітарних режимів, кіно використовувалося для просування державних ідеологій і формування лояльності населення. Адже, важливим чинником впливу кінематографу на політичну свідомість є психологічна особливість сприйняття – зразок поведінки справляє значно сильніший вплив на людину, ніж просто оповідь. Інакше кажучи, кіно не стільки «розповідає», скільки «показує». На відміну від телебачення, кінематограф дозволяє глядачеві не просто спостерігати за подіями збоку, а зануритися в них, ототожнюючи себе з головним героєм. Саме на нього проєктуються політичні й особистісні риси, які викликають у глядача співчуття чи відторгнення, формуючи емоційний зв'язок. Це призводить до ефекту співпереживання: людина починає сприймати події з екрану очима персонажа, несвідомо засвоюючи його цінності, погляди та моделі поведінки [1, с. 142].

У контексті гібридної війни кінематограф став одним із ключових інструментів інформаційного впливу. Масштабність впливу кінематографа на формування суспільної думки пояснюється ще й тим, що серед глядачів трапляються люди, які не цікавляться політикою, тому кіно для них є не лише джерелом інформації, але й фактором впливу на формування певних поведінкових моделей. Тут маємо враховувати емоційну складову художнього фільму, коли глядач сприймає «картинку» з екрана не як вигаданий, а реальний сюжет, що відкриває широкі можливості для різного роду маніпуляцій [2, с. 39]. Так, російська пропаганда активно використовує кіно для створення спотвореного образу України, просуваючи наративи про «фашизм», «громадянську війну» чи

«слабкість української державності». Кінематограф у цьому контексті стає полем ідеологічної боротьби, де кожен кадр має політичне значення. Українські фільми не лише документують війну, а й створюють наративи, що мобілізують міжнародну підтримку, формують солідарність і протистоять ворожій пропаганді. Водночас росія використовує кінематограф для розпалювання міжнаціональної ворожнечі, що підкреслює необхідність розвитку українського кіно.

Основними пропагандистськими наративами російського кіно є :

– «*велич держави*» – це концепція, згідно з якою росія представляється як така, що впродовж усього свого історичного шляху постає як потужна держава, насамперед у військовому, а також в економічному аспектах. У цьому випадку достовірність інформації не є пріоритетом: широко застосовуються очевидні фальсифікації, псевдоісторичні наративи та конспірологічні теорії;

– «*образ ворога*» – це стійкий елемент, притаманний авторитарним режимам, що базується на потребі у зовнішньому чи внутрішньому противникові, який нібито становить загрозу як для держави загалом, так і для кожного її громадянина. Такий ворог, як правило, зображується як «чужий» – представник іншого народу, віросповідання чи раси – і наділяється вкрай негативними рисами: жорстокістю, підступністю, схильністю до жажливих злочинів. При цьому він постає приреченим на поразку, що підсилює чорно-білу логіку протиставлення «добра» та «поганого» [3].

Натомість український кінематограф протистоїть цим наративам, використовуючи як художні, так і документальні формати для висвітлення правди про війну. Документальні проєкти, такі як «20 днів у Маріуполі» (2023) Мстислава Чернова, отримали міжнародне визнання, зокрема премію Оскар, і стали потужним інструментом у боротьбі з російською дезінформацією. Цей фільм, знятий у перші тижні повномасштабного вторгнення, показує жажіття російської агресії, руйнуючи пропагандистські міфи про «визволення» Донбасу. Інші документальні стрічки, такі як «Маріуполь. Невтрачена надія» (2022), також сприяють приверненню уваги світової спільноти до злочинів росії.

Кінематограф впливає на масову свідомість завдяки своїй здатності викликати сильні емоції та формувати стійкі асоціації. Використання архетипів (герой, ворог, жертва), символів (прапор, рідна земля) та драматичних сюжетів дозволяє кіно маніпулювати почуттями глядачів, формуючи їхнє ставлення до політичних подій. Наприклад, героїзація українських військових у фільмах, таких як «Кіборги» чи «Черкаси» (2020), сприяє підвищенню патріотичних настроїв і консолідації суспільства. Водночас демонізація ворога, як у російських пропагандистських стрічках, підсилює ворожнечу та виправдовує агресію.

В Україні кінематограф відіграє роль консолідуючого фактора, об'єднуючи суспільство навколо спільної мети – перемоги у війні. Фільми про війну, такі як «Снайпер. Білий ворон» (2022), показують не лише героїзм військових, а й людяність, що резонує з аудиторією та сприяє емпатії.

У цифрову епоху вплив кінематографу на масову свідомість посилюється завдяки вірусному поширенню контенту в соціальних мережах. Короткі уривки з фільмів, трейлери чи документальні кадри можуть швидко охопити мільйони глядачів, формуючи їхнє сприйняття подій. Наприклад, відео з «20 днів у Маріуполі», поширені в соціальних мережах, викликали хвилю солідарності з Україною у всьому світі, що підкреслює значення кінематографу в сучасних інформаційних кампаніях.

Розвиток цифрових платформ, таких як Netflix, YouTube, Amazon Prime та локальні сервіси, радикально змінив кінематограф, перетворивши його на глобальний інструмент політичної комунікації. Фільми та серіали, доступні онлайн, мають ширшу аудиторію, ніж традиційні кінотеатри, що значно підвищує їхній пропагандистський потенціал. В Україні цифрові платформи, такі як Takflix чи Megogo, сприяють популяризації національного кінематографу, надаючи доступ до українських фільмів як усередині країни, так і за кордоном. Наприклад, Takflix активно просуває сучасні українські стрічки, такі як «Мої думки тихі» (2019) чи «Памфір» (2022), що сприяють формуванню позитивного іміджу України.

Цифрові платформи також дозволяють швидко реагувати на актуальні події. Наприклад, документальні фільми про війну в Україні, такі як «Маріуполь. Хроніки пекла» (2022), були оперативно розміщені на YouTube, що забезпечило їхнє широке охоплення. Це підкреслює значення цифрових технологій у сучасному кінематографі як інструменті політичної комунікації та протидії дезінформації.

Кінематограф є важливим елементом культурної дипломатії, що сприяє формуванню позитивного іміджу держави на міжнародній арені. В Україні кіно стало інструментом просування національної культури та цінностей, особливо після 2022 року. Наприклад, міжнародний успіх українських фільмів, таких як «Додому» (2019) Нарімана Алієва, підкреслив унікальність кримськотатарської культури та привернув увагу до проблеми окупації Криму.

Культурна дипломатія через кінематограф також включає організацію міжнародних кінофестивалів, таких як Одеський міжнародний кінофестиваль чи Docudays UA, які представляють українське кіно світовій аудиторії. Ці

події сприяють діалогу між культурами та зміцненню позицій України як демократичної держави, що бореться за свої цінності.

У довгостроковій перспективі кінематограф може стати основою для створення бренду України як країни з багатою культурою, стійким духом і інноваційним потенціалом. Для цього необхідно розвивати міжнародну співпрацю, створювати фільми, що апелюють до універсальних цінностей, і активно просувати їх на глобальному ринку.

Отже, кінематограф є потужним каналом політичної пропаганди та масової комунікації, що формує суспільні настрої, національну ідентичність і міжнародний імідж держав. В умовах російсько-української війни український кінематограф відіграє важливу роль у протидії ворожій пропаганді, консолідації суспільства та залученні міжнародної підтримки. Завдяки документальним і художнім фільмам Україна артикулює свою національну ідею, руйнує російські пропагандистські міфи та представляє себе як націю, що бореться за свободу та гідність.

Подальший розвиток українського кінематографу потребує стратегічного підходу, що включає створення якісного контенту, інтеграцію з цифровими платформами, залучення молоді та міжнародну співпрацю. Кінематограф має стати не лише інструментом боротьби в інформаційній війні, а й платформою для просування позитивного іміджу України у світі. У довгостроковій перспективі українське кіно може закріпити образ України як демократичної, інноваційної та культурно багатої держави, що сприятиме її інтеграції в глобальну спільноту.

References

1. Katsuba, M. (2013). Khudozhnye kino yak zasib formuvannia masovoi politychnoi svidomosti [Feature films as a means of shaping mass political consciousness]. Politychnyi menedzhment, (1–2), (pp. 136–144). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2013_1-2_18 [in Ukrainian].
2. Semenova, O. (2021). Vitcheznianyi kinematohraf yak protyidiia informatsiinii ahresii Rosiiskoi Federatsii (na prykladi istoryko-patriotychnoho kino) [Ukrainian cinema as a response to the information aggression of the Russian Federation (on the example of historical-patriotic films)]. Ukrainstvo, (2)79, (pp. 30–49) [in Ukrainian].
3. Shtan, H. (2024). Propahanda v suchasnomu rosiiskomu kino ta muzytsi: kontseptsii, vyiavy, shliakhy realizatsii [Propaganda in contemporary Russian cinema and music: concepts, manifestations, methods of implementation]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, 81(2). <https://doi.org/10.24919/2308-4863/81-2-4> [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.17

Tetiana Lushahina
Vladyslav Kobiuk

CINEMATOGRAPHY AS A CHANNEL OF POLITICAL PROPAGANDA AND MASS COMMUNICATION

The abstract presents a comprehensive analysis of the role of cinematography as a powerful channel of political propaganda and mass communication in the context of the Russian-Ukrainian war. Special attention is paid to the use of Ukrainian cinema in shaping national identity, countering hostile disinformation, and mobilizing international support following Russia's full-scale invasion on February 24, 2022. It is emphasized that cinematography has become not only a tool for unifying Ukrainian society but also a platform for representing Ukraine as a country defending freedom, dignity, and universal human values.

The study also examines the influence of documentary and feature films, such as «20 Days in Mariupol» and «Cyborgs», on the formation of a positive international image of Ukraine. Emphasis is placed on the role of digital platforms such as Takflix and Netflix in promoting Ukrainian content, which contributes to dismantling Russian propaganda narratives and engaging a global audience. The significance of cinema as an element of cultural diplomacy is underlined, as it strengthens Ukraine's foreign policy agency and builds trust among international partners. The research also analyzes the challenges related to limited funding and competition with Russian content, as well as the prospects for the development of Ukrainian cinema as a strategic tool in the information war and in shaping the state's image.

Keywords: cinematography, political propaganda, mass communication, national identity, information warfare, cultural diplomacy, international support, Ukraine.

Відомості про автора / Information about the Author

Тетяна Лушагіна, к. політ. наук, доцент кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: t.lushagina@gail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8599-2923>.

Tetiana Lushahina, PhD in Political Science, Associate Professor at the Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: t.lushagina@gail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8599-2923>.

Владислав Кобюк, студент 431 групи спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Vladyslav Kobiuk, a student of Group 431, specialty 052 Political Science, Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.18

Тетяна Лушагіна
Богдан Столярчук

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ З ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИМ ЗАГРОЗАМ

Тези присвячено аналізу державної політики України у сфері протидії інформаційно-психологічним загрозам. Розкрито основні проблемні питання щодо забезпечення інформаційної безпеки та підвищення стійкості суспільства до зовнішнього інформаційного впливу. Підкреслено значення міжсекторальної взаємодії, медіаграмотності населення та розвитку національного інформаційного простору. Окреслено перспективи вдосконалення державної політики у цій сфері з урахуванням викликів сучасної повномасштабної війни.

Ключові слова: інформаційна безпека, гібридна війна, стратегічна комунікація, медіаграмотність.

У сучасних умовах гібридної війни, яку Російська Федерація веде проти України, дедалі більшого значення набуває інформаційно-психологічний компонент. Агресор активно використовує засоби інформаційного впливу з метою маніпулювання свідомістю громадян, дестабілізації суспільно-політичної ситуації, підриву довіри до державних інституцій та послаблення національної єдності. Протидія цим загрозам стала одним із головних напрямів державної політики у сфері безпеки.

Інформаційно-психологічні операції є складовою частиною гібридної агресії, яка поєднує військові, економічні, дипломатичні, кібернетичні та медійні інструменти. У межах такого протистояння ворог намагається впливати не лише на збройні сили чи інфраструктуру, а й на морально-психологічний стан суспільства. Маніпуляція інформацією, поширення фейкових новин, дезінформації, пропаганда, створення паніки, підрив віри у перемогу - це лише частина арсеналу, який використовується в межах інформаційної війни. У відповідь на ці виклики Україна поступово вибудовує цілісну систему інформаційної безпеки, в якій задіяні державні, громадські, освітні та медійні інституції [3].

Поширення фейкових новин і дезінформації часто відбувається через соціальні мережі, месенджери та підконтрольні інформаційні ресурси, що дозволяє агресору швидко охоплювати широку аудиторію. Особливо небезпечною є та інформація, яка виглядає правдоподібно та викликає сильні емоції - страх, злість, недовіру. Такий контент легко сприймається, поширюється і здатен викликати паніку, масове обурення або сумніви щодо дій держави. Ворог цілеспрямовано використовує слабкі місця в українському інформаційному полі, наприклад - чутливі теми, як-от мобілізація, втрати на фронті, економічні труднощі чи міжнародна підтримка.

Саме тому боротьба з інформаційно-психологічними операціями вимагає комплексного підходу. Важливо не лише технічно блокувати ворожі ресурси, а й навчити громадян розпізнавати маніпулятивний контент. У цьому процесі ключову роль відіграють журналісти, освітяни та громадські організації, які доносять перевірену інформацію, пояснюють ризики інформаційного впливу та формують навички критичного мислення. Крім того, співпраця між органами влади, медіа й громадянським суспільством допомагає створити єдиний інформаційний фронт, здатний протистояти дезінформації на всіх рівнях - від місцевого до національного.

Окрему увагу слід приділити еволюції підходів Росії до проведення інформаційно-психологічних кампаній. У період з 2014 до 2021 року були зафіксовані спроби створення багаторівневої системи впливу, яка поєднує «м'яку силу» та дезінформаційні викиди, що часто маскуються під журналістику. Російські інформаційні кампанії активно залучають соціальні мережі, бот-мережі та підконтрольні ресурси, що підвищує складність виявлення джерел впливу. Дослідження демонструють системність таких атак, які часто супроводжуються спробами дискредитувати українські державні інституції [1].

Особливе значення у реалізації таких операцій мають цифрові платформи. Російські спецслужби активно використовують соціальні мережі, такі як Facebook, X (Twitter), YouTube, TikTok, Telegram тощо, як основний канал розповсюдження інформації. Задіяні цілі мережі фейкових акаунтів, тролі, боти, псевдоексперти - усе це створює ілюзію масової громадської думки або нібито «внутрішньої» критики української влади. При цьому алгоритми платформ допомагають поширювати сенсаційний або емоційно заряджений контент, що підвищує його вірусність та досяжність аудиторії. У цьому контексті, значну роль відіграє вплив на підсвідомість: через повторювані наративи (наприклад, про «корумповану владу», «зраду» або «втому Заходу») формується атмосфера зневіри, апатії або ворожості до власної держави.

Ще одним важливим компонентом цієї багаторівневої інформаційної системи є використання підконтрольних медіаресурсів - телеканалів, інформаційних агенцій, блогерів, YouTube-каналів, які формально не мають прямого зв'язку з державою-агресором. Їхнє завдання - нібито з позиції незалежних джерел підкріплювати наративи Кремля та просувати спотворену реальність, яку важко одразу спростувати. За даними досліджень, зокрема аналітичних центрів ЄС та США, ці кампанії мають чітко визначені цілі: посіяти сумніви, підірвати довіру до державних інституцій України, дискредитувати керівництво країни, деморалізувати населення, знизити підтримку армії та спровокувати внутрішні конфлікти [1].

Одним із ключових напрямів державної політики стало впровадження стратегічних комунікацій - тобто системної взаємодії між органами влади та громадянами з метою поширення достовірної, актуальної інформації, а також формування довіри до офіційних джерел. В умовах війни стратегічні комунікації мають вирішальне значення: вони не лише доносять правду, але й зміцнюють морально-психологічну стійкість населення.

Дослідники відзначають, що ефективність стратегічних комунікацій залежить не лише від технологічної бази, а й від культури комунікації між органами влади та суспільством. Успішна модель комунікації передбачає не лише інформування, а й залучення громадян до обговорення та спільного реагування. Важливо не просто спростовувати фейки, а й пояснювати логіку та механізми їх поширення. Це сприяє формуванню інформаційного імунітету в суспільстві [3].

У практичному вимірі реалізація цієї політики відбувається через низку інституційних та законодавчих ініціатив. Зокрема, в Україні функціонують: Центр протидії дезінформації при РНБО, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення, Держспецзв'язку, кіберпідрозділи в структурах СБУ та ЗСУ. Ці органи координують діяльність у сфері моніторингу інформаційного простору, реагування на загрози, блокування ворожих інформаційних ресурсів та просування проукраїнських наративів [2].

Експерти наголошують на потребі вдосконалення координації між цими структурами. Наявність окремих відомств, які іноді дублюють функції, вимагає створення єдиної інтегрованої платформи для обміну інформацією та оперативного реагування. Це дозволить швидше виявляти фейкові наративи, підвищити якість реагування та налагодити проактивну інформаційну політику [2].

Важливою частиною політики протидії інформаційно-психологічним загрозам є також підтримка незалежних медіа та журналістів, які відіграють ключову роль у забезпеченні доступу до об'єктивної інформації. Держава реалізує програми грантової підтримки ЗМІ, зокрема на деокупованих територіях, де інформаційне відновлення має критичне значення для повернення довіри до українських інституцій. Окремо слід відзначити важливість розвитку медіаграмотності населення. У цьому напрямі держава співпрацює з міжнародними організаціями, освітніми установами та громадськими ініціативами, зокрема в межах таких програм, як «Фільтр», «Вивчай та розрізняй», «Онляндія» тощо. Підвищення рівня критичного мислення серед молоді, вчителів, держслужбовців та широких верств населення - це інвестиція у стійкість держави до будь-яких форм інформаційного тиску в майбутньому.

Крім того, одним із пріоритетних завдань державної політики є розробка й оновлення законодавчої бази у сфері інформаційної безпеки. У 2021–2023 роках було подано кілька важливих законопроектів, зокрема щодо протидії дезінформації, кібербезпеки, регулювання діяльності онлайн-платформ, забезпечення прозорості медіавласності. Попри складнощі в ухваленні окремих законів, Україна поступово адаптує своє правове поле до викликів часу та практик ЄС і НАТО. У цьому контексті важливою є й міжнародна співпраця. Україна активно долучається до програм Європейського Союзу та НАТО, спрямованих на обмін досвідом, навчання фахівців, спільні дослідження і розробки інструментів протидії пропаганді. Така співпраця зміцнює спроможності нашої держави в інформаційному протистоянні та водночас інтегрує Україну в ширший безпековий контекст [1].

Отже, в умовах відкритої війни, яку Російська Федерація веде проти України, питання інформаційної безпеки набуло статусу одного з ключових елементів національної безпеки. Україна зіткнулася з багаторівневою

інформаційно-психологічною агресією, спрямованою на підлив внутрішньої стабільності, морального духу населення, дискредитацію державних інституцій та розмивання єдності суспільства. У відповідь на ці виклики українська держава формує комплексну політику протидії, яка охоплює як інституційні й законодавчі рішення, так і стратегічні комунікації, інформаційну підтримку громадянського суспільства та розвиток критичного мислення.

Одним із визначальних здобутків стало впровадження стратегічних комунікацій як системи взаємодії між державою і громадянами, спрямованої на формування довіри та інформаційної стійкості. При цьому важливим чинником залишається не лише оперативне спростування фейків, а й побудова проактивної інформаційної політики з акцентом на пояснення причин і механізмів дезінформації. Водночас, для досягнення реальної ефективності ці зусилля мають супроводжуватися поглибленою міжвідомчою координацією, створенням єдиної інформаційної платформи й оновленням нормативно-правової бази.

Значну роль у захисті інформаційного середовища відіграють незалежні медіа, журналісти та програми підвищення медіаграмотності, які формують активного, свідомого громадянина, здатного протистояти інформаційному тиску. Важливими також є міжнародні партнерства, які зміцнюють спроможності України в інформаційному протистоянні, відкриваючи доступ до сучасних практик, інструментів і ресурсів країн ЄС та НАТО.

Таким чином, державна політика України з протидії інформаційно-психологічним загрозам є цілісною, стратегічною та гнучкою. Вона поєднує інституційне реагування з розвитком спроможностей громадянського суспільства, правову модернізацію та міжнародну кооперацію. Усе це формує основу для побудови стійкої демократичної держави, здатної захищати свою інформаційну суверенність у довгостроковій перспективі.

References

1. Hulai, V., Bazilyuk, K. Informationsno-psychologichna skladova hibrydnoi viyny Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy (2014-2021 rr.): teoretyko-metolohichni zasady doslidzhennia [Information and psychological component of the hybrid war of the Russian Federation against Ukraine (2014-2021): theoretical and medical bases of research]. Retrieved from: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-107> [in Ukrainian].
2. Ilnytska, U. Informationsna bezpeka Ukrainy: suchasni vyklyky, zahrozy ta mekhanizmy protidii negatyvnym informatsionno-psykholichnym vplyvam [Information security of Ukraine: modern challenges, threats and mechanisms of countering negative information and psychological influences]. Academic Journals and Conferences. Retrieved from: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4352/ilnicka0.pdf> [in Ukrainian].
3. Nikolaets, Yu. Derzhavna informatsiina polityka Ukrainy v umovakh povnomashtabnoho voiennoho vtorgnennia Rosiiskoi Federatsii: suspilno-mobilizatsiyni potentsial i efektyvnist [State Information Policy of Ukraine in the conditions of a full-scale military invasion of the Russian Federation: socio-mobilization potential and efficiency]. I. F. Kuras Institute for political and ethnonational studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/3_Nikolaiets.pdf [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.18

Tetiana Lushahina
Bohdan Stoliarchuk

STATE POLICY OF UKRAINE TO COUNTERACT INFORMATION AND PSYCHOLOGICAL THREATS

The abstract is dedicated to the analysis of Ukraine's state policy in the field of countering informational and psychological threats. It reveals the main problematic issues concerning the provision of information security and the enhancement of societal resilience to external informational influence. The importance of intersectoral cooperation, media literacy among the population, and the development of the national information space is emphasized. The prospects for improving state policy in this area are outlined, taking into account the challenges of the ongoing full-scale war.

Keywords: information security, hybrid warfare, strategic communication, media literacy.

Відомості про автора / Information about the Author

Тетяна Лушагіна, канд. політ. наук, доцент кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: t.lushagina@gail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8599-2923>.

Tetiana Lushahina, PhD in Political Science, Associate Professor of the Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: t.lushagina@gail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8599-2923>.

Богдан Столярчук, студент 431 групи спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: stolarcukbohdan119@gmail.com.

Bohdan Stoliarchuk, a student of Group 431, specialty 052 Political Science, Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: stolarcukbohdan119@gmail.com.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.19

Ілля Рязанцев

КОМАНДНА РОБОТА КОМПАНІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Розглядається кризовий менеджмент в умовах російсько-української війни. Проведений аналіз засвідчує, що важливе значення у забезпеченні стійкої роботи компанії мають комунікаційний і координаційний напрями. Особливе значення в роки війни має робота менеджера в команді. Роль менеджера передбачає аналіз ситуації, прийняття рішень і визначення стратегії дії. Менеджер слугує прикладом для всієї команди. Схарактеризовано фактор психологічної стійкості в команді, зроблено висновок, що працівники здатні ефективно працювати тоді, коли знаходяться у відповідному емоційному та психічному стані.

Ключові слова: кризовий менеджмент, українсько-російська війна, компанія, команда, комунікація.

Сучасні глобальні виклики, такі як економічні кризи, війни, пандемії, демографічні та екологічні зміни, суттєво впливають на діяльність компаній. У часи стрімких змін у різних сферах життя ключову роль у забезпеченні безперервної та стійкої роботи компанії на ринку, швидкому пристосуванні до змін і подоланні можливих кризових ситуацій відіграє кризовий менеджмент. Кризовий менеджмент – це інструмент забезпечення ефективності і гнучкості системи національної (регіональної, глобальної) безпеки в запобіганні та реагуванні на кризові ситуації у різноманітному і складному просторі реальних і потенційних загроз за умов високого рівня невизначеності [5].

В умовах війни, чим частіше відбувається обмін інформацією між колегами, тим швидше і згуртованіше всі реагують на зміни. На прикладі телекомунікаційної компанії «Київстар» можна побачити основні напрями роботи під час війни. Перший напрям – комунікаційний – офіційні повідомлення команді від топів «Київстар» та інструкції щодо різних ситуацій. Ці меседжі публікуються на платформі Workplace, де в компанії ще до війни обмінювалися новинами та ідеями. Другий напрям – координаційний – створили чати з інформацією про безпечні маршрути, особливості перетину кордонів та облаштування на територіях різних країн. Окремий чат запущено для фахівців, які проживають на тимчасово окупованих територіях. Там вони можуть отримати допомогу та дізнатися новини компанії [3]. У період війни комунікація набуває особливої значущості. Менеджери компаній мають забезпечувати чітку, своєчасну та прозору взаємодію як з командою, так і зацікавленими сторонами. Надання інформації щодо актуальних викликів та стратегій, які планується реалізувати для їх подолання, є ключовим елементом підтримання довіри та злагодженості. Крім того, висвітлення навіть незначних успіхів має важливе значення, оскільки це сприяє підняттю морального духу та зміцненню командної єдності. Не менш важливим аспектом є створення умов для відкритої комунікації, щоб кожен член колективу мав можливість висловлювати власні думки та пропозиції. Наприклад, HR-менеджерка «Finmap» М. Сігова рекомендує організувати роботу команди в умовах війни наступним чином:

- Передивіться пріоритети та проведіть аудит діяльності компанії, щоб скласти план дій в поточних умовах.
- Відкрито розкажіть команді, як і над чим ви плануєте працювати найближчим часом, які прогнози маєте.
- Адаптуйте звичні процеси діяльності під нову реальність, щоб у кожного була якась зрозуміла рутинна та відчуття стабільності.
- Підтримуйте неформальну комунікацію, щоб розуміти актуальний стан команди: хто і де знаходиться, в якому стані, чи потребує підтримки і допомоги.
- Також повідомляйте, які процеси відбуваються у компанії та як кожен може допомогти. Це сприятиме об'єднанню команди навколо загальної мети, генерації ідей та швидшому включенню в робочий процес [4].

Відкрита і своєчасна комунікація по вертикалі і горизонталі – запорука сталості в роботі компанії. Сьогодні більшість людей працюють із різних офісів, регіонів і навіть країн, а ситуація в державі через війну змінюється мало не щодня. Саме тому необхідно постійно тримати зв'язок між колегами, частіше обмінюватися інформацією, що дасть змогу оперативно реагувати на всі зміни. Забезпечувати гнучкість команди й вчасне

реагування на непередбачувані ситуації під час війни можуть допомогти засоби для автоматизації бізнесу, онлайн-платформи, месенджери і навіть телефонний зв'язок [1].

Не менш важливим є фактор психологічної стійкості в команді. Психологічна стійкість формується на основі її довіри до керівництва, колег, а також власної духовної та фізичної готовності. Рівень довіри до команди зумовлюється ступенем її згуртованості, усвідомленням необхідності та справедливості своїх дій, рівнем професійної підготовки, фізичним станом і розвитком важливих особистісних якостей кожного працівника. Морально-психологічну стійкість та професійну компетентність потрібно послідовно покращувати, зосереджуючись на підвищенні професійної підготовки, фізичної витривалості, ефективності керівництва та зміцненні групової єдності. Саме згуртованість, на думку психологів, є ключовою умовою підвищення психологічної стійкості людини в умовах викликів (а війна є таким викликом). Міжособистісні відносини базуються на спільному переживанні труднощів і взаємній підтримці, що сприяє кращому адаптуванню до викликів.

Управління в умовах нестабільності та воєнного стану вимагає врахування значної кількості організаційних та соціальних чинників. Серед ключових аспектів виділяються: емоційний стан команди, гнучке перерозподіл ролей, акцент на короткостроковому плануванні та здатність швидко адаптуватися до непередбачуваних обставин. У цьому контексті основною функцією кризового менеджменту стає формування стратегічного напрямку, визначення пріоритетів та забезпечення регулярної комунікації, навіть за межами визначеного порядку денного. Водночас зміни в корпоративній структурі мають бути обґрунтованими конкретними бізнес-цілями. Жорстка ієрархічна структура ефективно функціонує лише в контексті певних бізнес-моделей. Такий підхід до управління виявляється оптимальним у разі роботи з фіксованим набором продуктів або послуг, де ключовим є не гнучкість, а максимальна оптимізація процесів. Проте для управління інноваціями та можливостями така модель виявляється малоефективною. Це дозволило реалізовувати різноманітні бізнес-моделі й децентралізувати процес ухвалення рішень, зокрема тих, що прив'язані до специфічного контексту. У межах такого підходу операційна та сервісна діяльність компанії структурується у вигляді окремих робочих груп, або стрімів. Кожен стрім має свого власника, учасників команди, визначені цілі та відповідні показники їхнього досягнення, а також стейкхолдерів – зацікавлених осіб, які очікують конкретних результатів. Наведемо приклад постановки мети в ІТ-компанії Р2Н. Рада директорів не може залучатися у всі процеси, та й сенсу в цьому немає. Вони відповідають за загальну візію компанії, її мету та куди вона рухається. Контекст борд отримує, обмінюючись новинами та спілкуючись із представниками й власниками стрімів. З ними ж директори обговорюють зміни та вирішують, яких цілей або їхніх аспектів можна досягти в рамках наявних або нових стрімів. Спираючись на такий відгук, рада директорів формує фінальну мету, з якою згодні всі учасники. За такого підходу рада виконує консолідуючу роль, а не спускає цілі згори вниз. Наші колеги стають співавторами цілепокладання, самі мету ставлять і таким чином більше зацікавлені її досягти [2].

Отже, від роботи менеджера в команді багато залежить. Особливо під час війни, коли менеджеру важливо не лише справлятися з власними проблемами, але й підтримувати й організовувати команду: від нього очікують прояву справжнього лідерства. Завдяки своїй турботі про команду, менеджер змушений активно взаємодіяти з людьми. У результаті комунікації він краще розуміє потреби інших. Роль менеджера передбачає аналіз ситуації, прийняття рішень і визначення стратегії дії. Менеджер слугує прикладом для своєї команди, і працівники здатні ефективно працювати лише тоді, коли знаходяться у відповідному емоційному та психічному стані. Завдання менеджера включає самодіагностику й діагностику команди для забезпечення стабільного робочого середовища. Він має робити все можливе, щоб зменшити вплив негативних зовнішніх факторів. Менеджер повинен обговорювати і аналізувати ситуацію, вести конструктивний діалог, ділитися позитивними новинами і розглядати потенційні сценарії розвитку подій. Такий підхід допомагає кожному члену команди визначити, де вони можуть бути найбільш ефективними під час війни. Важливо ставитися з розумінням до вибору кожного та цінувати його. Менеджер повинен прагнути до того, щоб команда стала опорою й джерелом безпеки у важкі часи. Він пояснює важливість поточних цілей та завдань або ж визначає нові цілі, які краще відповідають реальності. В цьому аспекті менеджер є постачальником сенсу, який дозволяє людям об'єднати зусилля для досягнення спільного результату та пройти через скрутні часи.

References

1. Antykryzove upravlinnia pid chas viiny: yak reahuvaty? [Crisis management during war: how to respond?] (2023, 7 kvit.). *Devisu.ua*. Retrieved from: <https://devisu.ua/uk/stattia/antikrizoveupravlinnya-pid-chas-viyni-yak-reahuvati> [in Ukrainian].
2. Kucher, D. (2023, 10 trav.). Menedzhment pid chas viiny: stratehiia upravlinnia dlia vyzhyvannia ta rozvytku: vporatysia z vyklykamy, ne liakatysia pomylok, delehuvaty povnovazhennia ta shche kilka lafkhakiv. [Management

- during war: a management strategy for survival and development: cope with challenges, do not be afraid of mistakes, delegate authority and a few more laugh hacks]. *Mind.ua*. Retrieved from: <https://mind.ua/openmind/20256930-menedzhment-pid-chas-vijni-strategiya-upravlinnya-dlya-vizhivannya-ta-rozvitku> [in Ukrainian].
3. Mironenko, T. (2022, 7 kvit.). HR pid chas viiny. Yak pidtrymuvaty ta spriamovuvaty tysiachi spivrobitnykiv pid chas kryzy. Keisy trokh velykykh ukrainskykh kompanii [HR during war. How to support and direct thousands of employees during a crisis. Cases of three large Ukrainian companies]. *Forbes.ua*. Retrieved from: <https://forbes.ua/inside/hr-pid-chas-viyni-yak-pidtrimuvati-ta-spryamovuvati-tisyachi-spivrobitnikiv-pid-chas-kryzi-keys-trokh-velikikh-ukrainskikh-kompaniy-21042022-5566> [in Ukrainian].
 4. Sihova, M. (2022, 4 kvit.). Yak pobuduvaty robochyi protses u komandi v umovakh viiny. [How to build a team workflow in times of war] *Happymonday.ua*. Retrieved from: <https://happymonday.ua/ru/robochij-protses-u-komandi-v-umovah-vijny> [in Ukrainian].
 5. Sunhurovskiy, M. (b. d.). Perspektyvy kryzovoho menedzhmentu v Ukraini [Prospects for crisis management in Ukraine]. *Razumkov.org.ua*. Retrieved from: https://razumkov.org.ua/upload/1434698994_file.pdf [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.19

Ilya Ryazantsev

TEAMWORK OF THE COMPANY IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Crisis management in the conditions of the Russian-Ukrainian war is considered. The analysis shows that communication and coordination areas are of great importance in ensuring the stable operation of the company. The work of a manager in a team is of particular importance during the war years. The role of a manager involves analyzing the situation, making decisions and determining a strategy of action. The manager serves as an example for the entire team. The factor of psychological stability in the team is characterized, and the conclusion is made that employees are able to work effectively when they are in the appropriate emotional and mental state.

Keywords: crisis management, Ukrainian-Russian war, company, team, communication.

Відомості про автора / Information about the Author

Ілля Рязанцев, аспірант спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: kikboxing087@gmail.com.

Ilya Ryazantsev, PhD student in Political Science of the Department of Sociology and Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: kikboxing087@gmail.com.

© І. Рязанцев

Стаття отримана редакцією 22.05.2025.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.20

Михайло Салтовський
Дмитро Смілов

ЧОРНОМОРСЬКІ НІМЦІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ РЕГІОНУ

Тези представляють собою економічний аналіз впливу німецьких колоністів на розвиток економіки причорномор'я як один із чинників індустріалізації аграрного сектору регіону. Для впливу німців на економіку регіону характерне впровадження технічних засобів, яке проходило як і в самих колоніях, так і серед коренного населення, задля підвищення продуктивності.

Варто зазначити, що часто німецькі колоністи були піонерами в впровадженні нових технологій в причорноморському регіоні, що зробило їх важливою частиною суспільства як і в містах, так і на селі під час панування Російської імперії і аж до початку розкуркулення під час встановлення радянської влади. Ці тези також несуть в собі ціль прославлення багатокультурної спадщини Причорноморського регіону.

Ключові слова: економіка, німці, німецькі колоністи, причорномор'є, аграрний індустріалізм, колонії, багатокультурність.

Історично склалося, що українському Причорномор'ю була властива деяка багатокультурність. Властиве німецькому народу «Ostsiedlung» або «Заселення півдня» теж стала частиною історичної багатокультурності півдня України. Так територія, що зараз належить до Одеської, Миколаївської, Херсонської та Запорізької областей стала територією з великою кількістю німців, які залишили за собою багато згадок. Кірхи, школи і архітектурні елементи що і зараз є частиною деяких міст Причорномор'я, одним з прикладів є Лютеранська Церква Христа Спасителя в Миколаєві. Багато сіл що зараз знаходяться на територіях вище вказаних областей стали домом для німців, зокрема Степове та Широколанівка на Миколаєвщині.

Одним з наймасовіших розселень німців в регіоні посприяла політика влади Російської Імперії в 18 стороччі. В 1763 році Катерина II підписала «Маніфест про запрошення іноземців до Росії» по якому іноземцям було дозволено селитись на території Російської Імперії, задля економічного розвитку. Цікаво, що в маніфесті сказано, що іноземці мають право на фінансову підтримку і відшкодування їх витрат на дорогу. Для нас, як авторів наших робіт, це стало головним питанням: якщо дозвіл на заселення тоді ніс за собою ціль в економічному розвитку, то як цьому розвитку сприяли німці? В данному контексті данна робота буде аналізом економічної діяльності колоністів німецького походження в регіоні. Також, аналізуючи маніфест Катерини другої, варто згадати, що одною з причин такого розповсюдження протестантських храмів (кірх) в Україні та зокрема регіоні став пункт 5: «Как скоро кто из иностранных прибудет в Империю Нашу на поселение и явится в учрежденной для оных Канцелярии опекунства или в протчих Наших пограничных городах: то во-первых объявля, как выше сего в 4 пункте предписано, о желании своем, имеет потом всякой учинить по вере своей и обрядам обыкновенную о подданстве Нам в верности присягу.» - так цей формально інсталує ідею релігійної терпимості до іноземних релігій, що і дало поштовх до будування такої кількості церкв.

Повертаючись до розселення колоністів, можна казати про велику кучність поселень саме в тойдінній Херсонській Губернії, більшу частину якої займають плодородні чорноземові степи. Таким чином німецькі колоністи на території причорномор'я з економічної точки зору могли займатись в більшості аграрною працею. Так, по всій губернії, за переписом 1897 року, єдиному перепису населення в Російській Імперії, німці складали 4.5% всього населення, близький до цього процент складали жителі молдовської національності в регіоні.

Говорячи про економічну діяльність німців, не можна забувати про їх вклад в розповсюдження сучасних аграрних методик. Так чергування посівів та використання вдосконалених знарядь праці, це те що дало можливість німецьким колоністам підвищити врожайність, що в середині 19 сторічча дало державі змогу експортувати надлишки їх посівів закордон через порти Миколаєва, Херсона та Одеси. Таким чином діяльність

німецьких колоністів вплинула і на напрямок розвитку портів регіонів, основним експортним ресурсом яких донедавна вважалася як раз таки аграрна продукція. Основною аграрною продукцією була пшениця, кукуруза та підсоняхи.

Також німці розвивали малу промисловість та різні ремесла, наприклад виноробство, ковальську справу чи виробництво борошна. Говорячи про виноробство, багато колоністів, особливо з Бадена чи Рейнської області, привезли з собою європейські сорти винограду, наприклад ріслінг, сорт що є сировиною для традиційного рейнвейну, та культурно традиційно займалися виноробством. Клімат причорномор'я дуже добре підходить для виноробства, що стало поштовхом для активного розповсюдження ремесла. Вино вироблялося як і для вживання в колоніях, так і для продажу на місцевих ринках. Німецькі колоністи також стали виробляти сільськогосподарську техніку. Колоністи що були з ремесленних сімей південної німеччини вже мали навички в ковальській та столярній справі. В умовах аграрності регіону в який ті переселилися, та введення в регіоні нових технологій тими ж самими колоністами вони наладили виробництво плугів, сіялок, молотилок, а пізніше - примітивних жнивних машин. Інвентар відрізнявся довговічністю та простотою ремонту. Це зробило німецькі машини найпопулярнішими за межами самих колоній. Продукція продавалася на ринках Одеси, Миколаєва та Херсона, формуючи зародки промислового виробництва в аграрному секторі.

Кажучи про розвиток торгівлі регіону та економічну інтеграцію німців, не можна забувати що на відміну більшості селянських господарств Російської імперії, орієнтованих на самоспоживання, німецькі колоністи від початку розвивали товарне виробництво. В середині 19 століття вони активно продавали зерно, олію, вино на ринках, що дало поштовх до закріплення економічних зв'язків в регіоні та з іноземними партнерами. Так Одеса, Миколаєв і Херсон стала ключовим портом для експорту різної продукції. Німецькі поселенці широко використовували форми економічної кооперації - споживчі товариства, сільськогосподарські кооперативи, спільні склади та транспортні товариства. До кінця століття німецькі колоністи були повністю інтегровані в економіку регіону. Їхня продукція була важливою статтею експорту півдня Російської імперії. Через участь у ярмарках, прямі поставки за кордон, співробітництво з іноземними торговими агентами німці зробили внесок у глобалізацію аграрної економіки регіону.

Після революції 1917 року стан німецьких колоністів стрімко погіршився. Більшість комун німців старалися зберігати нейтралітет підчас громадянської війни, що призвело до грабежу їх поселень як червоними так і білими. Втрати в живій силі, урожаїв та господарств виявилися катастрофічними і велика частина колоністів емігрувала до Німеччини, Канади та Аргентини. У 1920–30-ті роки німецькі селяни, як і інші заможні хлібороби, стали головною мішенню радянської політики «розкуркулень». Незважаючи на те, що деякі німецькі колгоспи були зразково організовані, національне походження перетворювало їх на потенційних «ворогів народу». Багато хто був позбавлений землі, відправлений до таборів або на спецпоселення.

Пізніше, після нападу Третього Рейху на СРСР в 1941 німці були оголошені «неблагонадійними елементами». Тисячі причорноморських німців були терміново депортовані до Казахстану, Сибіру та Уралу. Їхнє майно конфісковувалося, а землі заселялися вихідцями з інших регіонів СРСР. На новому місці німецькі переселенці опинилися в умовах жорсткої дискримінації: їм заборонялося говорити німецькою, вивчати мову в школах, займатися традиційними ремеслами. Створена у 1941 році «Трудова армія» фактично означала примусову працю, наближену до умов ГУЛАГу. Навіть після смерті Сталіна, у 1950–60-ті роки, вони не могли повернутись у рідні села. Повноцінна реабілітація розпочалася лише з кінця 1980-х років.

Підсумовуючи ми наголошуємо на те, що німецькі колоністи стали одним з найбільших факторів розвитку регіона в 18-19 сторіччях. Деякі з сучасних особливостей регіонального експорту були закладені саме вихідцями з різних німецьких регіонів, а деякі види промисловості, наприклад виноробство, були створені за допомогою іноземців, зокрема традицій німецького виноробства і ефективним методикам економічної співпраці. Також не треба забувати про те, що не дивлячись на внесок в економіку регіону, німецькі поселення зазнали нищівну політику зі сторони радянської влади, через що зараз мало хто згадує про німецькі поселення в Причорномор'ї. Автори наголошують на потребі більшого розголошення історії німецьких колоній в регіоні Причорномор'я.

References

1. Becker, Alexander. "Cooperation and the German Colonists in South Russia, 1804–1917." *Germans from Russia Heritage Review*.
2. "The 1848 Municipal Reports of the German Settlements on the Black Sea." *German-Russian Heritage Society*.
3. <https://www.grhs.org/chapters/krim/The%201848%20Municipal%20Reports%20of%20the%20German%20Settlements%20on%20the%20Black%20Sea.pdf>.

4. Rempel, David G. "The German Colonists in South Russia 1804–1904." American Historical Review 53, no.1, 1947
5. "The Germans from Odessa and the Black Sea." University of Alberta. <https://sites.ualberta.ca/~german/AlbertaHistory/Odessa.htm>.
6. Merten, Ulrich. Voices from the Gulag: The Oppression of the German Minority in the Soviet Union. New York: American Historical Society of Germans from Russia, 2015.
7. "The Black Sea Germans and the Holocaust." In *The Holocaust and the Germanization of Ukraine*, Cambridge University Press.
8. <https://www.cambridge.org/core/books/holocaust-and-the-germanization-of-ukraine/black-sea-germans-and-the-holocaust/28C4CAE36EB2C6C52747A078AF9BF87A>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.20

Mykhailo Borysovych Saltovskiy
Dmytro Smielov

BLACK SEA GERMANS AND THEIR IMPACT ON THE REGIONAL ECONOMY

The theses present a economic analysis of the impact of German colonists on the economic development of the Black Sea region as one of the factors in the industrialization of the region's agricultural sector. The German influence on the region's economy is characterized by the introduction of technical means, which took place both within the colonies themselves and among the indigenous population, in order to increase productivity.

It is worth noting that German colonists were often pioneers in introducing new technologies in the Black Sea region, making them an important part of society in both urban and rural areas during the rule of the Russian Empire and up to the beginning of dekulakization during the establishment of Soviet power. These theses also aim to celebrate the multicultural heritage of the Black Sea region.

Keywords: economy, Germans, German colonists, Black Sea region, agrarian industrialization, colonies, multiculturalism.

Відомості про автора / Information about the Author

Михайло Борисович Салтовський, студент 2 курсу бакалаврського напрямку «Міжнародні Відносини», Факультету Політичних наук та Міжнародних Відносин, Університету Матея Бела, Банска-Бистриця, Банско-Бистрицький Край, Словачька Республіка. Email: misha.saltovski@gmail.com.

Mykhailo Borysovych Saltovskiy, a second-year student of the Bachelor's program in "International Relations" at the Faculty of Political Science and International Relations, Matej Bel University, Banská Bystrica, Banská Bystrica Region, Slovak Republic. Email: misha.saltovski@gmail.com.

Дмитро Смієлов студент Факультету Політичних Наук, 234 гр., Історія та Археологія, ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Dmytro Smielov, student of the Faculty of Political Science, 234 gr. history and archeology, Petro Mohyla National University of Mykolaiv, Ukraine.

© М. Салтовський, Д. Смієлов

Стаття отримана редакцією 22.05.2025.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.21

Олександр Санін

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В ЕПОХУ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тези представляють аналіз безпекової політики Туреччини в період активних глобальних та регіональних змін. Визначаються основні напрямки політики безпеки Турецької Республіки: посилення оборонної сфери, посилення держави на регіональному рівні та збереження позицій на світовому рівні. Виділяються основні глобальні (протистояння західної та східної концепцій безпеки, конфлікт між мусульманським та християнським світом) та регіональні («курдське» питання, громадянські конфлікти у сусідніх країнах, активність радикальних ісламістів) виклики у сфері безпеки.

Наголошується, що Туреччина реалізує зовнішню політику в сфері безпеки на двох рівнях – світовому та регіональному, керуючись насамперед захистом власних національних інтересів. В перспективі можна очікувати, що пріоритетом для турецької влади залишатимуться внутрішні інтереси, а також інтенсифікація відносин із ключовими світовими суб'єктами (ЄС і НАТО,) розширення співпраці з країнами Близького Сходу та пошук перспективних напрямків співпраці з новими суб'єктами.

Ключові слова: Туреччина, безпекова політика, геополітика, національні інтереси, регіональні конфлікти, оборона.

Турецька Республіка є одним із важливих учасників міжнародної геополітичної системи, що в певній мірі зумовлено її географічним розташуванням – на перетині Азії та Європи. Це, з одного боку, підсилює її прагнення до регіонального лідерства, а з іншого – створює додаткові виклики у сфері безпеки та зовнішньої політики. Сфера безпеки та оборони Туреччини є достатньо розвиненою: країна постійно підвищує рівень обороноздатності, модернізує оборонно-промисловий комплекс та впроваджує інноваційні військові технології.

Близький Схід залишається одним із пріоритетних регіонів для реалізації зовнішньополітичних амбіцій Анкари. Політичні, етнічні та релігійні конфлікти в Сирії, Іраку й Ірані сприяють нестабільності, посилюючи виклики для Туреччини. Як активний учасник регіональних процесів, вона конкурує за лідерство з іншими ключовими гравцями, зокрема Саудівською Аравією, що загострює безпекову ситуацію. В умовах неоднорідного та динамічного середовища Близького Сходу Турецька Республіка змушена приділяти особливу увагу захисту власних національних інтересів як у внутрішній, так і у зовнішній політиці.

Важливо визначити роль безпекової політики Туреччини на світовій арені, що включає здатність цієї країни «чинити вплив у найбільш нестабільних регіонах: Близькому сходу, Кавказі, Балканах, Північній Африці, Центральній Азії. Розвинена Туреччина відіграє стабілізуючу роль, перешкоджаючи розквіту тероризму, гуманітарним кризам та масовим потокам біженців» [4].

Сучасна зовнішня політика Туреччини за президентства Р. Т. Ердогана стає дедалі більш асертивною та часто йде врозріз із принципами Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС у низці напрямків.

По-перше, Анкара дистанціюється від офіційних позицій Євросоюзу в таких питаннях, як вирішення конфлікту в Нагірному Карабасі та рішень Ради Європейського Союзу щодо запровадження санкцій проти таких країн, як Сирія, Лівія та Венесуела. Незважаючи на це, Туреччина активно взаємодіє з учасниками ЄС за різними зовнішньополітичними напрямками: безпека, оборона тощо.

По-друге, Туреччина абстрагувалася від накладання санкцій проти росії ще у 2014 році після початку збройної агресії на сході України. Ця політика «абстрагування», запроваджена турецьким урядом, зберігається і після повномасштабного вторгнення російської армії у 2022 році, що може бути зумовлено бажанням зберегти канали взаємодії Турецької Республіки з РФ задля захисту власних інтересів та економічної стабільності [2, с. 228-229].

У сучасних реаліях Турецька Республіка формує власну систему національної безпеки за допомогою цивільних та військових відомств. Так, «відмінною рисою нової концепції національної безпеки Туреччини можна вважати також і те, що тепер питання безпеки Туреччини розглядаються не стільки через призму її

міждержавних відносин з іншими країнами, скільки з точки зору наявності потенційно небезпечних регіонів, регіональних конфліктів і діяльності різних радикальних організацій, які становлять небезпеку для безпеки Туреччини й її інтересів» [5, с. 37-38].

Це свідчить про зацікавленість турецького уряду у вирішенні регіональних та глобальних конфліктів, які можуть зашкодити Туреччині, паралельно із цим – конфлікти, які в меншій мірі можуть негативно вплинути на державу не виступають об'єктом уваги влади.

Визначною рисою зовнішньої політики Турецької Республіки є поєднання світських та релігійних цінностей, які підкреслюють «історичні та культурні зв'язки Туреччини з колишніми територіями Османської імперії. Ця ідеологія позиціонує Туреччину як регіональну державу з впливовою присутністю на ширшому Близькому Сході та за його межами, зокрема в Центральній Азії» [1, с. 33].

Відповідно до вище зазначених поглядів, можна стверджувати, що безпекова архітектура Туреччини спрямована на досягнення кількох ключових цілей: захист національних політико-безпекових інтересів, збереження стратегічної автономії та зміцнення впливу як у регіональному, так і в глобальному масштабі.

На основі цього варто виділити такі основні напрямки розвитку політики безпеки Туреччини:

1. Посилення оборонної сфери, спрямоване на збереження цілісності країни та вирішення проблем, що дестабілізують внутрішній розвиток держави (наприклад, «курдське питання»).

2. Посилення держави на регіональному рівні, що передбачає активну участь в різноманітних світових процесах.

3. Збереження позицій на світовому рівні, що передбачає активну взаємодію з провідними суб'єктами геополітики, міжнародними організаціями (ООН, МВФ, ОЕСР, G20) та військово-політичними блоками (НАТО).

Щодо посилення сфери оборони Туреччини, слід відзначити високий рівень розвитку військової складової. Так, «армія Туреччини налічує, за даними аналітиків платформи, 884 тисячі солдатів, включно з військовослужбовцями резерву. Військово-повітряні сили Туреччини налічують 940 літаків, зокрема 200 винишувачів. У розпорядженні турецької армії перебувають 2230 танків, що є другим показником у НАТО після США, в яких понад 4600 танків. Військово-морський флот Туреччини також модернізувався протягом останніх років і налічує, зокрема, 13 підводних човнів» [6].

Досягненнями Турецької Республіки в сфері розвитку оборонної сфери є реалізація дієвої реформи, реорганізація системи фінансування замовлень в секторі оборони, організація ефективної співпраці армії, дослідницьких інститутів, університетів та стартапів.

Важливим кроком до реалізації прагнень Туреччини на Близькому Сході була реорганізація Тюркської ради у листопаді 2021 року під час проведення VIII саміту в Стамбулі в Організацію тюркських держав (ОТД). На саміті було визначено ціль діяльності ОТД, яка полягає у просуванні інтересів та цінностей тюркських народів на міжнародній та регіональній арені. Лідери ОТД (Туреччина, Киргизстан, Азербайджан, Казахстан та Узбекистан) ухвалили стратегію «Бачення тюркського світу – 2040», що будується на тюркській ідентичності та спільних культурних цінностях. Ця стратегія передбачає інтенсифікацію взаємодії між країнами-учасниками ОТД, із метою підвищення рівня регіонального розвитку.

Військово-політична складова діяльності ОТД останнім часом набула стратегічного значення, що зумовлено такими світовими подіями, як вивід військ США з Афганістану, прихід до влади представників Талібану, здобуття Азербайджаном перемоги в Карабасі. Співпраця країн у сфері безпеки передбачає «створення мережі для співпраці та обміну інформацією між державами-членами для боротьби із загрозами радикалізації, насильницького екстремізму, ісламофобії, ксенофобії та тероризму, незаконного обігу наркотиків, а також для підтримки безпеки кордонів. Важливим також є розуміння необхідності спільної боротьби з економічними, фінансовими та кібернетичними злочинами» [1, с. 35].

Важливим є те, що Анкара не зупиняється в пошуку партнерів для посилення власних позицій на світовій арені. Одним із перспективних напрямків поширення впливу є Африка, яку Туреччина вважає одним із ключових регіонів для реалізації своїх цілей у зовнішній політиці.

Шляхом підвищення інтенсифікації військово-технічної співпраці та збільшення експорту військової продукції, Турецька Республіка розширює присутність в таких важливих геополітичних регіонах, як Західна Африка та Африканський Ріг. Це дозволяє Анкарі конкурувати з геополітичними гравцями на глобальному рівні та зміцнювати економічні позиції в африканському регіоні. Найбільш пріоритетними регіонами для Туреччини є «Нігерія, Південноафриканська Республіка, Ефіопія, Кенія, Сомалі, Гана й Танзанія, які мають стратегічне значення в галузях економіки, безпеки та регіональної співпраці» [3].

Задля збільшення впливу на африканському континенті, турецька влада використовує засоби «м'якої сили»: інформаційна політика, реалізація освітніх ініціатив, організація проєктів релігійного та культурного спрямування, підвищення рівня медіаприсутності. Завдяки впровадженню таких проєктів, як відкриття

турецьких шкіл, різноманітних культурних центрів, медіа мовлення мовами суахілі та хауса, влада Туреччини підвищує лояльність та формує позитивний імідж держави в африканських країнах, що є основою розвитку політичних та економічних відносин.

Тобто, аналізуючи роль Туреччини в формуванні безпекової архітектури, варто зазначити, що ця країна є активним геополітичним гравцем не лише на Близькому Сході, а й в євроатлантичному регіоні. Наявність такого статусу зумовлено вигідним географічним розташуванням країни, її активною участю у вирішенні регіональних та глобальних безпекових питань. Не дивлячись на це, перед Турецькою Республікою постають виклики, які необхідно вирішити для посилення держави на міжнародному та регіональному рівні в безпековій сфері.

Слід визначити такі глобальні виклики у сфері безпеки, які постають перед Туреччиною:

1. Протистояння західної (США, Європа) та східної (росія, Ірак, Північна Корея) концепцій безпеки.
2. Наявність конфлікту між мусульманським та християнським світом.

Регіональними викликами у безпековій сфері є:

1. «Курдське» питання.
2. Наявність громадянських конфліктів у сусідніх країнах.
3. Активні дії радикальних ісламістів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що Турецька Республіка реалізує зовнішню політику в сфері безпеки на двох рівнях – світовому та регіональному, керуючись насамперед захистом власних національних інтересів. Останнім часом країна демонструє зростаючу асертивність і певну відстороненість від глобальних безпекових питань, що проявляється в її діях у Сирії, Лівії та прагненні зберігати співпрацю з РФ. Задля зміцнення власних позицій на світовому рівні, Туреччина збільшує вплив на африканському континенті, шляхом розвитку економічних та політичних відносин. На регіональному рівні спостерігається активізація зусиль турецького уряду щодо зміцнення впливу держави, зокрема через діяльність Організації тюркських держав. Таким чином, Туреччина проводить активну безпекову політику, проте поступово дистанціюється від вирішення гострих глобальних та регіональних конфліктів. Водночас країна стикається з викликами, подолання яких сприятиме зміцненню внутрішньої безпеки та посиленню її позицій у регіоні.

Прогнозуючи подальший розвиток зовнішньої політики Туреччини, можна очікувати, що пріоритетом для турецької влади залишатимуться внутрішні інтереси. Водночас можливі два ключові вектори розвитку: розширення співпраці з країнами Близького Сходу та поглиблення євроатлантичних відносин із країнами ЄС і НАТО задля зміцнення впливу на міжнародній арені. Перспективним напрямом подальших наукових досліджень може стати порівняльний аналіз безпекової політики Туреччини та її регіональних конкурентів, наприклад, Саудівської Аравії.

References

1. Aleksandrov, O., Bordilovska, O., & Veselovskyi, A. ta in. (2024). Derzhavy Tsentralnoi Azii v konteksti konkurentsii svitovykh aktoriv pislia pochatku shyrokomasshtabnoho vtorhnennia Rosii v Ukrainu: analit. Dop [Central Asian States in the Context of Competition of World Actors after the Start of Russia's Large-Scale Invasion of Ukraine: Analytical Supplement]. Kyiv: NISD. 59 p. Retrieved from: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.06> [in Ukrainian].
2. Garaieva, N. (2024). Yevroatlantychnyi vektor zovnishnoi polityky Turetskoi Respubliky za prezydentstva R. T. Erdohana: dys. ... d-ra filos., spets. 291 Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii (29 Mizhnarodni vidnosyny) [Euro-Atlantic Vector of Foreign Policy of the Republic of Turkey under the Presidency of R. T. Erdogan: Dissertation ... Doctor of Philosophy, Specialization 291 International Relations, Public Communications and Regional Studies (29 International Relations).]. Nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyiv. 304 p. Retrieved from: <https://surl.li/pxfddf> [in Ukrainian].
3. Hrytsenko, A. (2025). Turechchyna ta Afryka: formuvannia stratehichnoho partnerstva [Hrytsenko A. (2025). Turkey and Africa: Formation of a Strategic Partnership]. *niss.gov.ua*. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/turechchyna-ta-afryka-formuvannya-stratehichnoho-partnerstva> [in Ukrainian].
4. Kitsenko, R. (2023). Faktory bezpeky u vidnosynakh Turechchyny z YeS [Security Factors in Turkey's Relations with the EU]. *Naukovyi bloh Natsionalnyi universytet «ostrozka akademiia»*. *naub.oa.edu.ua*. Retrieved from: <https://naub.oa.edu.ua/factory-bezpeky-u-vidnosynah-turechchyny-z-yes/> [in Ukrainian].
5. Shvedun, V., & Ruban, A. (2024). Osoblyvosti derzhavnoho upravlinnia u sferi zabezpechennia natsionalnoi bezpeky v zarubizhnykh krainakh [Peculiarities of public administration in the sphere of ensuring national security in foreign countries]. *sci.ldubgd.edu.ua*. Retrieved from: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/13977.pdf> [in Ukrainian].

6. Topdzhu, E., & Teize, Ye. (2025). Turechchyna: partner chy ryzyk dla Yevropy [Turkey: Partner or Risk for Europe?]. *dw.com*. Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/tureccina-partner-ci-rizik-dla-evropi/a-72035816> [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.21

Oleksandr Sanin

**SECURITY POLICY OF THE REPUBLIC OF TURKISH IN AN ERA OF GEOPOLITICAL UNCERTAINTY:
CHALLENGES AND PROSPECTS**

The theses present an analysis of Turkey's security policy during the period of active global and regional changes. The main directions of the security policy of the Republic of Turkey are determined: strengthening the defense sector, strengthening the state at the regional level and maintaining positions at the world level. The main global (confrontation of Western and Eastern security concepts, conflict between the Muslim and Christian worlds) and regional («Kurdish» issue, civil conflicts in neighboring countries, activity of radical Islamists) security challenges are highlighted. It is emphasized that Turkey implements foreign security policy at two levels - global and regional, guided primarily by the protection of its own national interests. In the future, it can be expected that the priority for the Turkish authorities will remain domestic interests, as well as intensification of relations with key global actors (the EU and NATO), expansion of cooperation with Middle Eastern countries, and the search for promising areas of cooperation with new actors.

Key words: Turkey, security policy, geopolitics, national interests, regional conflicts, defense.

Відомості про автора / Information about the Author

Олександр Санін, викладач кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail oleksandr.sanin00@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0007-8738-7314>.

Oleksandr Sanin, Lecturer of the Department of Sociology and Political Science of the Faculty of Political Sciences of the Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail oleksandr.sanin00@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0007-8738-7314>.

© О. Санін

Стаття отримана редакцією 22.05.2025.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.22

Геннадій Ткаленко

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: ПОНЯТТЯ І ОЗНАКИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Розглядається поняття воєнних злочинів у міжнародному праві, наведено їх перелік та проведено розмежування між поняттями воєнного злочину і військового злочину. Аналіз свідчить, що на воєнні злочини поширюється принцип універсальної юрисдикції. Особливу увагу приділено ознакам цих злочинів, зазначається прямий зв'язок між протиправною дією та станом збройного конфлікту, незалежно від його характеру.

Ключові слова: воєнний злочин, міжнародне право, військовий злочин, Женевські конвенції 1949 р., Додатковий протокол I.

Воєнний злочин, згідно з нормами міжнародного права, визначається як свідоме та навмисне порушення галузевих звичаїв та правил ведення війни. Такі дії, що суперечать прийнятим міжнародним стандартам, порушують т. зв. «Законои війни», які встановлені та закріплені у Женевській конвенції від 1864 р. Ця конвенція має на меті покращити умови для поранених і хворих військовослужбовців у діючих арміях, забезпечуючи їх належним захистом і підтримкою навіть у найскладніших умовах збройного конфлікту. На воєнні злочини (як і на інші види міжнародних злочинів), відповідно до Женевських конвенцій, поширюється принцип універсальної юрисдикції. Він полягає в тому, що будь-яка держава може притягнути особу, винну в скоєнні воєнних злочинів, до кримінальної відповідальності, незважаючи на місце скоєння злочину та громадянство суб'єкта злочину чи його жертви [4].

М. Гнатовський зазначає, що спроби притягнення воєнних злочинців до відповідальності на міжнародному рівні робилися за підсумками Першої світової війни 1914–1918 рр. Позитивне закріплення відповідного інституту у міжнародному праві починається зі ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі, в якій встановлено юрисдикцію щодо воєнного злочину, а саме за «порушення законів та звичаїв війни». До них належать: вбивства; катування; взяття в рабство або для інших цілей цивільного населення окупованої території; вбивства чи катування військовополонених або осіб, які перебувають на морі; вбивства заручників; розграбування громадської чи приватної власності; безглузде руйнування міст або сіл; розорення, не виправдане воєнною необхідністю, інші злочини [1, с. 553].

Часто поняття «воєнні злочини» плутають із «військовим злочином», що стосується суто правил несення військової служби та є частиною виключно національного законодавства. За своїм значенням поняття «військовий злочин» має суто внутрішньодержавний сенс, тобто це неправомірні дії проти прийнятого (встановленого) в державі порядку несення військової служби, та всіх інших дотичних з цим понять, в конкретній країні. В Україні всі складові військових злочинів прямо передбачені в XIX Розділі Кримінального кодексу [5]. У ч. 1 401 ст. наводиться визначення військового злочину, за яким ним виступає передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

Згодом перелік воєнних злочинів було розширено у Женевських конвенціях 1949 р., де під воєнними злочинами розуміли серйозні порушення конвенцій, враховуючи специфіку відносин, врегульованих кожною із них. Причому кожна з чотирьох Женевських конвенцій 1949 р. подає власний перелік серйозних порушень, разом створюючи єдину систему. До них належать такі дії: навмисне вбивство; катування і нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти; навмисне спричинення важких страждань або серйозного каліцтва; нанесення шкоди здоров'ю; незаконне знищення і привласнення майна, якщо воно не викликане військовою необхідністю; примус цивільної особи або військовополоненого служити в збройних силах держави противника; позбавлення права на неупереджене судочинство; незаконна депортація, переміщення цивільних осіб, що перебувають під захистом; незаконний арешт цивільних осіб, що перебувають під захистом; захоплення заручників [6, с. 121]. Даний перелік суттєво доповнив Додатковий протокол I 1977 р., включивши в число

серйозних порушень: проведення певних медичних експериментів; перетворення цивільного населення, окремих цивільних осіб або демілітаризованих та безпечних зон в об'єкти нападу; здійснення нападу невибіркового характеру, що зачіпає цивільне населення або цивільні об'єкти, коли відомо, що такий напад буде причиною великої кількості смертних випадків та поранень серед цивільних осіб; віроломне використання емблеми Червоного Хреста, Червоного Півмісяця та інших захисних та розпізнавальних знаків; переміщення окупуючою державою частини її власного цивільного населення на окуповану територію або депортація чи переміщення всього або частини населення окупованої території; невинуватена затримка репатріації військовополонених або цивільних осіб; апартеїд; напад на історичні пам'ятники та ряд інших [2]. Відповідно до Конвенції про незастосовність строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності 1968 р., до воєнних злочинів терміни давності не застосовуються.

На думку А. Драгоненко для воєнних злочинів характерні й властиві тільки їм ознаки: може бути вчинений тільки під час збройного конфлікту; об'єктом посягання є встановлений міжнародним правом порядок ведення збройного конфлікту та інтереси безпеки осіб (окремої особи), що захищені міжнародним правом; грубий характер порушення; настання наслідків для охоронюваних міжнародним гуманітарним правом прав та інтересів; особливості суб'єктивної сторони – поряд з ознаками властивими всім злочинам проти миру та безпеки людства, необхідно є усвідомлення виконавцем наявності факту збройного конфлікту; виконавець воєнного злочину повинен усвідомлювати фактичні обставини, що свідчать про захищений статус осіб – жертв злочину [3, с. 151].

Отже, одним із важливих аспектів, які визначають воєнні злочини, полягає в існуванні збройного конфлікту, а також у встановленні прямого зв'язку між протиправною дією та самим станом такого конфлікту, незалежно від того, який саме характер має цей конфлікт.

References

1. Hnatovskyi, M. M. (2014). *Entsyklopediia mizhnarodnoho prava* (Tom 1.). [Encyclopedia of International Law,]. (Vol.1). Akadempriodyka [in Ukrainian].
2. Dodatkovyi protokol do Zhenevskiykh konventsii vid 12 serpnia 1949 r., shcho stosuietsia zakhystu zhertv mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv (Protokol I), vid 8 chervnia 1977 r. (ukr/ros), Protokol Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii (2005). [Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), of 8 June 1977 (Ukrainian/Russian), United Nations Protocol (2005)] Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text [in Ukrainian].
3. Drahonenko, A. (2022). Poniattia ta oznaky voiennykh zlochyniv u mizhnarodnomu kryminalnomu pravi [The concept and characteristics of war crimes in international criminal law] *Naukovi zapysky*. (Vyp.12.), (pp. 151–157) [in Ukrainian].
4. Korotkyi, T., & Hnatovskyi, M. (2022, kvit. 20). Shcho take voienni zlochyny: vyznachennia, istoriia vynyknennia, zakony ta yurysdyktsiia [What are war crimes: definition, history, laws and jurisdiction]. *Zmina*. Retrieved from: <https://zmina.info/instructions/shho-take-voyenni-zlochyny-vyznachennia-istoriya-vynyknennia-zakony-ta-yurysdyktsiya/> [in Ukrainian].
5. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]. *Kodeks Ukrainy №2341-III* (2025) (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
6. Repetskyi, V., & Lysyk, V. (2009). Poniattia ta oznaky voiennykh zlochyniv [The concept and characteristics of war crimes]. *Almanakh mizhnarodnoho prava*. (1), (pp. 120–125) [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.22

Gennady Tkalenko

WAR CRIMES: CONCEPTS AND SIGNS IN INTERNATIONAL LAW

The concept of war crimes in international law is considered, their list is given and a distinction is made between the concepts of war crime and war crime. The analysis shows that the principle of universal jurisdiction applies to war crimes. Special attention is paid to the signs of these crimes, the direct connection between the unlawful act and the state of armed conflict is noted, regardless of its nature.

Keywords: war crime, international law, war crime, Geneva Conventions of 1949, Additional Protocol I.

Відомості про автора / Information about the Author

Геннадій Ткаленко, аспірант спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології Чорноморського національного університету імені Петра Могили м. Миколаїв, Україна. E-mail: Gen-tkalenko@ukr.net., orcid: <https://orcid.org/0009-0006-2012-7473>.

Gennady Tkalenko, PhD student in Political Science of the Department of Sociology and Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: Gen-tkalenko@ukr.net., orcid: <https://orcid.org/0009-0006-2012-7473>.

© Г. Ткаленко

Стаття отримана редакцією 22.05.2025.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.23

Артур Фесенко,
Лариса Броннікова

СОЦІАЛЬНА НАПРУЖЕНІСТЬ ТА ЇЇ ПЕРЕРОСТАННЯ У СОЦІАЛЬНО-ПРОТЕСТНІ ПОЛІТИЧНІ ДІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ

У даній науковій розвідці розкривається взаємозв'язок соціально-політичних явищ, що визначаються насамперед такими поняттями «соціальна проблема», «соціальна напруженість», «соціальний протест».

На цій основі авторам представляється можливим концептуально змодельовати динаміку наростання протестних настроїв та їх поступове переростання у політичні дії протестного та, у крайньому випадку, революційного характеру, спираючись на методологію соціального конструктивізму штучної «проблематизації» соціально-політичної ситуації.

Ключові слова: соціальна напруженість, соціальний протест, соціальна проблема, революційна ситуація, протестний потенціал, протестні настрої, протестна активність, протестні дії.

Соціальна напруженість – це особливий стан соціальної системи (групи, спільноти, суспільства), яка знаходиться у процесі соціальних змін, – в основі якого лежить стійке почуття незадоволеності, що є наслідком виникнення й розвитку соціальних протиріч, внаслідок чого має місце певний стан суспільної свідомості та певна соціальна активність суб'єктів. Тобто, соціальна напруженість проявляється, з одного боку, у зростанні соціального невдоволення широких мас, і з іншого боку – протестно-конфліктних дій; в результаті радикалізації останніх, суспільна ситуація дестабілізується, не в останню чергу й тому, що традиційні рецепти управління, що їх застосовує діюча влада / політичний режим, «відмовляють».

Оскільки «революції спочатку відбуваються у головах», то їх можуть зафіксувати опитування громадської думки. Відомий сучасний український соціолог-практик, фахівець з даної тематики Н. Паніна відзначає наступні показники зростання соціальної напруженості ще до настання фази дій соціального протесту:

- високий рівень незадоволеності умовами та рівнем життя;
- песимістичні оцінки наявної ситуації та тенденцій її розвитку;
- недовіра до офіційних інституцій, органів влади;
- низький рівень залученості до інституційних форм громадської активності та низький рівень електоральної активності;
- високий рівень готовності людей брати участь у радикальних акціях.

Відтак, невдоволення врешті-решт «виплескується» і на вулиці, де спочатку стихійно утворюються соціальні рухи, і дещо згодом все це «підхоплюють» громадські організації, партії, лідери, які стають на чолі вже реального соціального протесту проти діючої влади та, можливо, існуючого соціального порядку в цілому. Це можна проілюструвати наступним чином (рис. 1):

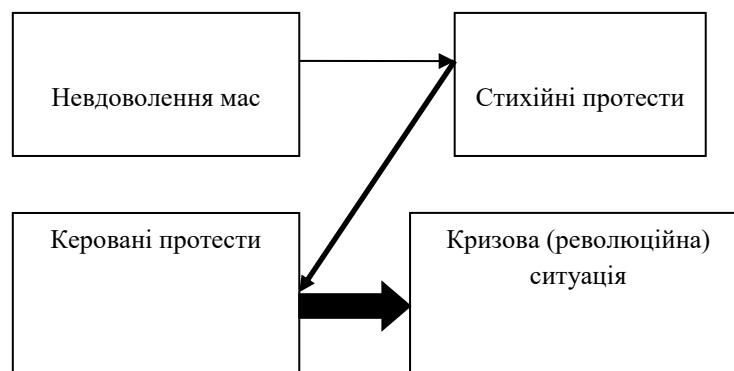

Рис. 1. Наростання соціальної напруженості та кризова ситуація

Джерело: складено авторами

Соціальну напруженість у суспільстві влучно порівнюють з підвищенням температури тіла людини, яке свідчить про наступне: а) є захворювання (в тому числі внаслідок зараження); б) організм людини бореться із захворюванням.

В класичному структурному функціоналізмі Т. Парсонс описував соціальну напруженість з погляду норм / відхилень, а Р. Мертон – з позиції теорії аномії. Характерна риса соціальної напруженості – зростання кількості випадків девіантної поведінки, що ще «вчора» у стабільній ситуації були немислимыми; тут спрацьовує і налаштування людей проти будь-яких офіційних структур та норм, які асоціюються з соціальним порядком, що вже уходить у минуле. Це описується за допомогою поняття «соціальний протест».

Соціальний протест – це заперечення соціальної дійсності, принципів суспільного устрою, незадоволеність існуючими порядками та інститутами, що передбачає відповідні соціальні виступи. Складові структури соціального протесту як масштабного явища:

- Протестні настрої (це настрої власне невдоволення);
- Протестний потенціал (це кількість людей, готових до вираження протесту + соціальні групи, готові підтримати протест + готовність людей брати участь у протестних виступах у тих чи інших формах, від помірних до радикальних);
- Протестна активність (її соціальні масштаби, територіальне охоплення);
- Протестні дії – від помірних м'яких (наприклад, петиції) до більш радикальних (вуличні акції: пікети, мітинги, демонстрації) й до найбільш радикальних жорстких (захоплення об'єктів, збройне повстання).

Вихід протестної активності / дій за певні межі – є ознакою не просто кризи, а дестабілізації ситуації. За визначенням відомого польського соціолога Я. Щепанського, соціальна дестабілізація – це сукупність соціальних протестів, які призводять до того, що в рамках певної соціальної спільності кількість й масштаби дій, що відхиляються від норми (та оцінюються як такі) перевищують допустиму межу, загрожуючи існуючому соціальному порядку та протіканню процесів життєдіяльності. Складові дестабілізації:

- Дезорганізація соціальних інститутів, що проявляється у поширенні дисфункціональності;
- Послаблення механізмів соціального контролю, в тому числі розмивання самих критеріїв схвалення / осуду, що є проявом аномії;
- Широка поширеність зразків поведінки, які «ще вчора» розцінювалися як девіантні.

Отже, масштабна соціальна напруженість веде до дестабілізації ситуації та дезорганізації системи соціально-політичного управління – і це є ознакою соціальної кризи, за якої на поверхню «виписнулися» соціальні конфлікти, які виростали / визрівали з відповідних соціальних протиріч.

Вища стадія соціальної кризи, яка настає після «повної» дестабілізації – це соціальна катастрофа, яка характеризується повним знищенням соціального порядку та загибеллю соціальної системи, розпадом суспільства. Шлях від соціальної напруженості до соціальної катастрофи можна представити наступним чином (табл. 1):

Таблиця 1.

Шлях від соціальної напруженості до соціальної катастрофи

Стан суспільства	Ситуація в суспільстві та його управлінському контурі
Соціальна тривожність (стан психіки)	Соціальні протиріччя та проблеми
Соціальна напруженість (стан дій)	↓Соціальна криза↓
Соціальна конфліктність (стан зіткнень)	↓Соціальна дестабілізація↓
Масштабний соціальний конфлікт, що вийшов з-під контролю	↓Соціальна катастрофа↓

Джерело: складено авторами

Важливим в цьому контексті є уявлення про оперування поняттям «соціальна проблема». Уявлення про соціальну проблему (будь-яку), має два виміри:

1) Об'єктивний – проблема є станом, який:

- є дисфункціональним по відношенню до системи;
- є свідченням соціальних протиріч, на ґрунті яких можуть виникнути конфлікти.

Проблему можна зафіксувати та описати за допомогою об'єктивних показників. Носієм проблемності може бути індивід, група, організація, інститут, а усунення проблеми покладається на механізм соціального контролю або на політичні рішення.

2) Суб'єктивний – проблема як така обов'язково містить бачення людьми ситуації, які вони оцінюють як проблемну, тобто, як таку, яка суперечить їхнім цінностям або якимось «заважає жити».

За відомим теоретиком соціальної комунікації Г. Блумером, соціальна проблема у своєму розвитку проходить п'ять етапів:

1. Виникнення проблеми;
2. Легітимізація (визнання) проблеми;
3. Мобілізація дій з вирішення проблеми;
4. Формування офіційного плану дій (з боку уповноважених структур, зокрема владних);
5. Реалізація офіційного плану дій.

Бачення суб'єктивного виміру соціальної проблеми бере свій початок у Чиказькій соціологічній школі, і більш того, тут підкреслювалося переважання у структурі соціальної проблеми суб'єктивного фактору над об'єктивним; зокрема, є наступне визначення Е. Рубінгтона: соціальна проблема – це умовна ситуація, що виявляється несумісною з цінностями значної кількості людей, які стверджують, що потрібно діяти з метою зміни такої ситуації.

І суто суб'єктивістське бачення соціальної проблеми одержало крайнє вираження у підході соціального конструктивізму, в якому наголошувалося на тому, що соціальні проблеми можуть штучно конструюватися зацікавленими соціальними / політичними силами як «агентами»; ось характерне визначення соціальної проблеми М. Спектором та Дж. Кітсьюзом з книги «Конструювання соціальних проблем» (1977 р.): соціальна проблема – це діяльність людей чи груп, що виражають незадоволення та висувують твердження й вимоги стосовно відповідних умов.

Тобто, ситуація в суспільстві оцінюється певними людьми чи групами як проблемна, і далі вони починають цю ситуацію «роздмухувати», вимагаючи дій у відповідності до їхнього суб'єктивного бачення.

В рамках соціального конструктивізму сформовано і стадіальну модель штучної «проблематизації» соціально-політичної ситуації:

1. Формується група, яка висуває та просуває бачення ситуації як проблемної, яка є носієм відповідних: а) оцінок; б) вимог;

2. Наступає визнання (легітимація) даної групи у суспільстві з боку якихось визнаних в суспільстві інституцій, наприклад, громадських організацій, ЗМІ, а також лідерів думок;

3. Відбувається висування ініціативної групи та громадських й далі вже політичних лідерів, які мають забезпечити суспільний резонанс та висувають вимоги щодо власного сценарію вирішення проблеми до офіційних структур, до діючої влади;

4. Відбувається розширення діяльності ініціативної групи та лідерів, навколо яких відбувається мобілізація та розширення громадської / політичної підтримки; з цих позицій розгортається тиск на владу та спроби самостійного чи то паралельного вирішення проблеми, якщо дії офіційної влади ініціатори оціняють як недостатні, як бездіяльність або як заперечення проблеми з її боку.

Отже, на ґрунті виконаного аналізу представляється можливим концептуально змодельовати динаміку наростання протестних настроїв та їх поступове переростання у політичні дії протестного та, у крайньому випадку, революційного характеру.

References

1. Kredentser, O. V., Lahodzinska, V. I., Kovalchuk, O. S. (2016). Teoretychnyi analiz poniattia «sotsialna napruzhenist»: mizhdystsyplinarnyi pidkhid [Theoretical analysis of the concept of «social tension»: an interdisciplinary approach]. *Aktualni problemy psykholohii: zb. nauk. prats In-tu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/705927/1/Креденцер_та_ін_45.pdf [in Ukrainian].
2. Bielai, S. V. (2011). Teoretyko-metodolohichni zasady identyfikatsii kryzovykh yavyskhch sotsialnoho kharakteru [Theoretical and methodological foundations of identifying social crisis phenomena]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2011_2_8 [in Ukrainian].
3. Bielai, S. V. (2012). Doslidzhennia sotsialnoi napruzhenosti yak peredumovy vynyknennia kryzovykh yavyskhch [Study of social tension as a prerequisite for the emergence of crisis phenomena]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2012_3_6 [in Ukrainian].
4. Katsora, O. V. (2020). Teoretychni osnovy analizu sotsialnykh problem [Theoretical foundations of social problem analysis]. *Sotsialni tekhnolohii: aktualni problemy teorii ta praktyky*. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/31144/1/Теоретичні%20основи%20аналізу%20соціальних%20проблем.pdf> [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.23

Arthur Fesenko
Larisa Bronnikova

SOCIAL TENSION AND ITS DEVELOPMENT INTO SOCIAL-PROTEST POLITICAL ACTIONS: CONCEPTUAL MODELING

This scientific investigation reveals the relationship between socio-political phenomena, which are primarily defined by the concepts of «social problem», «social tension», «social protest».

On this basis, the authors find it possible to conceptually model the dynamics of the growth of protest sentiments and their gradual development into political actions of a protest and, in extreme cases, revolutionary nature, relying on the methodology of social constructivism of artificial «problematization» of the socio-political situation.

Keywords: social tension, social protest, social problem, revolutionary situation, protest potential, protest moods, protest activity, protest actions.

Відомості про автора / Information about the Author

Артур Фесенко, к. і. наук, доцент кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: arthurfesenko1@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5359-1586>.

Arthur Fesenko, PhD in Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Sciences, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: arthurfesenko1@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5359-1586>.

Лариса Броннікова, к. філос. наук, доцент кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: larisa19631601@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7706-4163>.

Larisa Bronnikova, PhD in Philosophical Sciences, Associate Professor of the Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Sciences, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: larisa19631601@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7706-4163>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.24

Вікторія Чорна

«ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ» У ПЛОЩИНІ АНАЛІЗУ ПСИХОСОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ

З початку військової агресії Російської Федерації проти України у 2014 році та з її масштабним загостренням у 2022 році, в Україні спостерігається безперервне зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За офіційною інформацією Міністерства соціальної політики, на сьогоднішній день кількість ВПО досягла близько 4,9 мільйона осіб, що становить приблизно 15% від загальної чисельності населення країни. Масове переміщення людей викликане безпосередньою загрозою життю через постійні ракетні обстріли, артилерійські атаки на житлові квартали, руйнуванням інфраструктури, втратою домівок, почуттям невпевненості у майбутньому та страхом за себе і своїх близьких. Такий деструктивний вплив об'єктивної реальності зумовлює підвищення рівня соціальної напруги та призводить до зростання кількості психологічних проблем серед населення, зокрема: хронічної тривожності, емоційного виснаження, депресивних і невротичних станів, проявів агресії, а також девіантної поведінки як хімічного (зловживання психоактивними речовинами), так і нехімічного типу (адиктивна поведінка, ігromанія тощо).

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, внутрішні мігранти, переміщення, внутрішньоособистісний конфлікт, психологічні проблеми.

У вітчизняному сучасному науковому просторі категорія «внутрішньо переміщені особи» (ВПО) трактується через низку синонімічних термінів, таких як «внутрішні мігранти», «особи, переміщені всередині країни», «вимушені переселенці», які мають однаковий змістовий контекст. У англomовній літературі термін internally displaced persons уперше з'явився завдяки російсько-американському демографу Є. Кулішеру в дослідженні «Переміщення населення в Європі» (1943), в якому йшлося про масове вимушене переміщення людей у роки Другої світової війни [5, с. 11].

Визначення внутрішньо переміщених осіб, яке надає Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, стосується осіб, які були змушені залишити своє постійне місце проживання через обставини, що перебувають поза межами їхнього контролю: війна, насильство, систематичні порушення прав людини, стихійні лиха або техногенні аварії [3, с. 12].

У цьому дослідженні вказується, що головним фактором масового переміщення населення України стала збройна агресія Росії, яка почалася 24 лютого 2022 року [6]. Примітно, що ще до повномасштабного вторгнення, у 2021 році, Україна посідала восьме місце у світі за чисельністю внутрішньо переміщених осіб – понад 1,1 мільйона осіб, що складало 2,45% населення [6]. Після початку бойових дій, за даними Міжнародної організації з міграції, лише у 2022–2023 роках свої домівки залишили понад 9,2 мільйона українців. Станом на 23 серпня 2022 року офіційно було зареєстровано 6 975 000 ВПО, однак реальна кількість постраждалих, найімовірніше, значно перевищує ці дані [11]. Це спричинило наймасштабнішу міграційну кризу в сучасній історії України.

До 2014 року в Україні поняття «внутрішньо переміщена особа» практично не використовувалося. Воно набуло актуальності після анексії Криму та окупації окремих територій Луганської й Донецької областей унаслідок збройної агресії РФ. Військові події 2014 та 2022 років спричинили масову внутрішню міграцію, яка супроводжувалася значними змінами на економічному, психологічному, соціальному та культурному рівнях.

Опинившись поза межами власного звичного середовища, переселенці нерідко переживали внутрішньоособистісний конфлікт: між небажанням залишити рідний дім і вимушеною необхідністю це зробити. Це призводило до деструкції життєвого простору, втрати моральних орієнтирів, планів, відчуття безпеки й стабільності. Як наслідок – емоційна дестабілізація, що проявлялася в хронічному стресі, тривожності, страху, провині, роздратованості та невизначеності щодо майбутнього [8, с. 52–54].

Дослідницька увага в межах даної роботи зосереджена на аналізі особливостей емоційної сфери внутрішньо переміщених осіб. Одним з інструментів вивчення виступає методика 10 базових емоцій, запропонована Керролом Ізардом, яка охоплює такі емоційні стани, як: зацікавленість, радість, подив, гнів, печаль, огиду,

зневагу, страх, сором і провину. Поряд із цим оцінюються психоемоційні прояви, зокрема тривожність, депресивність та агресивність/ворожість. Ці емоційні патерни є типовими не лише для вибіркової сукупності учасників дослідження, а й загалом характерні для значної частини українського населення, яке проживає в умовах війни. Соціальні трансформації, викликані бойовими діями, чинять травматичний вплив на психіку особистості, що, відповідно до концепції Л. С. Виготського, може зумовлювати дестабілізацію усталених психічних структур і виникнення своєрідної внутрішньої кризи [2, с. 7].

У контексті воєнних подій, які відбуваються в реальному часі, внутрішньо переміщені особи опиняються під значним емоційним і фізичним тиском. Такий стан супроводжується хронічним стресом, перенавантаженням та постійною необхідністю оперативно приймати життєво важливі рішення. Зокрема, йдеться про пошук безпечного житла, працевлаштування, стабільного доходу, можливостей для професійного розвитку, а також доступу до соціальних, медичних і адміністративних послуг. У багатьох випадках ситуацію ускладнює втрата рідних або близьких через військові дії, що глибоко впливає на емоційну стабільність особи.

Одним із вагомих чинників, що визначає психологічний стан внутрішньо переміщених осіб, є якість соціальної взаємодії та особистісних зв'язків. У тимчасових місцях компактного проживання (гуртожитки, модульні містечка, санаторії, пансіонати тощо) нерідко виникають соціальні напруження і конфлікти. Вони можуть бути спричинені як індивідуальними особливостями (переживання ізоляції, «синдром вцілілого»), так і розбіжностями на політичному або культурному рівнях. В умовах обмеженого особистого простору, відчуженості від звичного соціального середовища та комунікації між представниками різних вікових, гендерних, етнічних і соціальних груп, посилюється емоційна напруга. Такі умови часто породжують внутрішню потребу у визнанні та самовираженні, що посилює вираженість емоційних реакцій [8, с. 52].

Зазначені фактори змушують людину вийти за межі звичного способу життя, адаптуватися до нових умов або змиритися з ними як із новою реальністю. Процес адаптації зазвичай триває досить тривалий час, оскільки більшість проблем не вирішується одномоментно. Цей процес нерідко супроводжується проживанням усіх стадій особистісного горя, описаних Е. Кюблер-Росс: від шоку та заперечення, через гнів, торг (спроби повернення до попередніх умов життя) і депресію – до прийняття нових реалій і поступового формування життя у змінених обставинах [10].

У рамках даної роботи увагу зосереджено на дослідженні емоційних переживань внутрішньо переміщених осіб, з урахуванням як позитивних, так і негативних проявів. Основна мета полягала у виявленні домінантних базових емоцій, характерних для цієї соціальної групи, з особливим акцентом на станах депресії, ситуативної тривожності, ворожості та агресивності. Одним із напрямів аналізу стало дослідження потенційних кореляцій між емоційними особливостями ВПО, які пережили вимушене переселення у 2014 та 2022 роках.

У межах теоретичної частини окрему увагу приділено концепції «культурного шоку», яку вперше описав К. Оберг. Він трактував цей феномен як глибокий психоемоційний стрес, що виникає в ситуації, коли особа опиняється в нових умовах без набутих адаптивних механізмів, необхідних для ефективного реагування. Такий стан супроводжується дезорієнтацією, втратою почуття контролю, небезпекою для психічної стабільності та загрозою ідентичності як індивідуальної, так і колективної. Американські науковці Р. Лінтон та Р. Редфілд у своїх працях вказували, що серед типових симптомів культурного шоку у мігрантів фіксуються підвищена тривожність, втрата впевненості в собі, соціальна ізоляція, зловживання психоактивними речовинами, депресивні епізоди та навіть суїцидальні тенденції [9, с. 149–151].

Загалом, більшість науковців схиляються до думки, що психологічні труднощі ВПО мають комплексний характер і охоплюють низку сфер: емоційну, когнітивну, мотиваційну, поведінкову та комунікативну. Порушення у зазначених сферах можуть спричиняти як психологічні труднощі, так і серйозні психічні розлади [1, с. 69–71]. Серед загальних психологічних проблем, характерних для кожного члена сім'ї внутрішньо переміщених осіб, найчастіше виокремлюють:

- розгубленість, смуток, тривожність;
- відчуття втрати перспектив;
- страх за власне життя та безпеку близьких;
- переживання, пов'язані з участю у воєнних діях або свідченням їх наслідків;
- почуття провини й безпорадності через необхідність у зовнішній допомозі;
- втрата контролю над життєвими обставинами та колективної ідентичності;
- нездатність забезпечити родині базову безпеку;
- занижену самооцінку, ізоляцію, почуття самотності;
- потребу в терміновій адаптації до нових умов проживання;
- втрату особистого простору, соціальних зв'язків, домашніх тварин;

- зниження критичного мислення на тлі хронічного стресу;
- розвиток невротичних станів і прояви психотичних симптомів.

Окремі дослідники також вказують на гендерні відмінності в переживаннях. Так, серед маскулінних (чоловічих) проявів домінують: тривога за добробут сім'ї, труднощі з емоційним самоконтролем, агресія як реакція на безсилля, відчуття провини за втрату економічної стабільності, нездатність захистити рідних. Фемінні (жіночі) переживання включають: тривожність за майбутнє, яка часто реалізується через гіперопіку, надмірну турботу, почуття самотності та емоційну вразливість [4, с. 26–29].

Згідно з класифікацією Ю. Пилипас, психоемоційні стани ВПО, які здатні спричинити нестабільність та втрату самоконтролю, охоплюють:

- втрату автономності («я більше не керую процесом, а пливу за течією»);
- втрату суб'єктивності («всі рішення приймаються без моєї участі»);
- порушення ідентичності, труднощі з концентрацією уваги;
- страх відторгнення, відчуття «Я – чужий»;
- хронічне відчуття небезпеки й беззахисності;
- перебування у позиції «жертви», пошук зовнішніх винуватців;
- агресивні реакції, постійна злість;
- низьку самооцінку, почуття провини, «комплекс вцілілого»;
- психосоматичні розлади, адиктивну поведінку як форму компенсації посттравматичного синдрому [7, с. 10–11].

Отже, адаптація ВПО до нових умов життя включає в себе низку складних психологічних процесів: прийняття нового соціального контексту, усвідомлення власних емоцій та потреб, переосмислення власної ідентичності.

Таким чином, дослідження емоційного стану, психологічних проблем і потреб внутрішньо переміщених осіб є надзвичайно важливим напрямом сучасної прикладної психології. Така аналітика сприяє не лише кращому розумінню специфіки переживань ВПО, а й дозволяє розробити більш ефективні механізми підтримки, що охоплюють як побутовий, так і метафізичний рівень адаптації до нових умов.

References

1. Dmytriuk, N. S. (2010). Vplyv emotsii na formuvannia ta stanovlennia osobystosti [The influence of emotions on the formation and development of personality]. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 8, (pp. 261–271) [in Ukrainian].
2. Zubtsov, D. (2016). Depresii: vyznachennia ta symptomyka [Depression: Definition and Symptoms]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlyns'koho. Psykholohichni nauky. Slov'iansk*, 1 (16), (pp. 77–81) [in Ukrainian].
3. Yur'ievoi, L. M. (2017). Kryzovi stany v suchasnykh umovakh: diagnostyka, korektsiia ta profilaktyka [Crisis situations in modern conditions: diagnostics, correction and prevention]. *K. : Vydavnytstvo. TOV «Halereia Prynt»*. (p.174) [in Ukrainian].
4. Lazebnyk, I. V. (2010). Osoblyvosti diagnostyky i likuvannia tryvoznykh rozladiv u psykosomatychnykh patsientiv [Features of diagnosis and treatment of anxiety disorders in psychosomatic patients]. *Ukrainskyi naukovodoslidnyi instytut sotsialnoi y sudovoï psykhiiatrii ta narkolohii MOZ Ukrainy*. T.14, 1(50), (pp. 41–48) [in Ukrainian].
5. Melnyk, L. A., Volynets, L. S. (2015). Psykhosotsialna dopomoha vnutrishno peremishchenym ditiam, yikhnim batkam ta sim'iam z ditmy zi Skhodu Ukrainy: posib. dlia praktykiv sotsialnoi sfery [Psychosocial assistance to internally displaced children, their parents and families with children from Eastern Ukraine: a manual for social workers]. *Kyiv: Kalyta*, (p.72) [in Ukrainian].
6. Danilov, O. (2022) Vlada znala pro pidhotovku rosiiskoho vtorhnennia, tilky chekaly 22 liutoho –. *Ukrainska Pravda* 14 kvitnia 2022 [The authorities knew about the preparation of the Russian invasion, they were just waiting for February 22]. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/14/7339607> [in Ukrainian].
7. Romenets, V. A. (1998). Istoriiia psykholohii XX stolittia: navch. posibnyk [History of Psychology of the 20th Century: Textbook] / V. A. Romenets, I. P. Manokha. K.: Lybid, (p. 992) [in Ukrainian].
8. Stepaniuk, O., Melnychenko, O. (2020). Metodychnyi posibnyk dlia fakhivtsiv, yaki vprovadzhuiut tipovu prohramu dlia kryvdnykiv [Methodological guide for professionals implementing a typical program for offenders]. *Zbirnyk praktychnykh materialiv*. Kyiv, (p.132) [in Ukrainian].
9. Schacter, D.-L., Gilbert, D.-L. (2017). Psychology. Second edition. *New-York: Worth Publishers*. (p.310) [in English].
10. Triandis, H. C. (1994). Culture and social behavior. *New York*, (p.330) [in English].
11. UNHCR (2023). Ukraine Situation Flash Update №20. [data2.unhcr.org](https://data.unhcr.org). Retrieved from: <https://data.unhcr.org/en/documents/download/94138> [in English].

INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN THE CONTEXT OF PSYCHOSOCIAL FACTOR ANALYSIS

Since the start of the military aggression by the Russian Federation against Ukraine in 2014, and its large-scale escalation in 2022, Ukraine has seen a continuous increase in the number of internally displaced persons (IDPs). According to official information from the Ministry of Social Policy, the number of IDPs has now reached approximately 4.9 million people, which is about 15% of the country's total population.

This mass displacement is directly caused by the immediate threat to life due to constant rocket attacks, artillery shelling of residential areas, destruction of infrastructure, loss of homes, a feeling of uncertainty about the future, and fear for oneself and loved ones. This destructive impact of objective reality leads to an increase in social tension and a rise in psychological problems among the population. These issues include: chronic anxiety, emotional exhaustion, depressive and neurotic states, aggressive behaviors, deviant behaviors, both chemical (substance abuse) and non-chemical (addictive behaviors, gambling addiction, etc.)

Key words: internally displaced persons (IDPs), internal migrants, displacement, intrapersonal conflict, psychological issues.

Відомості про автора / Information about the Author

Вікторія Чорна, к. соціол. наук, доцент кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: viktor.chorna@chmnu.edu.ua, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6205-7163>.

Viktoriia Chorna, Candidate of Sociological Science, Associate Professor of the Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: viktor.chorna@chmnu.edu.ua, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6205-7163>.

ПЕРСПЕКТИВА ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ БАЗОВИХ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

У тезах розглянуто феномен базових політичних цінностей як ключового чинника формування політичної культури та легітимності владних інститутів. Автор підкреслює значущість аналізу політичних цінностей у контексті зовнішньої агресії проти України та гібридної війни, зокрема інформаційно-психологічного тиску.

На основі міждисциплінарного підходу проаналізовано теоретичні моделі цінностей (М. Рокіч, Ш. Шварц, Р. Інглхарт, С. Фланаган), запропоновано поняття базових організаційних цінностей суспільства та їхня типологізація (вертикальні/горизонтальні). Уточнено роль цінностей у прогнозуванні політичної поведінки, суспільній мобілізації, протидії ІПСО та формуванні демократичних наративів. Наголошено на потребі подальшої розробки національної ціннісної парадигми як інструменту зміцнення державності.

Ключові слова: політичні цінності, організаційні цінності, політична культура, легітимність, Україна.

Політика завжди була і залишається засобом досягнення, реалізації та збереження влади, а політичний дискурс – полем для політичних маніпуляцій, навіювання та політичної боротьби загалом. При цьому базовою і універсальною основою будь-якого суспільного устрою є спільний набір цінностей членів цього суспільства. Питання розгляду політичного аспекту суспільних цінностей відкриває перспективу розуміння орієнтирів політичної свідомості суспільства та розширює функціонал для аналізу і прогнозування політичної поведінки політичних акторів, соціальних груп та суспільства загалом у конкретному історико-політичному контексті.

Дослідження концепту політичних цінностей і усіх вище зазначених аспектів цього питання є актуальним для українського політологічного дискурсу, оскільки нині території нашої держави є об'єктом зовнішньої експансії та геополітичних зазіхань росії, а українське суспільство, в свою чергу, є об'єктом інформаційно-психологічних спецоперацій (ІПСО) тієї ж росії. У цьому контексті аналіз політичних цінностей суспільства дасть змогу ефективно протидіяти російським ІПСО, контролюючи політичний дискурс українського суспільства та вчасно нейтралізувати дезінтеграційні суспільні наративи, здійснюючи при цьому консолідуючу функцію.

Для аналізу концепту політичних цінностей варто окреслити поняття цінностей загалом. Вивчення цінностей здійснюється на міждисциплінарній основі, оскільки філософська теорія цінностей тісно переплітається з психологічними, соціологічними та аксіологічними концепціями. У культурології «цінність» визначається як уявлення про те, що святе для людини, класу, групи, суспільства в цілому, їх переконання та переваги, виражені в поведінці. Цінності не піддаються сумніву, вони є еталоном, ідеалом всіх людей. Вони можуть бути суспільно-політичними та духовними, позитивними та негативними. У сучасну епоху пріоритет по відношенню до класових, групових, національних набувають цінності загальнолюдські.

Цінності, як особистісні конструкти, мають подвійну природу. З одного боку, вони мають соціальне походження, формуються під впливом суспільства і виявляються в процесі взаємодії та комунікації з іншими людьми. З іншого боку, цінності індивідуальні, у них вкладено унікальний життєвий досвід людини, що відображає своєрідність його потреб та емоцій. Ця двоїстість піднімає важливе питання про співвідношення особистісного (внутрішнього, суб'єктивного, індивідуального) і суспільного (громадського, соціального, зовнішнього та часто нав'язаного) аспектів на індивідуальному рівні. В контексті суспільних цінностей існує потреба вирізнити ті з них, які є близькі більшості членів суспільства і, більше того, виконують організаційну функцію суспільства. Такі набори цінностей можуть різнитися для кожного суспільства, але вони є основою формування будь-якої суспільної організації, в тому числі у формі держави.

Для позначення цього феномену необхідно ввести в політологічний дискурс поняття «базові організаційні цінності суспільства». «Базові організаційні цінності суспільства» – це набір суспільно-політичних цінностей, притаманний для більшості членів суспільства конкретної держави, мета якого полягає у організації та консолідації суспільства. Цей набір цінностей має як статичну, так і динамічну складову і є оригінальним для

кожного суспільства. Варто розрізняти базові вертикальні та горизонтальні організаційні цінності суспільства. Вертикальні характерні для авторитарних суспільств, а горизонтальні – для демократичних. Основний критерій типології – характер владних взаємозв'язків між членами суспільства та суспільними інституціями: для вертикальної суспільної організації характерна ієрархічність, а для горизонтальної суспільної організації – рівність. Про все по порядку.

Розбіжності у поглядах на проблему цінностей у науковому співтоваристві в основному стосуються сутності цінностей, їх походження та впливу, ролі суспільства у формуванні цінностей, а також взаємозв'язку між цінностями особистості та суспільства. З моменту зародження психології і до 1960–1970-х років різні школи західної психології особистості – психоаналіз, біхевіоризм та гуманістична психологія розглядали всі соціальні фактори як зовнішні по відношенню до людини і не пов'язані з її внутрішньою природою.

Важливо звернути увагу на ретроспективу дослідження концепту політичних цінностей. Утилітаристський підхід до цінностей у західній філософії, представлений працями Дж. Дьюї, Р.Б. Перрі, Р. Брандта, Д. Брейбука та деяких інших авторів, вважає цінностями усе те, що служить реалізації потреб та інтересів людини.

Переважаючим у соціології та політології можна вважати політико-ідеологічний підхід другої половини XIX ст., розвинений М. Вебером, Е. Дюркгеймом, Т. Парсонсом: цінності відіграють роль ідейного культурного зразка та соціального регулятора.

У другій половині XX ст. значний вплив на дослідження цінностей справила праця М. Рокіча «*Природа людських цінностей*». М. Рокіч розрізняє поняття установок та цінностей. Установка, за його визначенням, є довгостроковою організацією кількох переконань, пов'язаних з певним об'єктом або ситуацією, яка привертає суб'єкта до певного, кращого йому способу дій [1]. Відмінність установок від цінностей полягає в наступному:

- цінності надситуативні та надоб'єктні, в той час як установки прив'язані до конкретних об'єктів та ситуацій;
- цінності виступають у ролі стандарту чи міри, регулюючи не тільки установки, а й дії, порівняння, оцінки та виправдання як для себе, так і для оточуючих;
- цінність, на відміну від установки, становить собою особливу перевагу певного типу поведінки чи стану буття.

Таким чином, безліч індивідуальних установок підпорядковуються кільком десяткам інструментальних цінностей, які, своєю чергою, підпорядковуються приблизно двадцяти термінальним цінностям. Відповідно, М. Рокіч здійснює загальне розмежування цінностей на основі традиційного розрізнення між цінностями-цілями та цінностями-засобами.

На думку М. Рокіча: «цінність – це стійке переконання, що певний тип поведінки є особистісно чи соціально більш бажаними, ніж їхні протилежності». А система цінностей – це «стійка організація переконань, що стосуються бажаних моделей поведінки або результатів у континуумі відносної важливості» [5].

Він виділяє два класи систем цінностей: термінальні цінності (цінності-цілі) – переконання, що певна кінцева мета людського існування варта того, щоб її досягати; та інструментальні цінності (цінності-засоби) – переконання, що певна форма поведінки або якість особистості є бажаними в будь-якій ситуації. Кожен клас включав по 18 цінностей. М. Рокіч вважав, що відмінності між людськими цінностями формують основу для відмінностей між ідеологіями. На його думку, головні ідеології XX століття – соціалізм, комунізм, фашизм і капіталізм – найпростіше зрозуміти через двовимірну шкалу, що ґрунтується на співвідношенні свободи та рівності. Неоднаковий розподіл влади в будь-якому суспільстві призводить до формування конкуруючих планів вирішення соціальних і економічних проблем [5]. Ці конфлікти виникають на основі різного розуміння свободи та нерівності в суспільстві. Таким чином, головні відмінності між ідеологіями визначаються пріоритетністю ключових цінностей – свободи або рівності.

Для науковця Ш. Шварца цінності – це уявлення або переконання, які стосуються бажаних кінцевих цілей або дій, виходять за межі конкретних ситуацій, керують вибором або оцінкою поведінки та подій і впорядковуються за відносною важливістю. Теоретик запропонував сім ознак цінностей: вони є переконаннями; стосуються бажаних цілей (кінцевих станів або способу поведінки), які мотивують дії; виходять за межі конкретних дій і ситуацій; слугують стандартами або критеріями (визначають вибір або оцінку поведінки та подій); впорядковуються за відносною важливістю; відносна важливість кількох цінностей спрямовує поведінку; цінності часто впливають на поведінку несвідомо [6]. Шварц виділяє цінності як усвідомлені цілі, що пов'язані з трьома універсальними потребами: біологічні потреби індивіда; потреби в скоординованій соціальній взаємодії; потреби у благополуччі групи.

Шварц розробив класифікацію з 10 типів цінностей, у межах яких містяться 54 індивідуальні цінності. Ці типи є ширшими категоріями порівняно з класифікацією Рокіча — індивідуальні цінності Рокіча стали індикаторами для типів Шварца. На основі цієї теоретичної бази Шалом Шварц із колегами розробили попередню схему, яка включає розташування 19 цінностей. Концептуальні основи розподілу цінностей визначаються трьома

зовнішніми колами. Верхні цінності у зовнішньому колі виражають прагнення до зростання і саморозвитку, мотивуючи людей у моменти відсутності тривоги чи занепокоєння. Цінності в нижній частині цього кола спрямовані на захист від загроз і тривожних станів. Зовнішнє коло праворуч від центру охоплює цінності, пріоритетом яких є особиста вигода [7]. А цінності в лівій частині цього кола мають соціальну спрямованість, пов'язані з іншими людьми або з усталеними інститутами.

Друге коло від центру позначає межі між чотирма цінностями вищого порядку, які об'єднують усі інші цінності. Цінності, пов'язані з Відкритістю до змін, підкреслюють готовність до нових або трансформаційних ідей, дій і переживань, на відміну від цінностей Збереження, які дотримуються консервативного підходу та акцентують увагу на збереженні статус-кво й порядку. Цінності Самоствердження виражають прагнення до задоволення власних інтересів, тоді як цінності Самопоходження зосереджуються на подоланні особистих інтересів заради інших. Гедонізм включає елементи як Відкритості до змін, так і Самоствердження. Усередині внутрішнього кола, де розміщені 19 цінностей, вони структуровані таким чином, що досягнення будь-якої цінності з одного боку кола, ймовірно, суперечить досягненню цінностей, розміщених на протилежному боці [8]. Це відображає внутрішню дилему, з якою може зіткнутися людина у спробах задовольнити різноманітні мотивації й цінності. Таке розміщення цінностей дає змогу візуалізувати й аналізувати внутрішні конфлікти та суперечності, що можуть виникати у процесі прийняття рішень і організації ціннісних пріоритетів.

Американський соціолог Р. Інглхарт розробив цілісну теоретико-методологічну концепцію дослідження політичних цінностей і стверджував, що в світі відбувся глобальний зсув цінностей – від матеріалізму до постматеріалізму [2]. Його теорія ґрунтується на двох ключових гіпотезах: 1. Гіпотеза ціннісної значущості дефіциту (люди надають найбільшій ваги тим цінностям, яких їм найбільше бракує); 2. Гіпотеза соціалізаційного лагу (базові цінності індивіда формуються в підлітковому віці під впливом середовища, у якому він виростав) [3]. Висновок Інглхарта: трансформація цінностей – це повільний, але систематичний процес, який відбувається в міру зміни поколінь.

Дослідження канадського соціолога С. Фланагана показали, що вплив зміни поколінь яскравіше проявляється саме в площині демократичності/авторитарності цінностей, тобто в тому, наскільки громадяни підтримують свободи, плюралізм, політичну участь, або ж, навпаки, – сильну владу, порядок і контроль. У серії статей він запропонував двовимірну модель суспільної свідомості, яка, на його думку, краще відображає реальність:

1. Площина матеріалізму/нематеріалізму.
2. Площина авторитаризму/лібертаріанства.

На його думку, зміна цінностей у сучасних суспільствах відбувається переважно вздовж осі авторитаризм–лібералізм, а не тільки за шкалою матеріалізм–постматеріалізм.

Одним із засновників підходу до розуміння цінностей, як результату внутрішнього досвіду особистості вважається Гордон Оллпорт, який виокремив ціннісні орієнтації, ґрунтуючись на шести типах мотивації особистості: теоретичний тип (цінність пізнання, істини); економічний тип (цінність користі, вигоди); естетичний тип (гармонія, краса, форма); соціальний тип (любов, турбота про інших); політичний тип (прагнення до влади, впливу, боротьби); релігійний тип (прагнення до вищого сенсу, єдності). Ці типи не існують у чистому вигляді, але дозволяють дослідити індивідуальні профілі цінностей у контекстах від повсякденного життя до політичної поведінки [1]. Важливим теоретичним внеском стало розуміння того, що цінності формують ієрархію настанов, що впливають на поведінку людини в соціумі: потреби-інтереси-цінності-установки-дії.

В українському політологічному контексті дослідження концепту політичних цінностей не втрачає актуальності. Науковець Юрій Левенець у «Політичній енциклопедії» розглядає політичні цінності, як орієнтири та регулятиви політичної свідомості, політичних відносин і політичних практик [4].

Таким чином, феномен політичних цінностей є ключовим елементом у розумінні політичної поведінки, формуванні політичної культури та забезпеченні стабільності політичного порядку. Цінності виступають не лише орієнтирами особистісної ідентичності, а й індикаторами ідейних пріоритетів суспільства, що визначають його чутливість до зовнішніх впливів і здатність до самоорганізації.

Узагальнений аналіз провідних підходів до вивчення цінностей – утилітаристського, політико-ідеологічного, когнітивно-психологічного – дозволяє стверджувати, що саме політичні цінності формують основу політичної легітимності та демократичного розвитку. Теоретичні моделі, запропоновані М. Рокічем, Ш. Шварцом, Р. Інглхартом, С. Фланаганом і Г. Оллпортом, демонструють багатогранність і складну динаміку ціннісних орієнтацій, що змінюються в умовах соціально-політичної трансформації.

Сучасний політологічний дискурс дедалі більше потребує дослідження не лише змісту, але й механізмів функціонування, трансляції та зміни політичних цінностей у конкретних соціокультурних умовах. Особливу наукову зацікавленість становлять взаємозв'язки між політичними цінностями та ідеологічними орієнтаціями, а також вплив ціннісних систем на формування політичної свідомості окремих груп населення.

Актуальність дослідження зумовлена потребою в комплексному переосмисленні ролі ціннісних орієнтирів у політичній динаміці українського суспільства, особливо в умовах гібридної війни, інформаційного впливу та зміни поколінь. У час, коли відбувається не лише фізичний, а й символічний конфлікт за смисли, ідеї та уявлення про майбутнє, аналіз політичних цінностей стає ключем до розуміння глибинних основ суспільної єдності або поляризації. Саме політичні цінності визначають, наскільки стійкою буде демократія, яким буде характер політичної участі, та як відбуватиметься реконфігурація політичної довіри в суспільстві.

У сучасному українському контексті дослідження політичних цінностей набуває особливої актуальності. Умови зовнішньої агресії, інформаційно-психологічного тиску та гібридної війни вимагають чіткого розуміння системи ціннісних орієнтацій українського суспільства як ключового чинника його згуртованості, стійкості до маніпуляцій і ефективної політичної мобілізації. Аналіз політичних цінностей дозволяє не лише фіксувати стан суспільної свідомості, а й прогнозувати політичну поведінку громадян, ефективність державної політики, ступінь легітимності інституцій і потенціал демократичного розвитку.

Розвиваючи тему базових організаційних цінностей суспільства з'являється можливість отримати відповіді на питання історичного, соціологічного, політичного, геополітичного змісту про суспільну організацію будь-якої держави світу і прогнозувати характер взаємовідносин всередині однієї держави та держав між собою. В українському геополітичному контексті така спроба наукового обґрунтування причин і наслідків дій держав світу та створення наукової парадигми базових організаційних цінностей суспільства дає можливість більш комплексного підходу до ведення ефективної внутрішньої та зовнішньої політики в умовах збройної агресії з боку російської федерації.

References

1. Allport, G.W., Vernon, P.E., & Lindzey, G. (1960) Study of values. 3rd ed. Boston: *Houghton Mifflin*, 217 p.
2. Inglehart, R. (1977) The silent revolution. Princeton: *Princeton University Press*. 482 p.
3. Inglehart, R. (1990) Cultural shift in advanced industrial society. Princeton: *Princeton University Press*. 484 p.
4. Politychna entsyklopediia [Political encyclopedia] (2011). NAN Ukrainy, Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen imeni I.F. Kurasa; redkol.: Yurii Levenets (holova) - National Academy of Sciences of Ukraine, I.F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies; editorial board: Yurii Levenets (chair). Kyiv: *Parlamentske vydavnytstvo - Parliamentary Publishing House*. 772 p. [in Ukrainian].
5. Rokeach, M. (1979) The nature of human values. New York: *Free Press*, 438 p.
6. Schwartz, S.H. (1992) Universals in the structure and content of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. M.P. Zanna (ed.) *Advances in Experimental Social Psychology*. 25. San Diego: *Academic Press*. pp. 1–65.
7. Schwartz, S.H. (1996) Value priorities and behavior: Applying a theory of integrated value systems. *The Psychology of Values: The Ontario Symposium*. 8. Hillsdale, NJ: *Lawrence Erlbaum Associates*. pp. 119–144.
8. Schwartz, S.H. (2017) Individual values across cultures // A.T. Church (ed.). *The Praeger Handbook of Personality Across Cultures*. Santa Barbara: *Praeger*. 3 p.

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.25

Viacheslav Shpakov

THE PROSPECT OF STUDYING THE PHENOMENON OF BASIC POLITICAL VALUES FOR MODERN UKRAINIAN POLITICAL SCIENCE

The paper explores the phenomenon of basic political values as a key factor in shaping political culture and the legitimacy of state institutions. The author emphasizes the importance of analyzing political values in the context of external aggression against Ukraine and hybrid warfare, particularly information and psychological operations (IPSO).

Based on an interdisciplinary approach, the study analyzes theoretical models of values (M. Rokeach, S. Schwartz, R. Inglehart, S. Flanagan), introduces the concept of basic organizational values of society, and offers their typology (vertical/horizontal). The role of values in forecasting political behavior, public mobilization, countering IPSO, and shaping democratic narratives is specified. The need for further development of a national value paradigm as a tool for strengthening statehood is highlighted.

Key words: political values, organizational values, political culture, legitimacy, Ukraine.

Відомості про автора / Information about the Author

Вячеслав Шпаков, аспірант спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: viastarling97@gmail.com., orcid: <https://orcid.org/0009-0003-6473-9787>.

Viacheslav Shpakov, PhD student in Political Science of the Department of Sociology and Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: viastarling97@gmail.com., orcid: <https://orcid.org/0009-0003-6473-9787>.

© В. Шпаков

Стаття отримана редакцією 22.05.2025.

РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

У тезах здійснено аналіз діяльності інститутів громадянського суспільства у сфері запобігання порушенням виборчих прав громадян та зміцнення виборчої доброчесності в Україні. Визначено, що громадські організації, аналітичні центри, ініціативні групи та незалежні медіа відіграють ключову роль у моніторингу виборчих процесів, фіксації порушень, інформуванні громадськості та формуванні суспільного запиту на чесні вибори. Згадується діяльність таких структур, як Громадянська мережа ОПОРА, Комітет виборців України, Центр демократії та верховенства права, а також міжнародна співпраця з ОБСЄ, Європейським Союзом та Міжнародним республіканським інститутом. Проаналізовано основні інструменти впливу: громадське спостереження, правозахисна діяльність, адвокаційні ініціативи, просвітницькі кампанії та використання цифрових технологій. Окреслено ключові виклики, зокрема законодавчі прогалини, адміністративний тиск на активістів і брак ресурсів. Зроблено висновок про необхідність посилення інституційної спроможності громадянського суспільства як гарантії демократичного виборчого процесу в Україні.

Ключові слова: виборчі права, громадянське суспільство, демократичні вибори, захист виборчих прав.

Однією з найважливіших ознак демократичної держави є забезпечення вільних і чесних виборів, що гарантують реалізацію права громадян на участь в управлінні державними справами (стаття 38 Конституції України) [1]. Порушення виборчих прав громадян не лише спотворює результати волевиявлення громадян, а й підриває легітимність політичної влади. В умовах сучасних політичних процесів особливого значення набуває діяльність інститутів громадянського суспільства, які відіграють важливу роль у питаннях виборчих реформ, прозорості та доступності виборчого процесу для всіх категорій населення України, а також у протидії виборчим правопорушенням та зміцненні електоральної демократії.

До інститутів громадянського суспільства належать громадські організації, ініціативні групи, аналітичні центри, незалежні медіа, професійні, студентські та молодіжні об'єднання. Вони активно залучаються до моніторингу виборчих процесів, фіксації порушень та інформування громадськості. Їхня діяльність сприяє виявленню фактів фальсифікацій, зловживання адміністративним ресурсом, підкупу виборців та інших порушень виборчого законодавства.

Особливої уваги заслуговує діяльність таких організацій, як: Громадянська мережа ОПОРА, Центр політико-правових реформ, Центр демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ), Комітет виборців України та інші. Їхні звіти стають основою для оцінки прозорості виборчих процесів міжнародними партнерами України. Значний внесок у розробку демократичних змін до Виборчого кодексу України також зробили правозахисні організації через механізми громадських слухань і адвокаційних кампаній.

Серед ключових аспектів ефективної діяльності інститутів громадянського суспільства у сфері виборчого процесу є їхня здатність до незалежного моніторингу та оцінки виборчих кампаній. Зокрема, організації, до прикладу Громадянська мережа ОПОРА, регулярно публікують звіти про хід виборів, виявлені порушення та надають рекомендації щодо покращення виборчого законодавства. Ці звіти слугують важливим джерелом інформації для громадськості та органів влади, сприяючи підвищенню прозорості та довіри до виборчого процесу [2].

Крім того, інститути громадянського суспільства активно співпрацюють з міжнародними організаціями, такими як ОБСЄ та Європейський Союз, у рамках спостереження за виборами та впровадження демократичних стандартів. Ця співпраця дозволяє впроваджувати кращі практики та забезпечувати відповідність виборчого процесу міжнародним нормам, що є важливим кроком на шляху до інтеграції України у європейське співтовариство [3].

Ще одним ключовим міжнародним партнером у сфері виборчого процесу в Україні є Міжнародний республіканський інститут (IRI). Організація реалізує низку програм, спрямованих на підвищення громадянської участі у виборах, навчання спостерігачів та представників політичних партій, а також моніторинг виборчих процесів. IRI активно співпрацює з українськими громадськими організаціями, надаючи методичну та експертну підтримку щодо виявлення порушень, аналізу виборчого законодавства та організації кампаній з підвищення обізнаності виборців. Такі ініціативи сприяють зростанню виборчої доброчесності та правової культури як серед виборців, так і серед кандидатів [3].

Основними інструментами діяльності інститутів громадянського суспільства у сфері захисту виборчих прав є: незалежне спостереження за виборами, адвокаційна, правозахисна діяльність, освітньо-просвітницька робота.

Одним із найважливіших інструментів є організація та проведення незалежного громадського спостереження за перебігом виборчого процесу. Громадські організації формують мережі довготермінових та короткотермінових спостерігачів, які: моніторять етапи реєстрації виборців, кандидатів і партій; спостерігають за передвиборчою агітацією, фіксуючи факти порушень (підкуп виборців, використання адміністративного ресурсу тощо); оцінюють діяльність виборчих комісій; фіксують порушення в день голосування та під час підрахунку голосів; здійснюють паралельний підрахунок голосів для перевірки прозорості офіційних результатів. За результатами спостереження, готуються звіти, які в подальшому стають основою для аналітичних висновків і рекомендацій щодо вдосконалення виборчого процесу [4, с. 214].

В цьому контексті варто зазначити, що громадський контроль за виборчим процесом доповнює та посилює діяльність Національної поліції України та інших правоохоронних органів у сфері протидії вчиненню виборчих правопорушень. З огляду на це, варто зауважити, що взаємодія громадськості та правоохоронних органів у сфері протидії порушенням виборчого законодавства України має вибудовуватися переважно на засадах партнерства й співпраці, аніж на конкуренції та протистоянні [5, с. 126].

Громадські організації також активно забезпечують юридичний захист виборчих прав громадян. Правозахисна діяльність інститутів може включати: надання правової допомоги громадянам, кандидатам, політичним партіям у випадках порушення їхніх прав; консультування виборців щодо процедур оскарження порушень; представництво інтересів постраждалих сторін у виборчих комісіях, судах, правоохоронних органах; підготовка та подання колективних скарг, позовів і звернень для захисту виборчих прав на національному та міжнародному рівнях.

Інша складова діяльності інститутів громадянського суспільства - адвокаційні кампанії, які спрямовані на реформування виборчого законодавства та вдосконалення виборчих процедур. Це може бути розробка та просування законодавчих ініціатив; організація громадських слухань, круглих столів, експертних обговорень; публічне звернення до органів влади із закликами ухвалити ті чи інші зміни; проведення інформаційних кампаній в медіа та соціальних мережах для залучення суспільної уваги до проблем виборчого права. Через такі інструменти громадські організації впливають на зміст політичного порядку денного, сприяючи закріпленню демократичних стандартів виборчого процесу.

Не менш важливим напрямом діяльності громадських організацій є освітньо-просвітницька робота. Розвиток громадянської свідомості та підвищення обізнаності населення щодо виборчих прав є базою для зменшення кількості порушень. Саме тому громадські організації проводять тренінги, семінари та вебінари для виборців, кандидатів і членів виборчих комісій; різні інформаційні кампанії, присвячені правам виборців та механізмам їхнього захисту; створюють брошури, посібники, освітні відео тощо. Завдяки таким заходам підвищується рівень правової культури громадян і формується суспільний запит на чесні вибори. Разом з цим, існує практика проведення навчань і для правоохоронних органів, з метою підвищення кваліфікації в частині реагування на порушення виборчого законодавства України. Наприклад, розроблений громадянською мережею ОПОРА дистанційний онлайн-курс «Виборчі правопорушення – як ідентифікувати та як реагувати» пройшли більше 60 тисяч працівників поліції напередодні місцевих виборів 2020 року [6].

У сучасних умовах цифровізації та зростання ролі соціальних медіа, інститути громадянського суспільства активно використовують онлайн-платформи для моніторингу виборчих процесів та інформування громадськості про можливі порушення. Це сприяє підвищенню прозорості виборів та залученню широких верств населення до контролю за дотриманням виборчих прав. Зокрема, дослідження показують, що використання цифрових інструментів дозволяє оперативно виявляти та реагувати на порушення, що виникають під час виборчих кампаній.

Незважаючи на значний позитивний внесок інститутів громадянського суспільства у забезпечення прозорості виборчого процесу, їхня діяльність супроводжується низкою системних проблем і викликів, які ускладнюють ефективну протидію порушенням виборчих прав громадян. Перш за все варто зазначити, що законодавча база, що регулює діяльність громадських спостерігачів, має низку прогалин, зокрема: складні процедури акредитації

спостерігачів; недостатні гарантії захисту прав спостерігачів під час виконання їхніх функцій; обмежені можливості участі громадських організацій у процесах оскарження виборчих порушень. Це ускладнює процес моніторингу виборів і обмежує вплив громадянського суспільства на офіційні процедури розгляду порушень.

У контексті політичної нестабільності активісти громадянського суспільства, особливо ті, що викривають виборчі порушення, нерідко зазнають тиску з боку правоохоронних органів, адміністративного переслідування (штрафи, обшуки, кримінальні провадження), фізичних погроз та нападів. Це знижує мотивацію до участі у спостереженні та правозахисній діяльності і створює атмосферу страху серед активних громадян.

Більшість громадських організацій, що працюють у сфері виборчого процесу, стикаються з нестачею фінансових, кадрових та матеріально-технічних ресурсів. Це обмежує можливість залучення великої кількості спостерігачів, проведення масштабних інформаційних кампаній, забезпечення професійної юридичної підтримки на виборах. Часто діяльність фінансується за рахунок міжнародних донорів, проте це створює додаткові ризики залежності від зовнішнього фінансування і обмеження довгострокових планів розвитку.

Інститути громадянського суспільства є невід'ємною частиною системи забезпечення вільних і справедливих виборів. Їхня активна діяльність дозволяє своєчасно виявляти порушення, підвищувати рівень прозорості виборчого процесу та захищати права громадян. Зміцнення ролі громадянського суспільства у цій сфері має стати пріоритетом для подальшого розвитку демократії та верховенства права в Україні.

References

1. Constitution of Ukraine. (1996, June 28). Law of Ukraine No. 254k/96-VR. *Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30, Article 141 [in Ukrainian].
2. OPORA. (2022). Sposterezhennia za vyboramy v Ukraini: Vysnovky ta rekomendatsii [Election observation: conclusions and recommendations], *Civil Network OPORA - Hromadska merezha OPORA* [in Ukrainian].
3. OSCE/ODIHR. (2022). Ukraine: Parlamentski vybory 21 lypnia 2019 roku: ostatochnyi zvit. Organization for Security and Co-operation in Europe [Ukraine: Parliamentary elections 21 July 2019: OSCE final report] [in Ukrainian].
4. International Republican Institute. (2023). Ukraina hotuietsia do maibutnikh vyboriv cherez zaluchennia hromadiant [Ukraine prepares for upcoming elections through citizen engagement] [in Ukrainian].
5. Okhonko, S. M. (2023). The Influence of Public Organizations and Activists on the Prevention of Corruption During the Election Process. *Public Administration and Administration in Ukraine*, (38) [in Ukrainian].
6. Sarkisian, V. M. (2020). Role of Public Election Control in Combating Criminal Offenses in the Electoral Legislation of Ukraine. *Philosophical and Methodological Problems of Law*, (2[20]) [in Ukrainian].
7. Bilshе 60 tysiach politseiskykh proishly kurs OPORY shchodo reahuvannia na porushennia pid chas mistsevykh vyboriv [More than 60,000 politicians completed OPORY course to respond to violations during local elections] (n.d.) [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.26

Dmytro Shchoholev

THE ROLE OF CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN COUNTERACTING VIOLATIONS OF CITIZENS' VOTING RIGHTS

The theses analyze the activities of civil society institutions in the field of preventing violations of citizens' electoral rights and strengthening electoral integrity in Ukraine. It is established that non-governmental organizations, think tanks, initiative groups, and independent media play a key role in monitoring electoral processes, documenting violations, informing the public, and shaping a societal demand for fair elections. The activities of such organizations as the Civil Network OPORA, the Committee of Voters of Ukraine, the Centre for Democracy and Rule of Law are mentioned, as well as international cooperation with the OSCE, the European Union, and the International Republican Institute. The main tools of influence are analyzed: civic observation, human rights advocacy, advocacy initiatives, awareness-raising campaigns, and the use of digital technologies. Key challenges are outlined, including legislative gaps, administrative pressure on activists, and lack of resources. The conclusion emphasizes the need to strengthen the institutional capacity of civil society as a guarantee of a democratic electoral process in Ukraine.

Key words: voting rights, civil society, democratic elections, protection of electoral rights.

Відомості про автора / Information about the Author

Дмитро Щоголев, аспірант спеціальності 052 Політологія кафедри соціології та політології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: creator.shchegolev@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0006-4421-0060>.

Dmytro Shchogolev, Postgraduate student in Political Science of the Department of Sociology and Political Science of the Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: creator.shchegolev@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0006-4421-0060>.

© Д. Щоголев

Стаття отримана редакцією 22.05.2025.

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ КОНФЕРЕНЦІЙ
ЧОРНОМОРСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

**MATERIALS OF THE SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
OF PETRO MOHYLA BLACK**

**Матеріали XXII Міжнародної наукової конференції
«ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2025: стратегії країн
Причорноморського регіону в геополітичному просторі»**

№ 1 (1), 2025

СЕРІЇ: ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ, ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Адреса оргкомітету:

м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, 54003
Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, 8 (0512) 76–55–99, факс: 50–00–69, 50–03–33,
E-mail: avi@chmnu.edu.ua, rector@chmnu.edu.ua

Редактор: *О. Михайлова.*

Комп'ютерна верстка, дизайн: *К. Гросу-Грабарчук*

Друк: *С. Волинець.*

Фальцювальні-палітурні роботи: *О. Мішалкіна.*

Підп. до друку 12.06.2025.

Формат 60х84^{1/8}. Папір офсет.

Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.

Ум. друк. арк. 6,7. Обл.-вид. арк. 10,3. Зам. № 7064

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.

54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.